

Handreiking: Positiebepaling Monitoring Brede Welvaart

Stichting Wetenschappelijk Bureau BoerBurgerBeweging

Juli 2025

Inhoud

Verantwoording	3
SDG's en Brede welvaart thema's.....	5
Introductie.....	7
SDG 1: Geen Armoede	11
SDG 2: Geen Honger	14
SDG 3: Goede gezondheid en welzijn	18
SDG 5: Gendergelijkheid	26
SDG 6: Schoon water en sanitair.....	30
SDG 7: Betaalbare en duurzame energie.....	34
SDG 8: Eerlijk werk en economische groei	38
SDG 9: Industrie, innovatie en infrastructuur.....	42
SDG 10: Verminder ongelijkheid binnen en tussen landen	46
SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen	50
SDG 13: Klimaatactie	57
SDG 14: Leven in het water.....	61
SDG 15: Leven op het land.....	65
SDG 16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten	69
SDG 17: Partnerschap om de doelen te bereiken	74
Referenties.....	78

Verantwoording

Dit rapport is opgesteld op verzoek van de Provinciale Fractie BBB van Flevoland. Het is nadrukkelijk geen politiek advies voor de positionering van fracties, maar een overzicht van relevante overwegingen die kunnen helpen bij het vormen van een politieke visie. De uiteindelijke afweging van belangen en politieke keuzes laten we bewust over aan de gekozen volksvertegenwoordigers. In dit document wordt ook gereflecteerd op passages uit het verkiezingsprogramma van de BoerBurgerBeweging (BBB) waar deze relevant zijn voor het thema brede welvaart.

Opbouw van het artikel

1. Een algemene introductie over het begrip brede welvaart en de relatie met de Sustainable Development Goals (SDG's).
2. Een inhoudelijke bespreking per SDG, waarbij de indicatoren uit de brede welvaartsmonitor van de provincie en het achterliggende ENECE-raamwerk worden gekoppeld aan de SDG's. Op basis hiervan wordt een rationale aangeboden om een standpunt in te nemen ten aanzien van deze indicatoren, met aandacht voor:
 - De achtergrond van het betreffende SDG;
 - De betekenis van het SDG binnen de Nederlandse context;
 - Relevante passages uit het verkiezingsprogramma van de BBB;
 - Een reflectie op de rol die de overheid kan of moet vervullen bij het bevorderen van brede welvaart.

Handreiking voor positiebepaling

Om een persoonlijke of politieke positie te bepalen over beleidsvoorstellen die te maken hebben met SDG's, brede welvaart of bijbehorende indicatoren, is het belangrijk eerst te begrijpen hoe deze onderdelen bijdragen aan de duurzame ontwikkelingsdoelen en brede welvaart. Dit betekent dat we helder moeten hebben waar deze doelen vandaan komen en welke waarden ze nastreven.

Deze benadering kan botsen met de huidige politieke realiteit en gemaakte afspraken, maar dat is niet erg. Niet alles kan in één keer veranderen, maar het is wel belangrijk om helder te krijgen waar deze spanningen zitten.

Indicatoren geven vaak een beeld van de status en ontwikkeling van een thema of SDG in de tijd. Het is cruciaal kritisch te blijven of deze indicatoren representatief zijn voor het integrale doel dat we nastreven. Indicatoren zijn een kwantitatieve weergave van de voortgang, maar vormen niet het doel zelf. Ze helpen ons het doel te duiden. Voor het bepalen van een positie bij een interventie of beleidsvoorstel helpen deze overwegingen om het voorstel in perspectief te plaatsen, vanuit het 'hier en nu', 'later' en 'elders'. Dit perspectief ondersteunt het bepalen of een interventie uitlegbaar is, of het de taak van de overheid is om het beoogde effect te waarborgen en of de impact in verhouding staat tot de kosten.

Dit zijn complexe kwesties die niet altijd kwantificeerbaar zijn, omdat ze niet over de indicatoren zelf gaan, maar over de interpretatie daarvan. Hoewel dat lastiger kan zijn, betekent dit niet dat kwalitatieve uitleg minder belangrijk is dan kwantitatieve indicatoren.

SDG's en brede welvaart zijn niet hetzelfde, maar worden in metingen vaak met elkaar verbonden. Voor deze handreiking is gekozen om de structuur per SDG aan te houden, maar het had ook per indicator gekund. De keuze voor SDG's is gemaakt omdat deze internationaal zijn vastgesteld en voor alle lidstaten gelden, waardoor we de indicatoren in een breder perspectief kunnen plaatsen. Flevoland kiest er voorlopig voor om te focussen op het 'hier en nu', wat extra houvast biedt bij het bepalen van een positie ten opzichte van nationale normen, waar soms twijfel bestaat over de houdbaarheid.

Omdat er veel overlap is tussen SDG's en brede welvaartsindicatoren, is het niet mogelijk om concrete beleidsafwegingen te geven. Wel kan de context en relatie tussen SDG's in het hier en nu, later en elders geschetst worden. Dit dient als uitgangspunt voor het bepalen van een positie ten opzichte van brede welvaartsindicatoren. Deze afwegingen zijn per SDG in algemene zin gepresenteerd.

Copyright

© 2025 Wetenschappelijk Bureau BBB

SDG's en Brede welvaart thema's

Onderstaande tabel geeft een overzicht welke indicator bij welke SDG past volgens de 'hier en nu' monitor van Flevoland.

<i>SDG</i>	<i>UNECE-thema's</i>	<i>CBS-indicatoren</i>	<i>CBS-dimensie</i>
<i>SDG 1: Geen armoede</i>	TH2. Consumptie en inkomen	Mediaan besteedbaar inkomen Bruto Binnenland Product Tevredenheid met het leven Tevredenheid met vrije tijd	Hier en nu
<i>SDG 2: Geen honger</i>	TH3. Voeding	Overgewicht	Hier en nu
<i>SDG 3: Goede gezondheid en welzijn</i>	TH4. Gezondheid	Levensverwachting, Ervaren gezondheid, Langdurige aandoeningen; Tevredenheid met het leven; Tevredenheid met vrije tijd	Hier en nu / Later
<i>SDG 4: Kwaliteitsonderwijs</i>	TH6. Onderwijs	Hoogopgeleide bevolking	Later
<i>SDG 5: Gendergelijkheid</i>	TH2. Inkomensongelijkheid / loonkloof TH5. Arbeid (vrouwelijke deelname)	Arbeidsparticipatie, Werkloosheid (indien mogelijk geslachtsspecifiek); Netto arbeidsparticipatie; Bruto arbeidsparticipatie	Hier en nu
<i>SDG 6: Schoon water en sanitatie</i>	TH11. Water	Kwaliteit van zwemwater (binnenwateren en kustwateren)	Hier en nu
<i>SDG 7: Betaalbare en duurzame energie</i>	TH14. Energiebronnen	CO ₂ -uitstoot per inwoner (gerelateerd)	Elders

<i>SDG 8: Waardig werk en economische groei</i>	TH5. Arbeid, TH18. Fysiek kapitaal	Bruto binnenlands product Netto en bruto arbeidsparticipatie, Vacaturegraad, Werkloosheid Netto en bruto arbeidsparticipatie	Hier en nu
<i>SDG 9: Industrie, innovatie en infrastructuur</i>	TH18/TH19. Fysiek & kennis kapitaal	-	Later
<i>SDG 10: Ongelijkheid verminderen</i>	TH2. Inkomensongelijkheid	Mediaan inkomen, Arbeidsparticipatie (eventueel naar groep)	Hier en nu
<i>SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen</i>	TH7. Wonen, TH8. Vrije tijd, TH9. Veiligheid, TH11. Water, TH12. Luchtkwaliteit	Tevredenheid met woning & woonomgeving, Onveiligheidsgevoel, Misdrijven, Afstanden tot voorzieningen	Hier en nu / Elders
<i>SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie</i>	TH15. Materialen, TH13. Klimaat	-	Elders
<i>SDG 13: Klimaatactie</i>	TH13. Klimaat	CO ₂ -uitstoot per inwoner, Zwemwaterkwaliteit	Elders
<i>SDG 14: Leven in het water</i>	TH11. Water	Zwemwaterkwaliteit kust en binnenwater	Elders
<i>SDG 15: Leven op het land</i>	TH10. Land en ecosystemen	Natuurgebieden, Natuur per inwoner, Afstand tot groenvoorziening Fijnstof emissie	Later
<i>SDG 16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten</i>	TH9. Veiligheid, TH16/17. Vertrouwen en instituten	Misdrijven, Vertrouwen in instituten, Sociale contacten, Vrijwilligerswerk	Hier en nu
<i>SDG 17: Partnerschap om doelen te bereiken</i>	TH17. Instituten (internationaal), TH20. Financieel kapitaal		Elders

Introductie

Het concept welvaart houdt de samenleving al geruime tijd bezig. Welvaart fungeert als een maatstaf voor de maatschappelijke staat van ontwikkeling en vormt een referentiepunt bij het bepalen of ingrijpen via beleid wenselijk is. In traditionele zin wordt welvaart veelal gelijkgesteld aan economische groei, doorgaans uitgedrukt in termen van het bruto binnenlands product (BBP). Echter, sinds het werk van onder anderen Stiglitz, Sen en Fitoussi (2009) is er toenemende aandacht voor een bredere benadering van welvaart, waarin ook sociale en ecologische factoren worden meegewogen.

Deze integrale benadering staat tegenwoordig bekend als brede welvaart. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) definieert brede welvaart als volgt:

"Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven hier en nu, en de mate waarin deze ten koste gaat van de kwaliteit van leven van toekomstige generaties of van mensen elders in de wereld."

– CBS (2023), Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals

Het meten en monitoren van brede welvaart is inhoudelijk complex. De provincie Flevoland heeft aangegeven zich hierbij te willen baseren op het raamwerk van de United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), dat ontwikkeld is voor het meten van duurzame ontwikkeling (UNECE, 2013). Dit raamwerk maakt gebruik van een omvangrijk stelsel van 60 tot 90 indicatoren, verdeeld over drie met elkaar verweven dimensies:

- Hier en nu – de huidige maatschappelijke en ecologische toestand;
- Later – de belangen van toekomstige generaties;
- Elders – de impact van ons beleid op mensen in het buitenland.

Deze systematiek resulteert in een omvangrijk netwerk van data, wat de praktische toepasbaarheid voor beleidsvorming kan bemoeilijken. Indicatoren zijn immers niet altijd geschikt om als beleidsnormen in beton te gieten. Het is aan de volksvertegenwoordigers om hier politieke duiding aan te geven, en te bepalen welke beleidskeuzes wenselijk zijn.

Daarnaast speelt de fundamentele vraag: welke verantwoordelijkheid draagt de overheid in het bevorderen van brede welvaart? Dit artikel wil een handreiking bieden bij het beantwoorden van deze vraag, door de Sustainable Development Goals in context te plaatsen, te reflecteren op politieke uitgangspunten en de relatie met provinciaal beleid te verhelderen.

Nederland scoort over het algemeen goed op de SDG's, maar er blijven uitdagingen, zowel wereldwijd als binnen onze eigen grenzen. Omdat we vooral focussen op het 'hier en nu', vergeten we soms het perspectief van later en elders. Deze handreiking benadrukt dat de SDG's oorspronkelijk bedoeld zijn om doelstellingen integraal tegen elkaar af te wegen. Dit

betekent dat we bij het vertalen naar beleid zorgvuldig moeten bepalen welke doelen en indicatoren prioriteit krijgen, zodat we gezamenlijk bijdragen aan een betere toekomst.

Achtergrond Sustainable Development Goals

De Sustainable Development Goals (SDG's) vormen een wereldwijd kader voor duurzame ontwikkeling, zoals vastgesteld door de Verenigde Naties. Ze werden unaniem aangenomen door de lidstaten tijdens de VN-top in New York op 25 september 2015, als onderdeel van de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling (UN General Assembly, 2015). De SDG's zijn de opvolgers van de Millennium Development Goals (MDG's), die liepen van 2000 tot 2015 en primair gericht waren op ontwikkelingslanden.

Doel en reikwijdte van de SDG's

De Sustainable Development Goals (SDG's) omvatten zeventien hoofddoelstellingen, uitgewerkt in 169 specifieke subdoelen en ondersteund door meer dan 230 indicatoren. Het overkoepelende doel van dit kader is het bevorderen van duurzame ontwikkeling, waarbij drie dimensies centraal staan: de economische, de sociale en de ecologische.

“The SDGs are integrated and indivisible, and balance the three dimensions of sustainable development: the economic, social and environmental.”

— United Nations, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (2015)

De economische dimensie richt zich onder meer op duurzame economische groei, werkgelegenheid en innovatie. De sociale dimensie omvat thema's als armoedebestrijding, onderwijs, gezondheidszorg en gendergelijkheid. De ecologische dimensie heeft betrekking op klimaatverandering, biodiversiteitsherstel, en duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen (UN General Assembly, 2015).

Wat de SDG's bijzonder maakt, is hun universele toepasbaarheid. Ze zijn niet uitsluitend gericht op ontwikkelingslanden, maar gelden voor alle landen, ongeacht hun economische of politieke status. Daarmee onderstrepen ze dat ook welvarende landen verantwoordelijk zijn voor mondiale duurzaamheid – zowel binnen hun eigen grenzen als in internationale context. De leidende gedachte “no one left behind” benadrukt het streven naar inclusieve vooruitgang.

Tijdslijn en monitoring

De SDG's maken deel uit van de Agenda 2030, die als tijdshorizon het jaar 2030 heeft. De SDG's vormen daarmee een lange-termijn kader dat zowel internationaal als nationaal richting geeft aan beleid. De voortgang op de SDG's wordt periodiek geëvalueerd door het United Nations High-Level Political Forum (HLPF). De monitoring wordt hierbij ondersteund door technische en statistische instanties zoals de UN Statistics Division en het Sustainable Development Solutions Network (SDSN).

In Nederland ligt de verantwoordelijkheid voor monitoring bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Dit gebeurt onder meer via de jaarlijkse publicatie van de Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals (CBS, 2023). De Nederlandse aanpak koppelt de SDG's aan het concept van brede welvaart, waarbij niet alleen economische prestaties maar ook sociale en ecologische indicatoren worden meegenomen. Het CBS presenteert deze informatie in een vorm die beleidsmakers en volksvertegenwoordigers kunnen gebruiken voor strategische reflectie op zowel nationaal als decentraal niveau.

Functie in beleid en maatschappij

Belangrijk daarbij is dat deze globale doelstellingen niet in één rechte lijn te vertalen zijn naar nationale of regionale beleidsmaatregelen. De Sustainable Development Goals zijn bedoeld als een gezamenlijk kompas, maar vragen om context specifieke interpretatie in lijn met lokale sociaal-economische, ecologische en bestuurlijke kenmerken. Wat in één land urgent is, kan in een ander land een minder grote prioriteit zijn. Deze vertaling vergt maatwerk en politieke afweging.

Nilsson et al. (2016) benadrukken dat de SDG's uitermate onderling verweven zijn. Ze laten zien dat vooruitgang op het ene doel soms een risico vormt voor een ander doel, en vice versa. Deze complexiteit vereist een integraal perspectief – immers, de doelen zijn systemisch gekoppeld en niet op zichzelf staand.

Ook de UN Economic Commission for Europe (UNECE) wijst op dergelijke uitdagingen, vooral bij indicatoren rond ongelijkheid. Volgens de UNECE is ongelijkheid een 'cross-cutting issue' dat in veel thema's van duurzame ontwikkeling een rol speelt. Daarom pleiten zij voor een gedifferentieerde indicatoranalyse (bijvoorbeeld op basis van geslacht, leeftijd of etniciteit) om te voorkomen dat eenvoud wordt gezocht in zogenaamde 'lineaire' indicatoren.

Een belangrijk kenmerk van de SDG's in beleidscontext is dat ze tegelijkertijd meetinstrument, normatief kader en discussieopener zijn. Ze stimuleren het denken over voor wie, waar en wanneer bepaalde vormen van welvaart en duurzaamheid worden nagestreefd. Daarmee raken ze direct aan de dimensies van brede welvaart:

- Hier en nu – de huidige maatschappelijke en ecologische toestand;
- Later – de belangen van toekomstige generaties;
- Elders – de impact van ons beleid op mensen in het buitenland.

In die zin vormen de SDG's geen technocratisch eindpunt, maar eerder een uitgangspunt voor politieke en maatschappelijke dialoog over hoe integrale afwegingen vorm moeten krijgen. Er bestaat nog geen eenduidige of universeel aanvaarde methodiek om deze afwegingen te vertalen naar concreet beleid. Zowel Nilsson et al. (2016) als Breuer et al. (2019) benadrukken dat begrip van de onderlinge relaties tussen doelstellingen essentieel is voor effectieve beleidsintegratie. Zij wijzen erop dat vooruitgang op het ene SDG-doel gevolgen kan hebben – positief of negatief – voor de voortgang op andere doelen. Deze interacties zijn zelden lineair en vragen om expliciete analyse.

Een uitgebreide weergave van de relatie tussen brede welvaart en de SDG's is ook te vinden in het rapport van het PBL "Brede Welvaart en de SDG's" (Maas & Lucas, 2023)

SDG 1: Geen Armoede

SDG 1 beoogt tegen 2030 een einde te maken aan armoede in al haar vormen, overal ter wereld

Achtergrond

De uitroeiing van armoede in al haar vormen wordt in de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling erkend als de grootste mondiale uitdaging en als een noodzakelijke voorwaarde voor duurzame ontwikkeling (United Nations, 2015). Deze doelstelling bouwt voort op de Millenniumdoelstellingen (MDG's), waarin sinds 2000 aanzienlijke vooruitgang is geboekt, onder meer door meer dan een miljard mensen uit extreme armoede te halen (United Nations, 2015). Desondanks bleven ongelijkheden bestaan en was de vooruitgang geografisch en sociaal ongelijk verdeeld.

Doelstellingen

SDG 1 heeft als centrale doelstelling: "een einde maken aan armoede in al haar vormen en overal" tegen 2030 (United Nations, 2015).

De zeven subdoelen omvatten onder meer:

- Het volledig uitroeien van extreme armoede wereldwijd (doel 1.1);
- Het halveren van het aandeel mensen van alle leeftijden dat in armoede leeft volgens nationale definities (doel 1.2);
- Het implementeren van nationale sociale beschermingssystemen, inclusief minimumvoorzieningen (doel 1.3);
- Versterken van het eigenaarschap en de weerbaarheid van mensen in kwetsbare situaties, waaronder vrouwen en kinderen (doel 1.4 en 1.5);
- Mobiliseren van middelen via internationale samenwerking, inclusief ontwikkelingshulp (doel 1.a);
- Creëren van beleidskaders op nationaal, regionaal en internationaal niveau, gebaseerd op armoedebestrijdingsstrategieën (doel 1.b).

Nationale vertaling: Nederland en SDG1

De nationale implementatie van SDG 1 in Nederland richt zich op het verminderen van armoede in relatieve zin en het bevorderen van bestaanszekerheid. Anders dan in veel lage- en middeninkomenslanden betreft het in Nederland geen extreme armoede, maar voornamelijk huishoudens met een langdurig laag inkomen, problematische schulden of beperkte toegang tot sociale participatie. Het armoedebeleid valt primair onder het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, terwijl gemeenten verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van lokale regelingen, schuldhulpverlening en het armoedebeleid op maat. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) monitort de voortgang binnen SDG 1 via de jaarlijkse *Monitor Brede Welvaart en de SDG's*, waarin onder meer de ontwikkeling van het aantal huishoudens onder de lage-inkomensgrens en het bereik van sociale voorzieningen wordt gevolgd (CBS, 2024).

De organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) of in het Engels OECD hanteert als maatstaaf waarbij personen als arm worden aangemerkt als zij leven van minder dan 50% van het mediaan inkomen. In internationaal perspectief presteert Nederland ten opzichte van andere Europese landen relatief gunstig wat betreft armoedebestrijding,

hoewel het land niet tot de absolute top behoort (OECD, 2023). In het Sustainable Development Report (Sachs et al., 2025) scoort Nederland positief. Vergeleken met de mondiale situatie is extreme armoede nagenoeg afwezig, maar relatieve armoede en sociale ongelijkheid zijn blijvende uitdagingen, vergelijkbaar met andere Noordwest-Europese landen. Dit plaatst de Nederlandse overheid in een normatief spanningsveld waarin enerzijds het streven naar volledige sociale inclusie centraal staat, maar anderzijds budgettaire en politieke grenzen aan de sociale zekerheid worden ervaren. De overheid wordt zo geconfronteerd met de taak om het evenwicht te bewaken tussen solidariteit en zelfredzaamheid.

Verkiezingsprogramma BBB 2023 en SDG1

Op basis van het verkiezingsprogramma van de BoerBurgerBeweging (BBB) voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 laat zich een duidelijk profiel herkennen ten aanzien van thema's die direct raken aan SDG 1. De partij positioneert zich als pleitbezorger van sociale rechtvaardigheid en bestaanszekerheid, met nadruk op het beschermen van koopkracht, het hervormen van het belastingstelsel, en het versterken van financiële ondersteuning voor kwetsbare huishoudens (BoerBurgerBeweging, 2023).

De partij stelt dat meer dan een miljoen Nederlanders onder de armoedegrens leven en pleit daarom voor gerichte inkomensmaatregelen, zoals het verhogen van het minimumloon en de bijstand, het afschaffen van toeslagen en het invoeren van een eenvoudiger belastingstelsel met negatieve belastingaanslagen voor lage inkomens.

In relatie tot SDG 1.2 (Het halveren van het aandeel mensen van alle leeftijden dat in armoede leeft volgens nationale definities), benadrukt BBB het belang van koopkrachtbehoud en directe inkomenssteun als middelen om armoede terug te dringen. Daarbij is de partij terughoudend ten aanzien van beleid dat gedrag probeert te sturen via belastinginstrumenten (zoals suikertaks of vleestaks), en stelt zij dat de overheid zich moet beperken tot haar kerntaken. Dit wijst op een instrumentele opvatting van de staat, waarin sociale bescherming wenselijk is, maar gedragseffecten van beleid ondergeschikt zijn aan individuele autonomie en economische stabiliteit.

Voorts bevat het programma concrete voorstellen die raken aan SDG 1.3 (sociale bescherming): BBB wil de schuldhulpverlening verbeteren door het verbieden van het doorverkopen van vorderingen, het beperken van incassobevoegdheden, en het oprichten van een publieke microkredietinstelling. Ook wil de partij gemeentelijke bijstand versterken door extra financiering via het Gemeentefonds. Deze voorstellen tonen een institutionele aanpak van armoede, waarin ook decentrale overheden een rol krijgen toebedeeld.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG1

Bij de beoordeling van beleidsvoorstellen gericht op armoedevermindering is het essentieel om verder te kijken dan de directe effectiviteit of kosten van interventies. Besluitvorming dient ingebed te zijn in een breder reflectiekader waarin fundamentele vragen centraal staan: **Wat verstaan wij onder een rechtvaardig minimum aan welvaart, waar baseren wij dat op, en wie draagt de lasten van het garanderen ervan – nu, later en elders?**

Armoedebelief raakt daarmee aan grotere vragen over de legitimiteit en reikwijdte van de verzorgingsstaat, de verhouding tussen solidariteit en individuele verantwoordelijkheid, en de

balans tussen maatschappelijke wenselijkheid en economische draagkracht. Dit vraagt om een integrale benadering waarin niet alleen de directe baten worden meegewogen, maar ook de **indirecte effecten op andere beleidsdomeinen**, de **duurzaamheid van de sociale zekerheid op langere termijn**, en de **internationale implicaties** van onze welvaartsnorm.

De uitdaging ligt in het vinden van een houdbaar evenwicht tussen wat wij wenselijk achten, wat wij nodig achten, en wat wij redelijkerwijs kunnen dragen. Beleidskeuzes binnen SDG 1 moeten daarom niet uitsluitend technisch of financieel worden beoordeeld, maar altijd in relatie tot bredere maatschappelijke doelen, tijdshorizon en mondiale verhoudingen.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 1

Begripsmatige onderbouwing

- Welk minimumniveau van welvaart ligt impliciet of expliciet ten grondslag aan dit voorstel?
- Is dit niveau uitlegbaar en maatschappelijk gedragen?

Hier en nu

- Wie profiteert direct van de maatregel?
- Wat zijn de kosten en wie draagt ze?
- Wat zijn de effecten op andere belangen (bv. arbeidsmarkt, ondernemerschap, sociale cohesie)?

Later

- Is de maatregel financieel, sociaal en politiek houdbaar op langere termijn?
- Leidt het voorstel tot structurele afhankelijkheid of juist tot weerbaarheid?

Elders

- Beperkt onze welvaartsnorm of ons beleid de mogelijkheden voor mensen elders (bv. door handels- of milieugevolgen)?
- Draagt het voorstel bij aan mondiale rechtvaardigheid, of versterkt het juist ongelijkheden?

Rolverdeling

- Wat is de legitieme rol van de overheid in dit domein?
- Welke bijdrage wordt verwacht van maatschappelijke verbanden zoals familie, gemeenschap, bedrijven?

SDG 2: Geen Honger

Achtergrond

SDG 2 heeft als doel het beëindigen van honger, het bereiken van voedselzekerheid, verbeterde voeding en het bevorderen van duurzame landbouw. Het is essentieel om te erkennen dat honger en ondervoeding wereldwijd nog steeds grote uitdagingen vormen. In 2023 werd geschat dat tussen de 713 en 757 miljoen mensen – ongeveer 8,9 tot 9,4 procent van de wereldbevolking – honger leden. Het midden van deze schatting (733 miljoen) betekent een toename van circa 152 miljoen mensen ten opzichte van 2019 (FAO, 2024). De wereldbevolking groeit, en hoewel er vooruitgang is geboekt op het gebied van voedselproductie, blijft de verdeling van voedsel ongelijk. De klimaatverandering, conflicten, en economische instabiliteit verergeren de situatie, wat leidt tot zowel een toename in honger als ondervoeding in kwetsbare regio's. Dit SDG bouwt voort op eerdere initiatieven, zoals de Millenniumdoelen, en erkent de noodzaak van systemische veranderingen in de voedselproductie en distributie (United Nations, 2015).

Doelstellingen

SDG 2 beoogt tegen 2030:

- Het beëindigen van honger wereldwijd en het verzekeren van toegang tot voedszaam voedsel, in het bijzonder voor de armen en kwetsbaren (doel 2.1).
- Het beëindigen van alle vormen van ondervoeding, waaronder stunting en wasting bij kinderen (doel 2.2).
- Het verdubbelen van de productiviteit en het inkomen van kleinschalige voedselproducenten, vooral van vrouwen, inheemse volkeren, familieboeren, en herders (doel 2.3).
- Het garanderen van duurzame landbouwpraktijken, met de nadruk op het behoud van de biodiversiteit, het beheer van natuurlijke hulpbronnen en het versterken van de veerkracht tegen klimaatverandering (doel 2.4).
- Het verbeteren van de beschikbaarheid van voedingsinformatie en het bevorderen van gezonde diëten voor iedereen (doel 2.5).

Nationale vertaling: Nederland en SDG2

De nationale implementatie van SDG 2 in Nederland richt zich primair op het bevorderen van voedselzekerheid, het tegengaan van ondervoeding in kwetsbare groepen en het stimuleren van duurzame, klimaatbestendige landbouw. Hoewel acute honger in Nederland nauwelijks voorkomt, blijven voeding gerelateerde gezondheidsproblemen, zoals overgewicht, voedselarmoede en micronutriëntentekorten, zorgwekkend. Met name bij huishoudens met lage inkomens, kinderen en ouderen bestaat een verhoogd risico op eenzijdige of onvoldoende voeding (CBS, 2024). De verantwoordelijkheid voor beleid op dit terrein is gedeeld: het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) coördineert het landbouwbeleid en zet via de Nationale Eiwitstrategie en het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer in op een duurzame voedselproductie; het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) is verantwoordelijk voor voedingsbeleid en preventie van voeding gerelateerde ziekten, waaronder via het Nationaal Preventieakkoord en het Programma Gezonde Voeding. Lokaal voeren gemeenten steeds vaker voedselinitiatieven uit gericht op

armoedebestrijding en toegang tot gezonde voeding, bijvoorbeeld via voedselbanken of gemeentelijke voedsel educatieprogramma's.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) monitoren de voortgang van SDG 2 via de jaarlijkse *Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals*. Deze monitor omvat indicatoren zoals de beschikbaarheid van veilig, voedszaam en voldoende voedsel voor iedereen, het voorkomen van ondervoeding, groeiachterstand en ondergewicht bij jonge kinderen, de ontwikkeling van duurzame en schokbestendige voedselproductiesystemen, en de versterking van investeringen in plattelandontwikkeling en infrastructuur (CBS, 2024). In internationale vergelijking scoort Nederland op diverse belangrijke indicatoren goed; zo presteert het land gunstig op de prevalentie van ondervoeding, minimale dieetdiversiteit, productopbrengst en het verkleinen van de opbrengstkloven (yield gap closure) in de landbouwproductie (Sachs et al., 2025). Desondanks blijft Nederland achter bij het behalen van de normen op het gebied van obesitasprevalentie, het Human Trophic Level, duurzaam stikstofbeheer en de export van gevaarlijke pesticiden (Sachs et al., 2025). Deze uiteenlopende prestaties illustreren de complexiteit van het wereldvoedselsysteem, waarin voedselzekerheid, volksgezondheid en ecologische duurzaamheid met elkaar verweven zijn. Daarbij vormen deze scores slechts indicatoren van voortgang, die een genuanceerd beeld geven van de uitdagingen en prioriteiten die in een hoogontwikkelde context als Nederland spelen.

Verkiezingsprogramma BBB 2023 en SDG2

De BoerBurgerBeweging (BBB) benadrukt in haar verkiezingsprogramma van 2023 het belang van voedselzekerheid, eigen voedselproductie en een sterke agrarische sector als hoekstenen van haar beleid (BBB, 2023). Deze focus sluit aan bij SDG 2, dat zich richt op het beëindigen van honger, het bereiken van voedselzekerheid en het bevorderen van duurzame landbouw. De partij onderkent expliciet de strategische waarde van Nederland als een hoogproductieve regio binnen de wereldvoedselvoorziening en ziet een verantwoordelijkheid om voedselzekerheid niet alleen nationaal maar ook internationaal te ondersteunen (BBB, 2023).

BBB's pleidooi voor het behouden en versterken van een grote, innovatieve landbouw- en visserijsector draagt bij aan SDG 2.1, dat streeft naar de toegang tot voldoende en voedszaam voedsel, en SDG 2.3, dat duurzame productiviteitsverhoging en duurzame landbouwpraktijken bevordert (United Nations, 2015). De partij benadrukt het belang van langjarige overheidszekerheden en consistent beleid om investeringen in duurzame voedselproductie te stimuleren, wat aansluit bij SDG 2.4 over duurzame voedselproductiesystemen. De oproep om regels voor Nederlandse producten ook te laten gelden voor importproducten bevordert een gelijk speelveld en kan bijdragen aan het tegengaan van milieu- en sociale dumping, wat indirect de duurzaamheid in wereldwijde voedselketens kan versterken (BBB, 2023).

Verder benadrukt BBB het belang van voedselzekerheid als Europese aangelegenheid en wil zij bescherming van hoogproductieve landbouwgebieden, waarbij Nederland haar rol ziet als 'ruimte bespaarder' door intensieve productie (BBB, 2023). Dit sluit aan bij SDG 2.3 en 2.a (investeringen in landbouwinfrastructuur), maar het risico bestaat dat de nadruk op intensivering en uitbreiding van landbouwactiviteiten leidt tot druk op natuurlijke (lokale) hulpbronnen, wat op termijn de veerkracht van voedselproductiesystemen kan ondermijnen.

Ten slotte bevordert BBB innovatie, inclusief het gebruik van nieuwe veredelingsstechnieken zoals CRISPR-Cas, als route naar duurzamere en efficiëntere landbouw (BBB, 2023). Dit kan bijdragen aan het verminderen van het gebruik van pesticiden, water en kunstmest, wat in lijn is met SDG 2.4. De partij kiest daarbij bewust voor mark gestuurde oplossingen en tegen verplichte biologische landbouw, waarmee zij inzet op keuzevrijheid voor producenten en consumenten.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG2

De wereldwijde strijd tegen honger en ondervoeding roept fundamentele vragen op over de manier waarop wij onze voedselzekerheid en landbouwsystemen inrichten. In Nederland is fysieke honger nauwelijks voorstelbaar, maar voedselzekerheid is breder dan beschikbaarheid alleen: het raakt ook aan betaalbaarheid, voedingswaarde en duurzaamheid. Tegelijkertijd zijn wij als agrarisch knooppunt diep verweven met mondiale voedselketens, wat Nederland een unieke maar complexe verantwoordelijkheid geeft in het behalen van SDG 2.

De legitimiteit van het streven naar voedselzekerheid en duurzame landbouw staat nauwelijks ter discussie, maar de vraag wie verantwoordelijk is voor het realiseren ervan – en tegen welke prijs – blijft politiek relevant. Interventies op het gebied van landbouw, innovatie en voedselbeleid vragen om een zorgvuldige afweging tussen ecologische grenzen, economische dragers en sociale doelen. Hierbij is het belangrijk te erkennen dat zowel voedsel als landbouw een systeem van schaarste betreft: natuurlijke hulpbronnen, ruimte, biodiversiteit en uitstootbudgetten zijn eindig. Dit impliceert dat elke keuze ergens anders tot beperkingen leidt – nu, later of elders.

De spanning tussen lokale milieudruk en mondiale voedselbehoefte vraagt om een herwaardering van efficiëntie, innovatie en schaal. Wanneer maatregelen de ontwikkelcapaciteit van productiesystemen aantasten, kan dat op termijn juist ten koste gaan van de wereldwijde voedselzekerheid. Tegelijk mag dit argument geen vrijbrief zijn voor ecologische uitputting. Wat betekent duurzaamheid als optimalisatie ook intergenerationele rechtvaardigheid veronderstelt? En hoe wegen we lokale schade af tegen mondiale baten of toekomstige veerkracht?

De kernvraag blijft: welk landbouw- en voedselsysteem is in staat om structureel honger en ondervoeding te voorkomen, zonder dat dit ten koste gaat van natuurlijke hulpbronnen, volksgezondheid of mondiale gelijkheid? Beleidsvorming binnen SDG 2 vereist dus een integrale reflectie op technologische potentie, ecologische draagkracht en sociale rechtvaardigheid, waarin de rol van markt, overheid en burger opnieuw doordacht wordt.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG2

Doelbegrip en legitimiteit

- Welk type voedselzekerheid staat centraal (beschikbaarheid, toegang, gebruik, stabiliteit)?
- Voor wie is dit voorstel bedoeld – lokaal, nationaal of mondiaal?

Effectiviteit en systeemimpact

- Leidt het voorstel aantoonbaar tot hogere productiviteit, betere voeding of minder voedselverspilling?
- Wordt de intrinsieke complexiteit van landbouwsystemen voldoende meegenomen?

Duurzaamheid en tijdshorizon

- Hoe verhoudt de maatregel zich tot ecologische grenzen en biodiversiteit?
- Wordt rekening gehouden met langetermijneffecten op bodem, water, emissies en draagkracht?

Verdeling en verantwoordelijkheid

- Wie profiteert en wie draagt de lasten (boeren, consumenten, generaties, andere landen)?
- Welke rol ligt bij overheid, markt, burger en kennisinstellingen?

Innovatie en ontwikkelruimte

- Biedt het beleid ruimte voor adaptieve innovatie en technologische ontwikkeling?
- Beïnvloedt het voorstel de internationale bijdrage van Nederland aan voedselzekerheid positief of negatief?

SDG 3: Goede gezondheid en welzijn

Achtergrond

SDG 3 richt zich op het waarborgen van een gezonde levensduur en het bevorderen van welzijn voor iedereen, op alle leeftijden (United Nations, 2015). Deze doelstelling bouwt voort op eerdere internationale gezondheidsinitiatieven, zoals de Millennium Development Goals (MDG's), die aanzienlijke vooruitgang lieten zien bij het terugdringen van kinder- en moedersterfte, het bestrijden van infectieziekten, en het verbeteren van toegang tot gezondheidszorg (United Nations, 2015; WHO, 2018). Ondanks deze vooruitgang blijven wereldwijd grote gezondheidsuitdagingen bestaan, waaronder hoge sterftecijfers door infectieziekten, niet-overdraagbare ziekten, en ongelijke toegang tot gezondheidszorg. Het versterken van gezondheidsstelsels en het verbeteren van preventie en behandeling zijn cruciaal om deze uitdagingen het hoofd te bieden (WHO, 2020).

Doelstellingen

SDG 3 streeft naar het behalen van diverse concrete gezondheidsdoelen tegen 2030, waaronder:

- Het terugdringen van de wereldwijde moedersterfte tot minder dan 70 per 100.000 levendgeborenen (doel 3.1).
- Het beëindigen van vermijdbare sterfgevallen bij pasgeborenen en kinderen jonger dan vijf jaar (doel 3.2).
- Het beëindigen van epidemieën van AIDS, tuberculose, malaria en verwaarloosde tropische ziekten, en het bestrijden van andere besmettelijke ziekten (doel 3.3).
- Het verminderen van vroegtijdige sterfte door niet-overdraagbare ziekten met een derde en het bevorderen van geestelijke gezondheid (doel 3.4).
- Het waarborgen van universele toegang tot seksuele en reproductieve gezondheidszorg (doel 3.7) en universele gezondheidsdekking (doel 3.8).
- Het terugdringen van sterfgevallen door gevaarlijke chemicaliën en milieuvervuiling (doel 3.9).

Daarnaast omvat SDG 3 versterking van gezondheidsstelsels, inclusief de gezondheidswerkers, onderzoek naar medicijnen en vaccins, en internationale samenwerking voor gezondheidsrisicomanagement (United Nations, 2015; WHO, 2020).

Nationale vertaling: Nederland en SDG3

De nationale implementatie van SDG 3 in Nederland is gericht op het waarborgen van goede gezondheid en welzijn voor alle inwoners, met bijzondere aandacht voor het verminderen van sterfte, het bestrijden van infectieziekten, en het bevorderen van mentale gezondheid en universele toegang tot zorg. Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) speelt een centrale rol in het formuleren en coördineren van gezondheidsbeleid, waarbij samenwerking met lokale overheden, zorginstellingen en maatschappelijke organisaties cruciaal is. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) monitort de voortgang via de jaarlijkse SDG-rapportages en de Monitor Brede Welvaart, waarin onder meer indicatoren zoals maternale sterfte, kindersterfte, en het voorkomen van infectieziekten worden gevolgd.

(CBS, 2024). Daarnaast wordt data aangevuld door het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), dat uitgebreide rapportages levert over gezondheidsrisico's en zorggebruik.

In internationaal perspectief behoort Nederland tot de koplopers op het gebied van SDG 3, met lage sterftecijfers bij moeders en jonge kinderen, een hoog niveau van universele gezondheidszorg, en een relatief lage prevalentie van infectieziekten, zoals blijkt uit recente indicatoren in het Sustainable Development Report (Sachs et al., 2025). Deze situatie plaatst de Nederlandse overheid voor de normatieve taak om een evenwicht te bewaren tussen kostenefficiëntie en het voldoen aan gezondheidsbehoeften en kwaliteit van zorg. Nederland neemt de 6 plaats in als het gaat om gezondheidsuitgave van de overheid per hoofd van de bevolking met iets minder dan 6000USD per jaar (OECD, 2023)

Verkiezingsprogramma BBB 2023 en SDG3

De BoerBurgerBeweging (BBB) positioneert zich in haar verkiezingsprogramma 2023 nadrukkelijk als pleitbezorger van een mensgerichte en lokaal verankerde gezondheidszorg die aansluit bij het welzijn van alle burgers, ongeacht hun sociaaleconomische achtergrond. Dit sluit aan bij SDG 3, dat streeft naar “een gezond leven voor iedereen van alle leeftijden waarborgen en het welzijn bevorderen” (VN, 2015). BBB adresseert in het bijzonder de toegankelijkheid van zorg, de zorgkwaliteit, en het welzijn van kwetsbare groepen, met nadruk op het reduceren van bureaucratische lasten en het versterken van de autonomie van zorgprofessionals.

Een centraal punt in het BBB-programma is het behoud en de versterking van basiszorg, vooral dichtbij de patiënt (BBB, 2023). Dit sluit aan bij SDG 3.8, dat pleit voor universele toegang tot betaalbare en kwalitatieve gezondheidszorg. BBB wil de huisarts als spil van de eerstelijnszorg positioneren en administratieve lasten verminderen om meer tijd voor patiëntenzorg te creëren (BBB, 2023). Dit kan bijdragen aan doel 3.8 door barrières voor toegang te verminderen en de continuïteit van zorg te verbeteren. Tegelijkertijd waarschuwt BBB voor het verlies van apotheekhoudende huisartsen in landelijke gebieden, wat mogelijk leidt tot verminderde zorgtoegankelijkheid in deze regio's – een aandachtspunt in het kader van SDG 10 (ongelijkheid verminderen).

BBB pleit daarnaast voor betere ouderenzorg, met een focus op meer verpleeghuisplekken en woonvormen dichtbij huis, evenals betere ondersteuning van mantelzorgers (BBB, 2023). Dit weerspiegelt de doelstellingen van SDG 3.4 en 3.7, die gericht zijn op het waarborgen van gezondheidszorg voor kwetsbare ouderen en het bevorderen van geestelijke gezondheid. Het ontlasten van mantelzorgers draagt bij aan het welzijn van zowel zorgontvangers als hun omgeving.

Een opmerkelijk element in het BBB-programma is de sterke nadruk op het teruggeven van regie aan zorgprofessionals (BBB, 2023). Dit sluit aan bij de SDG 3-doelstelling om “de capaciteit van gezondheidswerkers te vergroten” (VN, 2015). Door administratieve lasten te reduceren en protocollen ondersteunend, niet sturend, te maken, wil BBB de zorgkwaliteit verbeteren en het werkklimaat aantrekkelijker maken. Dit kan bijdragen aan het aanpakken van het personeelstekort in de zorg, dat een belemmering vormt voor duurzame gezondheidszorg (SDG 3.c).

BBB's voorstel om marktwerking in de zorg te beperken en de zorgverzekeraars terug te dringen in hun macht, weerspiegelt een streven naar een stabiel en betaalbaar zorgstelsel

(BBB, 2023). Dit kan positief bijdragen aan SDG 3.8, mits de betaalbaarheid en kwaliteit van zorg daadwerkelijk verbeteren.

BBB stelt dat investeren in preventie, gezonde leefstijl en sport voor iedereen een belangrijke pijler is (BBB, 2023). Dit correspondeert met SDG 3.4, waarin het terugdringen van niet-overdraagbare ziekten en het bevorderen van gezonde levensstijlen centraal staat. De integrale aanpak op wijkniveau, met betrokkenheid van lokale gemeenschappen en sportverenigingen, kan ook bijdragen aan sociale cohesie en geestelijke gezondheid, wat aansluit bij de brede interpretatie van welzijn binnen SDG 3. De focus op integratie van geestelijke gezondheidszorg binnen de bredere eerstelijnszorg en het versterken van jeugd- en ouderenzorg benadrukt de preventieve en toegankelijke aanpak die nodig is om gezondheidsproblemen vroegtijdig te signaleren en te behandelen (BBB, 2023). Dit is in lijn met SDG 3.4 en 3.7

Hoewel BBB's programma veel aansluit bij SDG 3, kunnen sommige beleidskeuzes ook spanningen opleveren. Het beperken van marktwerking kan de innovatie en efficiëntie in de zorg belemmeren als dit niet zorgvuldig wordt ingericht (VN, 2015). Verder zou het rigoureuze schrappen van bureaucratische regels het risico kunnen meebrengen dat kwaliteitsbewaking onder druk komt te staan, wat conflicteert met SDG 3.8 over kwaliteit van zorg. De nadruk op 'werken in de zorg' in plaats van 'aan de zorg' is een prikkelende formulering, maar vergt een zorgvuldige balans om te voorkomen dat essentiële administratieve functies ondergewaardeerd raken, wat de continuïteit en veiligheid van zorg in gevaar kan brengen.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG3

Beleid op het gebied van gezondheid en welzijn raakt aan diep gewortelde waarden over waardigheid, solidariteit en kwaliteit van leven. Tegelijk is het ook een terrein van onvermijdelijke keuzes: wat is het minimum aan zorg en welzijn dat een samenleving redelijkerwijs voor iedereen kan garanderen? En hoe verhoudt dit zich tot de steeds hogere verwachtingen die voortkomen uit medische vooruitgang, sociale vergelijking en individualisering?

De legitimiteit van beleid binnen SDG 3 berust niet alleen op de intentie om gezondheid te bevorderen, maar ook op de rechtvaardiging van keuzes: wie bepaalt wat 'voldoende' gezondheid is, en op basis waarvan? Deze vragen worden des te pregnanter in een systeem waar de middelen eindig zijn, terwijl de zorgvraag in omvang en complexiteit blijft groeien. Effectiviteit en houdbaarheid van beleid hangen dan ook samen met het vermogen om onderscheid te maken tussen interventies die wezenlijk bijdragen aan collectieve gezondheid, en die welke slechts marginaal of tijdelijk effect sorteren, maar wél structurele druk leggen op financiering, bureaucratie en uitvoeringscapaciteit.

De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en maatschappelijk draagvlak is bij gezondheidsbeleid vaak precair. Maatregelen kunnen wenselijk zijn vanuit het oogpunt van individuele rechtvaardigheid, maar tegelijkertijd als onnodig of onbetaalbaar worden gezien door bredere groepen. Hier rijst de vraag in hoeverre het zorgstelsel moet meebewegen met elke geuite behoefte, of dat acceptatie van beperking – zowel in zorg als in welzijn – juist een maatschappelijk waardevolle houding is. De afweging tussen normeren en individualiseren blijft hierin fundamenteel.

Ook de rolverdeling tussen overheid en samenleving verdient hernieuwde reflectie. Moet de overheid garanties bieden op elk terrein van zorg en welzijn, of is er ruimte voor professionele autonomie, gemeenschapskracht en zelforganisatie? De manier waarop we vertrouwen stellen in zorgprofessionals, in burgers, en in samenwerkingsverbanden bepaalt mede de institutionele houdbaarheid van het stelsel. Voor een bijdrage aan ons welzijn hebben ook marktwerking, coöperatieve initiatieven of secundaire arbeidsvoorwaarden de potentie impulsen te geven zonder dat dit volledig door publieke sturing wordt geregeld.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 3

Begripsmatige legitimiteit

- Welke visie op gezondheid en welzijn ligt ten grondslag aan dit voorstel?
- Wordt er onderscheid gemaakt tussen medische zorg, psychosociaal welzijn en leefomstandigheden?

Doelmatigheid en proportie

- Wat is het verwachte effect in verhouding tot de inzet van middelen?
- Zijn er minder belastende of meer structurele alternatieven denkbaar?

Draagvlak en normatieve spanningen

- Is de maatregel maatschappelijk uitlegbaar en geaccepteerd?
- In hoeverre wordt het evenwicht tussen individueel belang en collectieve houdbaarheid geraakt?

Tijdshorizon en duurzaamheid

- Draagt het voorstel bij aan structurele gezondheidswinst of welzijns groei?
- Wat zijn de langetermijneffecten op zorgcapaciteit, preventie en gezondheidsgelijkheid?

Rolverdeling en verantwoordelijkheid

- Welke rol neemt de overheid op zich, en welke ruimte blijft voor professionals, burgers en maatschappelijke initiatieven?
- Wordt vertrouwen in professionele oordeelsvorming en sociale netwerken expliciet erkend of ondermijnd?

SDG 4: Kwaliteitsonderwijs

Achtergrond

Onderwijs wordt binnen de Agenda 2030 erkend als een fundamenteel mensenrecht en een cruciale motor voor duurzame ontwikkeling (United Nations, 2015). SDG 4 bouwt voort op de onderwijstargets uit de Millenniumdoelstellingen (MDG's), waarbij met name de toegang tot basisonderwijs wereldwijd is verbeterd. Toch blijven er aanzienlijke uitdagingen bestaan met betrekking tot de kwaliteit, inclusiviteit en gelijkheid van het onderwijs, vooral in lage- en middeninkomenslanden. Structurele belemmeringen zoals armoede, genderongelijkheid, conflicten en ontoereikende investeringen beperken de leeruitkomsten en de toegang tot vervolgonderwijs (UNESCO, 2020). Daarnaast onderstreept de Global Education Monitoring Report de noodzaak van levenslang leren en van vaardigheden die aansluiten bij de veranderende arbeidsmarkt en de mondiale duurzaamheidsagenda (UNESCO, 2021).

Doelstellingen

SDG 4 stelt als centrale doel: "inclusief en gelijkwaardig kwaliteitsonderwijs verzekeren en mogelijkheden voor levenslang leren bevorderen voor iedereen" tegen 2030 (United Nations, 2015).

De zeven subdoelen omvatten onder meer:

- Voltooien van gratis en kwalitatief goed primair en secundair onderwijs voor alle meisjes en jongens (doel 4.1);
- Toegang tot kwalitatieve voorschoolse educatie en zorg voor alle kinderen (doel 4.2);
- Gelijke toegang tot betaalbaar en kwalitatief technisch, beroeps- en hoger onderwijs, inclusief universiteit (doel 4.3);
- Bevorderen van relevante vaardigheden voor werkgelegenheid, fatsoenlijk werk en ondernemerschap (doel 4.4);
- Uitbannen van genderongelijkheid en bevorderen van gelijke toegang voor kwetsbare groepen (doel 4.5);
- Verbeteren van geletterdheid en rekenvaardigheid onder jongeren en een aanzienlijk deel van de volwassenen (doel 4.6);
- Bevorderen van onderwijs gericht op duurzame ontwikkeling, mensenrechten, culturele diversiteit en mondiale burgerschapsvorming (doel 4.7).

Nationale vertaling: Nederland en SDG4

De implementatie van SDG 4 in Nederland richt zich op het waarborgen van gelijke toegang tot kwalitatief hoogwaardig onderwijs op alle niveaus en het bevorderen van levenslang leren. Onderwijsbeleid valt in Nederland onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), dat samenwerkt met onder meer de Inspectie van het Onderwijs, gemeenten en onderwijsinstellingen. De toegang tot onderwijs is wettelijk verankerd en grotendeels kosteloos, met een hoge deelnamegraad.

De voortgang op SDG 4 wordt in Nederland gevolgd via de jaarlijkse *Monitor Brede Welvaart & de SDG's*, waarin indicatoren als onderwijsparticipatie, leerprestaties en opleidingsniveau worden gerapporteerd (CBS, 2024). Ondanks een hoge tertiaire onderwijsdeelname (54,5% onder 25-34-jarigen), laten internationale vergelijkingen gemengde resultaten zien. Volgens het Sustainable Development Report 2025 staat Nederland weliswaar in de hoogste

prestatiegroep voor onderwijs, maar de achteruitgang in basisvaardigheden is zorgwekkend (Sachs et al., 2025).

In de PISA-onderzoeken van de OESO (2023) scoort Nederland nog relatief goed op wiskunde (6e plaats), maar aanzienlijk lager op leesvaardigheid (29e van 35 OESO-landen), waarbij een afname zichtbaar is sinds 2018. Ook in wetenschappelijke geletterdheid ("science") zakt Nederland naar de middenmoot (21e), ondanks een positie net boven het OESO-gemiddelde.

Deze prestaties impliceren voor de Nederlandse overheid een normatieve opgave om onderwijs niet alleen breed toegankelijk, maar ook inhoudelijk relevant, sociaal rechtvaardig en toekomstgericht te houden.

Verkiezingsprogramma BBB 2023 en SDG4

De BoerBurgerBeweging (BBB) presenteert in haar verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 een visie op onderwijs die in diverse opzichten raakt aan de doelstellingen van SDG 4: "Inclusief, gelijkwaardig en kwalitatief goed onderwijs en het bevorderen van levenslang leren voor iedereen". De partij benadrukt zowel de toegankelijkheid als de kwaliteit van het Nederlandse onderwijssysteem en verbindt deze met regionale leefbaarheid, sociale cohesie en individuele weerbaarheid.

Vanuit het SDG 4-perspectief valt op dat BBB inzet op een onderwijsvisie waarin basisvaardigheden (lezen, schrijven, rekenen) centraal staan, evenals aandacht voor praktische vaardigheden en een meer positieve benadering van beroepsonderwijs. Daarmee sluit de partij aan bij subdoel 4.1 (voltooiing van primair en secundair onderwijs van goede kwaliteit), 4.3 (gelijke toegang tot technisch, beroeps- en tertiair onderwijs), en 4.4 (relevante vaardigheden voor werk en ondernemerschap) (United Nations, 2015). De focus op digitale geletterdheid, zelfzorg en financiële vaardigheden onderstreept bovendien het belang dat de partij hecht aan het voorbereiden van jongeren op deelname aan een moderne samenleving. Tegelijkertijd getuigt de herwaardering van praktijkonderwijs en de semantische herlabeling van "laag" en "hoog" opgeleiden van een poging tot de-stigmatisering en het bevorderen van gelijke waardering van verschillende onderwijsroutes (BBB, 2023).

Wat betreft toegankelijkheid onderschrijft BBB nadrukkelijk het belang van thuisnabij onderwijs, met speciale aandacht voor het behoud van kleine scholen in krimpgebieden. Deze inzet is in lijn met subdoel 4.5, dat ongelijkheid in toegang tot onderwijs moet verminderen. Tegelijk stelt de partij voor om de toestroom van internationale studenten te beperken, om de toegankelijkheid voor Nederlandse studenten te waarborgen (BBB, 2023). Deze maatregel kan echter als ambivalent worden beschouwd vanuit SDG 4, dat internationaal mobiliteits- en kennisverkeer juist wil bevorderen (subdoel 4.b). De krimpcheck en regionale dekking van onderwijsvoorzieningen reflecteren weliswaar een geografisch rechtvaardigheidsperspectief, maar zouden in een bredere internationale context als nationaal protectief kunnen worden geïnterpreteerd.

BBB's standpunten ten aanzien van speciaal onderwijs en passend onderwijs voor leerlingen met ontwikkelingsachterstanden impliceren een duidelijke toewijding aan subdoel 4.5 en 4.a, gericht op inclusiviteit en veilige leeromgevingen. De partij erkent hierbij het belang van zowel afzonderlijk speciaal onderwijs als integratie in reguliere scholen, afhankelijk van de behoefte van het kind. Deze pragmatische benadering beoogt maatwerk en sluit nauw aan bij het

concept van “inclusive education” zoals door UNESCO en de VN bepleit (UNESCO, 2020). Ook de roep om structurele investeringen in lesaanbod en personeel binnen het speciaal onderwijs past binnen deze doelstelling (BBB, 2023).

BBB’s visie op wetenschappelijk onderwijs en onderzoek toont erkenning voor het belang van kennisinfrastructuren binnen een breder innovatie-ecosysteem. De partij benadrukt de noodzaak van publieke regie, objectiviteit en verbinding tussen onderwijsinstellingen, bedrijfsleven en maatschappelijke vraagstukken (BBB, 2023). Dit sluit aan bij subdoel 4.3 en 4.7, die niet alleen toegang tot hoger onderwijs waarborgen, maar ook pleiten voor de bevordering van duurzame ontwikkeling via onderwijs. Tegelijk keert BBB zich tegen een overmatige afhankelijkheid van modellen en waarschuwt voor politieke of commerciële invloed op wetenschappelijk onderzoek. Deze kritische benadering van academische onafhankelijkheid impliceert een beschermingsmechanisme voor de integriteit van onderwijs en onderzoek.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG4

Onderwijs vormt een sleutel tot persoonlijke ontwikkeling, maatschappelijke participatie en economische veerkracht. Maar het streven naar “kwaliteitsonderwijs voor iedereen” (SDG 4) roept fundamentele vragen op over wat kwaliteit eigenlijk betekent, voor wie en in welke context. In beleidsdiscussies wordt al te gemakkelijk aangenomen dat meer of hoger onderwijs automatisch leidt tot betere uitkomsten, terwijl zowel de legitimiteit als de houdbaarheid van dit uitgangspunt op gespannen voet kan staan met maatschappelijke realiteiten.

De legitimiteit van onderwijsbeleid ligt niet slechts in het verhogen van diploma-aantallen, maar in het rechtvaardig verdelen van kansen tot leren, ontwikkelen en bijdragen aan de samenleving. Daarbij moet kritisch worden bekeken welke onderwijsvormen en -inhouden werkelijk aansluiten bij de diversiteit aan talenten, leefwerelden en toekomstige maatschappelijke opgaven. Het eenzijdig valoriseren van theoretisch en academisch onderwijs versterkt een hiërarchie die niet alleen ten koste gaat van praktisch georiënteerde jongeren, maar ook van sectoren die afhankelijk zijn van vakmanschap en toepassing.

De effectiviteit en houdbaarheid van beleid hangen nauw samen met de vraag of het systeem mensen toerust tot veerkracht en betekenisvolle participatie, of slechts probeert om iedereen in hetzelfde keurslijf van onderwijssucces te persen. Wanneer inspanningen om ongelijkheid te verkleinen leiden tot overuniformering, bureaucratisering of instrumentalisering van het onderwijs, ontstaat de vraag of we niet voorbijgaan aan de eigen logica en kracht van leren zelf. In hoeverre moet onderwijs sociale problemen oplossen, en wat blijft dan nog over van onderwijs als vrije ruimte?

De effectiviteit en houdbaarheid van beleid hangen nauw samen met de vraag of het systeem mensen toerust tot veerkracht en betekenisvolle participatie, of slechts probeert om iedereen in hetzelfde keurslijf van onderwijssucces te persen. Wanneer inspanningen om ongelijkheid te verkleinen leiden tot overuniformering, bureaucratisering of instrumentalisering van het onderwijs, ontstaat de vraag of we niet voorbijgaan aan de eigen logica en kracht van leren zelf. In hoeverre moet onderwijs sociale problemen oplossen, en wat blijft dan nog over van onderwijs als vrije ruimte?

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 4

Begripsmatige legitimiteit

- Welk onderwijsbegrip ligt ten grondslag aan dit voorstel (vorming, voorbereiding, certificering)?
- Wordt recht gedaan aan zowel theoretische als praktische ontwikkelwegen?

Effectiviteit en systeemimpact

- Wat is het verwachte effect op leeruitkomsten, motivatie en kansengelijkheid?
- Leidt het voorstel tot zinvolle verbetering of tot overregulering en systeemlast?

Draagvlak en maatschappelijke norm

- Is het voorstel maatschappelijk gedragen onder leerlingen, ouders en onderwijsprofessionals?
- Wordt er recht gedaan aan verschillende opvattingen over 'goed onderwijs'?

Tijdshorizon en toekomstgerichtheid

- Draagt de maatregel bij aan duurzame persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling?
- Wordt voldoende rekening gehouden met toekomstige arbeidsmarkten en maatschappelijke veranderingen?

Rolverdeling en ruimte

- Wat is de rol van de overheid, en waar ligt de verantwoordelijkheid van scholen, professionals en ouders?
- Biedt het voorstel ruimte voor pedagogische autonomie en professionele afweging?

SDG 5: Gendergelijkheid

Achtergrond

Gendergelijkheid is een fundamenteel mensenrecht en een essentiële voorwaarde voor duurzame ontwikkeling, economische groei en sociale rechtvaardigheid (United Nations, 2024). Wereldwijd ondervinden vrouwen en meisjes echter nog steeds structurele barrières in toegang tot onderwijs, gezondheidszorg, werkgelegenheid, en politieke participatie. Daarnaast blijven gender gerelateerd geweld, schadelijke praktijken zoals kind huwelijken en genitale verminking, en ongelijke verdeling van onbetaalde zorgtaken wijdverspreid (UN Women, 2023).

Volgens het *Progress on the Sustainable Development Goals: The gender snapshot 2023*-rapport blijft de vooruitgang traag en ongelijk. Zo wordt geschat dat zonder versnelde inzet meer dan 340 miljoen vrouwen en meisjes tegen 2030 in extreme armoede zullen leven (UN Women & UN DESA, 2023). Daarnaast ondervinden vrouwen wereldwijd beperkte toegang tot leiderschapsrollen; minder dan een derde van de parlementsleden wereldwijd is vrouw.

Doelstellingen

SDG 5 heeft als centrale doel het bereiken van gendergelijkheid en empowerment van alle vrouwen en meisjes tegen 2030. Dit omvat onder meer:

- het beëindigen van alle vormen van discriminatie tegen vrouwen en meisjes (doel 5.1)
- het elimineren van geweld (doel 5.2)
- het uitbannen van schadelijke praktijken zoals kind huwelijken (doel 5.3)
- het erkennen van onbetaalde zorg- en huishoudelijk werk via beleid en sociale bescherming (doel 5.4).
- het waarborgen van volledige participatie in besluitvorming (doel 5.5).
- universele toegang tot seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (doel 5.6)

Nationale vertaling: Nederland en SDG5

De Nederlandse implementatie van SDG 5 richt zich op het bevorderen van gelijke rechten en kansen voor vrouwen en mannen in beleid, arbeid, veiligheid, onderwijs en politieke participatie. De voortgang wordt in Nederland gemonitord door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) via de jaarlijkse *Monitor Brede Welvaart & de SDG's*. Deze monitor volgt indicatoren zoals de loonkloof tussen mannen en vrouwen, het aandeel vrouwen in het parlement, participatie op de arbeidsmarkt en ervaringen met onveiligheid (CBS, 2024). De laatste meting laat zien dat Nederland relatief goed scoort op arbeidsmarktparticipatie van vrouwen (87,1% ten opzichte van mannen), onderwijs (96,4% vrouwelijke tegenover mannelijke gemiddelde opleidingsjaren), en de genderloonkloof (6,1%) (Sachs et al., 2025).

Internationaal gezien behoort Nederland hiermee tot de betere presteerders binnen de Europese Unie op SDG 5, al bestaan er nog duidelijke aandachtspunten. Zo ligt het percentage vrouwen dat zich onveilig voelt alleen op straat 's avonds (24%) aanzienlijk hoger dan bij mannen (8%) (OECD, 2023). Ook ervaringen met fysiek of seksueel geweld door (ex-)partners blijven een relevante problematiek, hoewel de prevalentie iets onder het OESO-gemiddelde ligt.

De status van gendergelijkheid in Nederland vraagt om een voortdurende, kritische reflectie op de rol van de overheid bij het realiseren van daadwerkelijke gendergelijkwaardigheid. Dit veronderstelt niet het streven naar uniformiteit tussen mannen en vrouwen, maar het creëren van omstandigheden waarin iedereen, ongeacht gender, gelijke kansen heeft om zich vrij en volwaardig te ontwikkelen. Beleidsmaatregelen zoals quota of streefcijfers kunnen noodzakelijk zijn om systemische ongelijkheden te doorbreken, maar ze mogen niet worden verward met het einddoel zelf. Gendergelijkwaardigheid vereist een bredere inzet, gericht op het wegnemen van zowel formele als informele barrières. Het is daarom essentieel dat de overheid zich blijft afvragen in hoeverre beleidsinstrumenten daadwerkelijk bijdragen aan duurzame gelijkwaardigheid, en niet slechts aan tijdelijke representatie. Een inclusieve samenleving vergt een langetermijnvisie waarin juridische, sociale en culturele dimensies in samenhang worden aangepakt, met als uitgangspunt het respect voor verschillen én het borgen van gelijke kansen.

Verkiezingsprogramma BBB 2023 en SDG5

De BoerBurgerBeweging (BBB) presenteert in haar verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 een sociaal-culturele visie op welzijn, diversiteit en participatie, waarin impliciet en expliciet verschillende aspecten van SDG 5 – *Gendergelijkheid en empowerment van alle vrouwen en meisjes* – aan bod komen. Deze analyse koppelt de partijstandpunten aan de doelstellingen van SDG 5 en bespreekt in hoeverre de voorgestelde beleidsrichtingen bijdragen aan, dan wel mogelijk conflicteren met, de SDG-agenda.

Hoewel BBB het begrip "gendergelijkheid" niet systematisch uitwerkt in haar programma, erkent de partij wél het belang van gelijke behandeling van alle burgers, ongeacht "kleur, leeftijd, afkomst, seksuele geaardheid, gender en religie" (BBB, 2023). Deze brede afwijzing van discriminatie sluit nauw aan bij SDG-doelstelling 5.1, die oproept tot het beëindigen van alle vormen van discriminatie van vrouwen en meisjes. BBB's nadruk op gelijke kansen in overheidsselectieprocessen en woningtoewijzing versterkt dit inclusieprincipe, zij het zonder specifieke aandacht voor structurele ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, of voor intersectionele achterstelling.

BBB benoemt expliciet de specifieke zorgbehoeften van transgenderpersonen – een groep die vaak onderbelicht blijft in politieke discoursen over gendergelijkheid. In lijn met SDG 5.6, dat streeft naar universele toegang tot seksuele en reproductieve gezondheidszorg en rechten, pleit de partij voor kwalitatieve en tijdige transgenderzorg, zowel voor jongeren als volwassenen. Tegelijkertijd stelt BBB nadrukkelijk dat medische transitie bij jongeren zorgvuldig en onder professionele begeleiding moet worden afgewogen, in reactie op het stijgend aantal aanmeldingen bij genderklinieken (BBB, 2023, p. 43). Hoewel deze benadering ruimte laat voor individuele ondersteuning, kan zij ook gelezen worden als een pleidooi voor een restrictieve benadering van genderdiversiteit, hetgeen op gespannen voet kan staan met een interpretatie van SDG 5 waarin zelfbeschikking en autonomie vooropstaan.

Op andere terreinen die raken aan gendergelijkheid in de breedste zin – zoals toegang tot vervoer, deelname aan het maatschappelijk leven, en mentale druk onder jongeren – kiest BBB voor een inclusieve, persoonsgerichte benadering. De partij onderstreept dat "elk kind anders is en mag afwijken van de norm" en pleit voor een brede maatschappelijke discussie over prestatiedruk, sociale normering en het recht om "gewoon jezelf te mogen zijn" (BBB,

2023). Hoewel deze passage niet expliciet gendergericht is, sluit ze inhoudelijk aan bij SDG 5's bredere agenda van empowerment en het bevorderen van sociale gelijkwaardigheid.

Wat opvalt in vergelijking met de SDG-agenda is dat BBB's aanpak vooral reactief en individueel gericht is. Structurele hervormingen gericht op het doorbreken van genderongelijkheid, zoals loonkloofmaatregelen, quota voor vrouwen in topfuncties (SDG 5.5), of hervormingen van zorgtaken en verlofregelingen (SDG 5.4), ontbreken. Dit maakt dat BBB's bijdrage aan SDG 5 in potentie ondersteunend is op het gebied van non-discriminatie en toegankelijke zorg, maar beperkt blijft in ambitie ten aanzien van het wegnemen van structurele barrières voor vrouwen en meisjes.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG5

Gender en seksuele identiteit zijn in toenemende mate erkend als complexe en dynamische aspecten van menselijke identiteit, die verder reiken dan louter biologische kenmerken zoals chromosoomcombinaties. Het streven binnen SDG 5 naar gelijke kansen en non-discriminatie vraagt dan ook om een genuanceerde benadering waarin ruimte is voor diversiteit in zelfidentificatie en expressie. Tegelijkertijd roept dit normatieve ideaal kritische reflectie op over de legitimiteit van doelen rondom gelijkheid en gelijkwaardigheid: betekent gelijke behandeling ook dat iedereen op exact dezelfde manier wordt behandeld, of juist dat verschillen worden erkend en gerespecteerd zonder uitsluiting?

De effectiviteit en houdbaarheid van beleid gericht op gendergelijkheid hangen mede af van de mate waarin beleidsinterventies in staat zijn om recht te doen aan zowel individuele vrijheden als collectieve rechtvaardigheid. Hierbij is het relevant om te onderzoeken in hoeverre statistische verschillen in vertegenwoordiging of prestaties binnen bepaalde sectoren of functies daadwerkelijk voortkomen uit systematische uitsluiting, of dat andere factoren een rol spelen die minder direct met gender of identiteit te maken hebben. Het onderscheid tussen discriminatie en andere verklarende factoren vereist een zorgvuldige analyse, omdat simplistische oorzaken toeschrijvingen beleidsvorming kunnen vertekenen of onbedoelde effecten kunnen veroorzaken.

De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en maatschappelijk draagvlak in genderbeleid is vaak beladen en vraagt om een delicaat evenwicht. Hoe verhoudt het streven naar inclusiviteit zich tot bredere maatschappelijke overtuigingen en waarden? En in hoeverre is het wenselijk en noodzakelijk om regelgeving of interventies op te leggen die groepen expliciet moeten beschermen, zonder dat deze maatregelen zelf leiden tot controverse, weerstand of polarisatie?

De rol van de overheid in dit domein lijkt primair die van waarborging van gelijke rechten en kansen, het tegengaan van discriminatie en het scheppen van randvoorwaarden voor inclusieve participatie. Tegelijkertijd ligt er een taak bij maatschappelijke verbanden – van families en gemeenschappen tot werkgevers en onderwijsinstellingen – om inclusiviteit vorm te geven binnen sociale praktijken en cultuur. Welke ruimte laat het beleid aan deze actoren en hoe worden zij betrokken?

Tot slot stelt SDG 5 ook de relatie tussen hier en nu, later en elders ter discussie. Nationale gendergelijkheid heeft directe impact op sociale cohesie en economische dynamiek, maar raakt tevens aan mondiale processen zoals migratie, internationale arbeidsdeling en

mensenrechten. In hoeverre weerspiegelt beleid een ethische verantwoordelijkheid ten opzichte van genderongelijkheid wereldwijd?

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 5

Begripsmatige legitimiteit

- Hoe definieert het voorstel 'gender', 'gelijkheid' en 'inclusiviteit'?
- Wordt ruimte gelaten voor diversiteit in identiteit en expressie?

Effectiviteit en verklaringsmodel

- Zijn statistische verschillen op basis van gender geanalyseerd op discriminatie versus andere factoren?
- Draagt het beleid bij aan daadwerkelijke non-discriminatie en empowerment?

Wenselijkheid, noodzaak en draagvlak

- Is er maatschappelijk draagvlak voor het voorstel en hoe wordt dat gemeten?
- Hoe wordt het evenwicht bewaakt tussen bescherming en vrijheid?

Rolverdeling tussen overheid en samenleving

- Welke taken en verantwoordelijkheden worden aan de overheid en aan maatschappelijke actoren toegekend?
- Hoe worden sociale en culturele praktijken betrokken bij de uitvoering?

Hier/nu – later – elders

- Hoe houdt het voorstel rekening met toekomstige generaties en mondiale rechtvaardigheid?
- Draagt het beleid bij aan internationale solidariteit en kennisdeling?

SDG 6: Schoon water en sanitair

Achtergrond

Toegang tot veilig water en sanitaire voorzieningen is essentieel voor menselijke gezondheid, economische ontwikkeling en ecologische duurzaamheid. Wereldwijd hebben nog altijd miljoenen mensen geen toegang tot schoon drinkwater of adequate sanitaire voorzieningen. In 2015 maakte de Verenigde Naties duidelijk dat watergerelateerde uitdagingen – zoals watervervuiling, waterschaarste, verouderde infrastructuur en onvoldoende waterbeheer – de vooruitgang op tal van andere SDG's bedreigen, waaronder gezondheid (SDG 3), onderwijs (SDG 4) en gendergelijkheid (SDG 5) (United Nations, 2015; UN Water, 2020).

SDG 6 borduurt voort op eerdere mondiale afspraken, zoals het Internationale Decennium voor Water (2005–2015) en de Millenniumdoelstelling om het aandeel mensen zonder toegang tot veilig drinkwater te halveren (WHO/UNICEF, 2015). Ondanks vooruitgang blijft de toegang ongelijk verdeeld, vooral in plattelandsgebieden en lage-inkomenslanden.

Doelstellingen

De centrale doelstelling van SDG 6 is: “Zorgdragen voor beschikbaarheid en duurzaam beheer van water en sanitaire voorzieningen voor iedereen” tegen 2030 (United Nations, 2015).

De acht subdoelen omvatten onder meer:

- Universele en gelijke toegang tot veilig en betaalbaar drinkwater (doel 6.1);
- Toegang tot adequate en gelijke sanitaire voorzieningen en hygiëne, met bijzondere aandacht voor vrouwen en meisjes (doel 6.2);
- Verbetering van waterkwaliteit door vermindering van lozingen en vervuiling (doel 6.3);
- Efficiënt watergebruik en duurzame onttrekking van zoet water (doel 6.4);
- Integraal waterbeheer op alle niveaus, ook over landsgrenzen heen (doel 6.5);
- Bescherming en herstel van waterecosystemen zoals rivieren, meren en wetlands (doel 6.6);
- Internationale samenwerking en capaciteitsopbouw op het gebied van water- en sanitatievoorzieningen (doel 6.a);
- Betrekken van lokale gemeenschappen bij het verbeteren van water- en sanitatiebeheer (doel 6.b).

Nationale vertaling: Nederland en SDG6

De nationale vertaling van SDG 6 in Nederland concentreert zich op het waarborgen van hoogwaardige en duurzame toegang tot schoon drinkwater en sanitaire voorzieningen, met daarbij bijzondere aandacht voor waterkwaliteit, efficiënt waterbeheer en ecologische duurzaamheid. Hoewel de toegang tot drinkwater en sanitaire infrastructuur in Nederland vrijwel universeel is, richt het beleid zich in toenemende mate op de bescherming van oppervlakte- en grondwater, het tegengaan van vervuiling door landbouw en industrie, en het versterken van de veerkracht van watersystemen tegen klimaatverandering. Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is beleidsmatig verantwoordelijk voor waterbeheer, terwijl uitvoeringsorganisaties zoals Rijkswaterstaat en waterschappen zorgdragen voor de operationele kant van het waterbeleid.

De voortgang op SDG 6 wordt onder andere gemonitord via de jaarlijkse *Monitor Brede Welvaart & de SDG's* van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Hieruit blijkt dat Nederland kampt met structurele uitdagingen op het gebied van waterkwaliteit: slechts 5,1 procent van het beschermde oppervlaktewater voldoet aan de gestelde biologische kwaliteitseisen (CBS, 2025). De druk op watersystemen scoort hoog door overmatige stikstof- en fosfaatbelasting, wat ook negatieve gevolgen heeft voor biodiversiteit en de gezondheid van aquatische ecosystemen. Tegelijkertijd blijkt uit dezelfde monitor dat de infrastructuur voor drinkwater en sanitaire voorzieningen robuust is, en dat vrijwel de gehele bevolking toegang heeft tot veilig beheerde waterdiensten.

In internationaal perspectief laat Nederland een gemengd beeld zien. Volgens het *Sustainable Development Report* scoort Nederland maximaal op indicatoren zoals toegang tot veilig drinkwater (100%) en behandelde afvalwaterstromen (99,5%), waarmee het behoort tot de best presterende landen op deze vlakken (Sachs et al., 2025). Enkel op de schaarse water consumptie vanuit import scoort Nederland slecht en is de trend er een van verslechtering.

Deze internationale positie plaatst de Nederlandse overheid in een normatief spanningsveld. Enerzijds heeft zij de verantwoordelijkheid om de voorbeeldfunctie van een hoogontwikkeld land te vervullen, zeker gezien de technologische en institutionele capaciteiten. Anderzijds vraagt het duurzaam beheren van watersystemen in een dichtbevolkt, economisch intensief gebruikt landschap om politieke keuzes waarin ecologische grenzen, landbouwbelangen en leefomgevingskwaliteit voortdurend tegen elkaar worden afgewogen.

Verkiezingsprogramma BBB 2023 en SDG6

BBB positioneert schoon water en waterbeheer expliciet als strategische nationale belangen. In lijn met SDG 6.1 en 6.3, die zich richten op toegang tot schoon drinkwater en het verbeteren van waterkwaliteit, erkent de partij het belang van water als eerste levensbehoefte en pleit zij voor beter beheer van bodem- en waterkwaliteit op basis van “wetenschap en waarneming” (BoerBurgerBeweging, 2023). Met nadruk op regionale regie en betrokkenheid van lokale actoren bij waterschapsbeleid bepleit BBB een gebiedsgerichte, participatieve aanpak. Dit sluit aan bij SDG 6.b, waarin participatie van lokale gemeenschappen in waterbeheer centraal staat.

In dit verband is de partij voorstander van het behoud van geborgde zetels binnen waterschappen, een institutioneel kenmerk dat zij verbindt met waterveiligheid en praktische kennis van de betrokkenen (BBB, 2023). Politiek-bestuurlijk gezien stelt dit standpunt vragen over de representativiteit en democratische legitimiteit van besluitvorming, maar binnen de SDG-context weerspiegelt het wel een erkenning van het belang van lokale kennis in duurzaam waterbeheer.

BBB uit stevige kritiek op de Kaderrichtlijn Water (KRW), die zij omschrijft als gebaseerd op “niet actuele regelgeving” en “te strenge eisen” die Nederland zichzelf heeft opgelegd (BBB, 2023). Dit raakt SDG 6.5, waarin geïntegreerd waterbeheer en samenwerking tussen landen worden aangemoedigd. BBB stelt dat Europese normen voor waterkwaliteit realistisch, geharmoniseerd en handhaafbaar moeten zijn, waarbij de partij pleit voor gelijke normen binnen de EU. Hoewel deze benadering op gespannen voet kan staan met het voorzorgsbeginsel en het streven naar hoge milieukwaliteitsnormen, zoals vastgelegd in de

SDG-agenda, kan het worden geïnterpreteerd als een pleidooi voor beleidscoherentie en rechtszekerheid binnen grensoverschrijdende waterbeheerregimes.

De politisering van de KRW-naleving wijst echter op een risico: het ondermijnen van strikte milieubeschermingsnormen in naam van haalbaarheid en nationale autonomie kan de verwezenlijking van SDG 6-doelen vertragen of ondergraven, zeker als deze versoepeling leidt tot stagnatie van sanering en verbetering van waterlichamen.

Een fundamentele bijdrage aan SDG 6.3 – het terugdringen van vervuiling – vormt BBB's standpunt over het identificeren en verantwoordelijk houden van vervuilers. De partij pleit voor het meten van schadelijke stoffen in water en het herleiden van deze tot hun oorsprong, zodat “veroorzakers worden aangesproken” (BBB, 2023). In theorie sluit dit aan bij de principes van de polluter pays-principle en de SDG-benadering van transparantie en accountability.

Daarnaast erkent BBB de noodzaak om het gebruik van schadelijke stoffen die moeilijk uit water te filteren zijn te beperken of te verbieden, met verwijzingen naar industriële lozingen, agrarisch chemicaliëngebruik en medicijnresten. Hier toont de partij een potentieel positieve bijdrage aan het reduceren van diffuse vervuiling, hoewel dit afhankelijk blijft van de beleidsinstrumenten en de effectiviteit van handhaving.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG6

Toegang tot schoon drinkwater en adequate sanitaire voorzieningen wordt in Nederland veelal als vanzelfsprekend beschouwd. De hoge kwaliteit en beschikbaarheid van water vormen een groot maatschappelijk goed, maar deze ogenschijnlijke vanzelfsprekendheid maskeert de structurele spanningen die schuilgaan onder het huidige watersysteem. Terwijl de publieke perceptie vooral gericht is op continuïteit van levering en hygiëne, schuurt dit met de feitelijke druk op waterbronnen door klimatologische veranderingen, landbouw, verstedelijking en ecologische randvoorwaarden. Dit roept vragen op over de legitimiteit van ons gebruiksmodel: is het vanzelfsprekend dat water van drinkwaterkwaliteit breed ingezet wordt, ook voor laagwaardige toepassingen zoals tuinsproeien of autowassen?

De effectiviteit en houdbaarheid van beleid rond waterwinning hangen sterk samen met het vermogen om systeemgrenzen te erkennen. In een rivierdelta als Nederland zijn ecosysteemdiensten intrinsiek verweven, waardoor wateronttrekking directe en indirecte gevolgen heeft voor landbouw, biologische diversiteit en bodem- en waterkwaliteit. Beleidsinterventies die primair gericht zijn op beschikbaarheid en leveringszekerheid, zonder rekening te houden met ecologische draagkracht of alternatieve gebruiksmodellen, riskeren op termijn de robuustheid van het systeem te ondermijnen. Tegelijkertijd ontbreekt het vaak aan integraal inzicht in de interacties tussen kwantiteit en kwaliteit van water, en ontbreekt de economische beprijzing van externe schade of schaarste.

De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak wordt verder gecompliceerd door maatschappelijke inertie: zolang water betaalbaar en beschikbaar blijft, bestaat er beperkt draagvlak voor gedragsverandering of investeringen in alternatieve infrastructuur. Toch is de vraag gerechtvaardigd of de publieke aanname van onbeperkte beschikbaarheid houdbaar is, en wat de grenzen zijn van collectieve voorzieningen in tijden van fysieke schaarste of ecosysteem degradatie.

De rol van de overheid als hoeder van collectieve nutsvoorzieningen en hoeder van het natuurlijk kapitaal roept hierbij fundamentele vragen op: is sturing op schaarste legitiem als preventieve maatregel, en welke verantwoordelijkheid heeft de samenleving zelf in consumptie, innovatie en gedragsaanpassing? Bovendien is de Nederlandse waterbalans niet los te zien van internationale waterstromen, importrelaties en klimaateffecten elders. Wie betaalt uiteindelijk de ecologische prijs voor ons watersysteem: wijzelf, toekomstige generaties of ecosystemen buiten onze landsgrenzen?

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 6

Systeemgrenzen en legitimiteit

- Wordt erkend dat water een eindige ecosysteemdienst is, met gevolgen voor andere domeinen?
- Hoe wordt de prioritering tussen verschillende vormen van watergebruik gerechtvaardigd?

Effectiviteit en houdbaarheid van het ecosysteem

- Is het voorstel afgestemd op de balans tussen wateronttrekking, ecologische draagkracht, impact op landbouw en kwaliteit?
- Worden de effecten op andere SDG's (zoals landbouw, biodiversiteit, klimaat) in kaart gebracht?

Wenselijkheid, draagvlak en gedrag

- Hoe verhoudt het voorstel zich tot publiek draagvlak en gedragsverandering?
- Is de maatschappelijke waarde van water adequaat vertaald in het beleid?

Rolverdeling overheid en samenleving

- Welke rol neemt de overheid in beheer, beprijzing en prioritering van watergebruik?
- Hoe wordt verantwoordelijkheid verdeeld tussen overheid, gebruikers en sectoren?

Tijd en ruimte

- Welke (onbedoelde) langetermijngevolgen zijn voorzien voor landbouw, natuur en toekomstige generaties?

SDG 7: Betaalbare en duurzame energie

Achtergrond

Toegang tot energie is essentieel voor economische ontwikkeling, armoedebestrijding, gezondheid, onderwijs en duurzame stedelijke groei (United Nations, 2015). Desondanks hadden in 2021 nog circa 675 miljoen mensen wereldwijd geen toegang tot elektriciteit, en vertrouwden bijna 2,3 miljard mensen op vervuilende en onveilige kooktechnologieën (IEA, IRENA, UNSD, World Bank & WHO, 2023). De mondiale energiemarkt blijft sterk afhankelijk van fossiele brandstoffen, wat bijdraagt aan klimaatverandering en milieuvervuiling. De energietransitie – van fossiele naar hernieuwbare energiebronnen – is daarom een fundamentele voorwaarde voor het behalen van de klimaatdoelen van het Parijsakkoord en de bredere duurzame ontwikkelingsagenda (UNFCCC, 2015).

Doelstellingen

SDG 7 heeft als centrale doelstelling: “het waarborgen van toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen tegen 2030” (United Nations, 2015).

De subdoelen omvatten onder meer:

- Universele toegang tot betaalbare en moderne energiediensten (doel 7.1);
- Een substantiële verhoging van het aandeel hernieuwbare energie in de wereldwijde energiemix (doel 7.2);
- Verdubbeling van de wereldwijde verbetering van energie-efficiëntie (doel 7.3);
- Bevordering van internationale samenwerking rond schone energietechnologieën en investeringen in infrastructuur (doel 7.a en 7.b).

Nationale vertaling: Nederland en SDG7

De nationale implementatie van SDG 7 in Nederland weerspiegelt een geïntegreerde beleidsbenadering gericht op zowel energiezekerheid als verduurzaming. De Nederlandse overheid heeft zich via het Klimaatakkoord (Rijksoverheid, 2019) gecommitteerd aan een transitie naar een klimaatneutrale energievoorziening in 2050, met als tussendoel een CO₂-reductie van 55% in 2030 ten opzichte van 1990. Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat is de coördinerende instantie voor het energiebeleid, in samenwerking met onder meer het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). De inzet richt zich op het bevorderen van hernieuwbare energiebronnen, zoals wind op zee, zonne-energie en warmtenetten, evenals op energiebesparing in de gebouwde omgeving en industrie. Monitoring vindt plaats via de jaarlijkse SDG-rapportages van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), die inzicht geven in zowel trends als beleidsresultaten. Uit de Monitor Brede Welvaart & SDG's 2025 blijkt dat het Nederlandse energieverbruik per eenheid economische output structureel afneemt en dat de broeikasgasintensiteit tot de laagste van de EU behoort (CBS, 2025). Tegelijkertijd is het aandeel hernieuwbare energie in het totale verbruik nog relatief bescheiden (12,2% in 2021), ondanks recente groei (Sachs et al., 2025).

In internationaal perspectief behoort Nederland tot de koplopers wat betreft toegang tot energie: 100% van de bevolking heeft toegang tot elektriciteit en schone kooktechnologieën, waarmee het land op deze indicatoren de maximale score behaalt in de SDG Index (Sachs et al., 2025). Echter, in termen van de transitie naar hernieuwbare energie en het verminderen van CO₂-uitstoot per energie-eenheid, zijn er aanzienlijke verbeterpunten ten opzichte van andere Europese landen zoals Zweden of Oostenrijk. Uit de OECD-gegevens blijkt bovendien dat Nederlandse burgers relatief weinig zorgen uiten over hun toegang tot essentiële levensbehoeften zoals energie, terwijl ze in verhouding vaker pleiten voor een sterkere overheidsrol op dit terrein in vergelijking met andere landen (OECD, 2023). Dit wijst op een hoge mate van vertrouwen in bestaande voorzieningen, maar stelt tegelijkertijd vragen over de urgentiebeleving en maatschappelijke druk richting versnelde beleidsmaatregelen.

Verkiezingsprogramma BBB 2023 en SDG7

Op basis van het verkiezingsprogramma van de BoerBurgerBeweging (BBB) voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 kan worden vastgesteld dat de partij zich op genuanceerde wijze uitspreekt over thema's die raken aan Sustainable Development Goal 7 (SDG 7): Betaalbare en duurzame energie. BBB erkent expliciet de noodzaak van een transitie naar duurzame energiebronnen en onderschrijft de internationale klimaatdoelstellingen, maar doet dit vanuit een kritisch-pragmatisch perspectief waarin energiezekerheid, betaalbaarheid en draagvlak centraal staan (BoerBurgerBeweging, 2023).

De partij positioneert zich als pleitbezorger van een energietransitie die sociaal rechtvaardig verloopt, met oog voor economische haalbaarheid en technologische realisme. Dit is in lijn met SDG 7.1 en 7.3, die gericht zijn op universele toegang tot betaalbare energie en verbetering van energie-efficiëntie. BBB stelt dat de overheid moet garanderen dat energie beschikbaar en betaalbaar blijft voor huishoudens en bedrijven, en waarschuwt voor een te snelle uitfasering van fossiele brandstoffen zolang betrouwbare duurzame alternatieven nog niet volledig beschikbaar zijn. Zo verzet de partij zich tegen sluiting van moderne kolencentrales zonder gegarandeerde vervangende capaciteit, en benadrukt zij het belang van kernenergie en regionale productie van biogas en waterstof als strategische aanvulling op zon- en windenergie (BoerBurgerBeweging, 2023).

In termen van beleidsinstrumenten pleit BBB voor het opschorten van de afbouw van de salderingsregeling tot 2030 en het stimuleren van lokale energiecoöperaties. Hiermee bevordert de partij decentraal eigenaarschap en participatie, wat past bij de SDG 7.2-doelstelling om het aandeel hernieuwbare energie wereldwijd te vergroten, maar met sterke nadruk op burgers als actieve actoren in plaats van louter consumenten.

Tegelijkertijd is er in het programma sprake van spanningen met het mondiale karakter van de SDG-agenda. Zo uit BBB stevige kritiek op het Nederlandse klimaatbeleid als zijnde te ambitieus ten opzichte van de beperkte wereldwijde bijdrage van Nederland aan de CO₂-uitstoot (0,4%). Deze nationalistische proportionaliteitsredenering kan botsen met de transnationale en collectieve logica van de SDG's (BoerBurgerBeweging, 2023).

Daarnaast stelt BBB dat het additionele Nederlandse CO₂-beprijzingsbeleid bovenop het ETS-stelsel moet worden afgeschaft, en dat "internationale speelveldtoetsen" moeten bepalen of nationaal beleid geen oneerlijke concurrentie veroorzaakt. Deze benadering getuigt van een

economisch-protectionistische interpretatie van duurzame ontwikkeling. Dit kan op gespannen voet staan met de integrale benadering die SDG 7 en de bredere 2030-agenda.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG7

De transitie naar duurzame energievoorziening is niet slechts een technologische opgave, maar raakt fundamentele maatschappelijke keuzes over verantwoordelijkheid, verdeling en ambitie. De legitimiteit van het doel – toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie – lijkt breed maatschappelijk en politiek gedragen. Tegelijkertijd roept het tempo, de vorm en de verdeling van deze transitie scherpe vragen op. Wat verstaan we onder ‘betaalbaar’, wie bepaalt wat ‘duurzaam genoeg’ is, en hoe verhoudt dit zich tot mondiale noodzaak én nationale voorkeuren?

De effectiviteit en houdbaarheid van energiebeleid zijn onlosmakelijk verbonden met keuzes rond infrastructuur, ruimtelijke impact en energiemix. Investerings in zon en wind roepen vragen op over landschappelijke en ecologische effecten, terwijl kernenergie, hoewel compact en CO₂-arm, andere maatschappelijke fricties oproept. De toenemende netcongestie toont dat niet alleen opwek, maar vooral distributie en systeemintegratie bepalend worden voor de haalbaarheid van verdere elektrificatie. Daarbij rijst de vraag of de overheid hier vooral een faciliterende of sturende rol moet nemen, zeker waar private partijen internationaal opereren binnen andere prijs- en reguleringskaders.

De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak wordt verder bemoeilijkt door het spanningsveld tussen korte- en langetermijnbelangen. Enerzijds willen burgers comfort en lage energiekosten behouden; anderzijds vereist verduurzaming soms offers en herverdeling. In hoeverre is het legitiem om maatschappelijke kosten van energietransitie (financieel of ruimtelijk) ongelijk te verdelen, als dit het collectieve doel versnelt? En wie spreekt de energiegebruiker of het bedrijfsleven aan op verantwoordelijkheid?

De relatie tussen hier, nu en elders verdient daarbij bijzondere aandacht. Veel duurzame technologieën zijn afhankelijk van import van grondstoffen of productie elders, met mogelijke ecologische en sociale neveneffecten. Tegelijkertijd exporteert Nederland via consumptie en digitale infrastructuur een hoge energievraag. Beleidskeuzes in energie zijn dus niet neutraal in termen van mondiale rechtvaardigheid of ecologische grenzen.

De energietransitie dwingt beleidsmakers tot normatieve afwegingen: hoe verhouden nationale belangen zich tot planetaire grenzen? Is het voldoende dat energie ‘groener’ wordt, of moeten we ook kijken naar minder energiegebruik? En wie draagt welk deel van de transitie, in een samenleving waar niet iedereen dezelfde mogelijkheden heeft tot verduurzaming?

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 7

Doelhelderheid en legitimiteit

- Wat wordt bedoeld met ‘duurzaam’, ‘betaalbaar’ en ‘toegankelijk’, en voor wie?
- Is er een expliciete afweging tussen energiezekerheid, milieu-impact en maatschappelijke kosten?

Effectiviteit en systeemimpact

- Wordt het energiesysteem als geheel meegenomen (opwek, opslag, distributie, gebruik)?

- Welke structurele knelpunten (zoals netcapaciteit of leveringszekerheid) worden geraakt?

Draagvlak en rechtvaardigheid

- Wie draagt de lasten (ruimtelijk, financieel, sociaal) en wie plukt de baten?
- Wordt er rekening gehouden met verschillende mogelijkheden tot participatie in de energietransitie?

Rolverdeling overheid en markt

- Wat is de taakverdeling tussen publieke regie en private innovatie?
- Zijn er publieke belangen die onvoldoende door de markt worden geborgd?

Hier – later – elders

- Wat zijn de langetermijneffecten op natuur, economie en energiezekerheid?
- Heeft het voorstel gevolgen voor andere landen (grondstofwinning, CO₂-uitstoot, energieprijzen)?

SDG 8: Eerlijk werk en economische groei

Achtergrond

Duurzame economische groei en fatsoenlijk werk voor iedereen zijn essentieel voor armoedebestrijding, sociale stabiliteit en bredere duurzame ontwikkeling (United Nations, 2015). SDG 8 bouwt voort op eerdere mondiale initiatieven zoals de Millenniumdoelstellingen en de Global Jobs Pact van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO), en erkent dat economische vooruitgang alleen duurzaam is wanneer deze inclusief, sociaal rechtvaardig en ecologisch verantwoord is (ILO, 2009). Ondanks wereldwijde groei zijn structurele werkloosheid, informele arbeid en ongelijkheid hardnekkige problemen. In veel landen is economische groei onvoldoende om iedereen van fatsoenlijk werk en bestaanszekerheid te voorzien, terwijl milieu-impact van consumptie en productiepatronen blijft toenemen (UN, 2015).

Doelstellingen

Het hoofddoel van SDG 8 is: “het bevorderen van aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve werkgelegenheid en fatsoenlijk werk voor iedereen” (United Nations, 2015).

Belangrijke subdoelen zijn:

- Handhaven van economische groei per hoofd van de bevolking, met minstens 7% BBP-groei in de minst ontwikkelde landen (doel 8.1);
- Stimuleren van productiviteitsgroei via innovatie en technologische modernisering (doel 8.2);
- Bevorderen van ondernemerschap, formele werkgelegenheid en toegang tot financiering, met speciale aandacht voor kleine en middelgrote ondernemingen (doel 8.3);
- Ontkoppelen van economische groei en milieudegradatie, met focus op hulpbronnenefficiëntie (doel 8.4);
- Bereiken van volledige en productieve werkgelegenheid, met gelijke beloning voor gelijk werk voor mannen, vrouwen en kwetsbare groepen (doel 8.5);
- Verminderen van het aandeel jongeren zonder werk of opleiding (doel 8.6);
- Uitbannen van dwangarbeid, mensenhandel en kinderarbeid (doel 8.7);
- Beschermen van arbeidsrechten en verbeteren van arbeidsomstandigheden, met aandacht voor migranten en werknemers in kwetsbare posities (doel 8.8);
- Ontwikkelen van duurzaam toerisme en versterken van financiële infrastructuur voor brede toegang tot financiële diensten (doel 8.9–8.10);
- Verhogen van handelsgerelateerde steun voor ontwikkelingslanden (doel 8.a);
- Implementeren van een mondiale jeugdwerkgelegenheidsstrategie en het Global Jobs Pact (doel 8.b).

Nationale Vertaling: Nederland en SDG 8

De implementatie van SDG 8 in Nederland concentreert zich op het bevorderen van duurzame economische groei en het realiseren van volledige, productieve werkgelegenheid met fatsoenlijke arbeidsomstandigheden. Dit sluit aan bij het Nederlandse

arbeidsmarktbeleid, dat wordt aangestuurd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en ondersteund door regionale en lokale actoren zoals gemeenten en werkgeversorganisaties. Beleid richt zich onder meer op het terugdringen van jeugdwerkloosheid, het bevorderen van inclusie van kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt, en het verbeteren van arbeidsveiligheid en -rechten, conform internationale standaarden (CBS, 2025). Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) monitort de voortgang via de SDG-monitor en de jaarlijkse rapportages over werkgelegenheid, arbeidsomstandigheden en economische productiviteit. Daarnaast worden indicatoren als de arbeidsparticipatie, jeugd-NEET-percentages en incidentie van gedwongen arbeid nauwgezet gevolgd (CBS, 2025).

In internationaal perspectief presteert Nederland relatief goed op SDG 8, met een hoge arbeidsparticipatie van 82,3% en een lage jeugd-NEET-score van 3,1%, wat gunstig afsteekt tegen veel Europese en mondiale gemiddelden (Sachs et al., 2025). Echter, Nederland scoort minder hoog op enkele dimensies zoals de garantie van fundamentele arbeidsrechten (score 0,81 op een schaal van 0 tot 1) en de mate waarin moderne slavernij op importproducten voorkomen wordt (Sachs et al., 2025). Deze discrepanties benadrukken dat ondanks een sterke economische basis en arbeidsmarktstructuur, er ook in Nederland uitdagingen blijven op het gebied van arbeidsrechten en sociale inclusie, mede door toenemende flexibilisering en globalisering. Het politieke en beleidsmatige vlak betreft vooral de balans tussen marktwerking en sociale bescherming, waarbij de afweging betrekking heeft in hoeverre de overheid de regulerende rol moet blijven invullen om een rechtvaardige arbeidsmarkt te garanderen.

Verkiezingsprogramma BBB 2023 en SDG8

Op basis van het verkiezingsprogramma van de BoerBurgerBeweging (BBB) voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 laat zich een duidelijk profiel herkennen ten aanzien van thema's die relevant zijn voor SDG 8, "Eerlijk werk en economische groei". De partij benadrukt in haar programma een sterke verbondenheid met het principe van eigen kracht en ondernemerschap, met expliciete aandacht voor het behoud en de versterking van regionale en nationale economische sectoren, waaronder het midden- en kleinbedrijf (MKB) en familiebedrijven (BoerBurgerBeweging, 2023). Deze focus sluit aan bij SDG 8.2, dat duurzame economische groei wil bevorderen door productiviteit en innovatie te stimuleren. De partij pleit voor minder regeldruk, vermindering van administratieve lasten en een 'toegankelijke en laagdrempelige' innovatieondersteuning, wat het ondernemerschap en de werkgelegenheid ten goede kan komen (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit beleid draagt bij aan het creëren van een robuuste, toekomstbestendige arbeidsmarkt.

Tegelijkertijd is BBB kritisch over bepaalde overheidsmaatregelen die zij als belemmerend voor economische dynamiek ervaart, zoals het huidige toeslagenstelsel en de Pensioenwet, waarvan de afschaffing en herziening worden voorgesteld (BoerBurgerBeweging, 2023). Het pleidooi voor een belasting- en premievrij inkomen tot 30.000 euro en het verhogen van het minimumloon en de bijstandsuitkering reflecteren een inzet op inkomenszekerheid, een belangrijk aspect van SDG 8.5, dat fatsoenlijk werk en gelijke beloning voor gelijk werk beoogt. De partij stelt ook expliciet het terugdringen van de loonkloof tussen mannen en vrouwen centraal, waarmee zij aansluit bij het streven naar gelijkheid op de arbeidsmarkt (BoerBurgerBeweging, 2023).

Desondanks kunnen enkele beleidsstandpunten van BBB conflicteren met bredere SDG-doelstellingen, met name op het gebied van inclusiviteit en sociale bescherming. De partij benadrukt een beperkte rol voor de overheid en kiest voor een instrumentele staatsopvatting waarin de overheid vooral faciliteert in plaats van reguleert, wat kan botsen met SDG 8.3 dat gericht is op het bevorderen van arbeidsrechten en veilige werkplekken. Zo blijft het in het programma onduidelijk hoe BBB wil omgaan met kwetsbare groepen en de arbeidsmarkttransities die gepaard gaan met digitalisering en verduurzaming, wat cruciaal is voor inclusieve groei (BoerBurgerBeweging, 2023).

Reflectie op positiebepaling binnen SDG8

Het streven naar economische groei als motor voor brede welvaart is diep verankerd in het Nederlandse beleidsdiscours. Binnen SDG 8 vormt deze ambitie een spilfunctie: economische ontwikkeling zou niet alleen de basis vormen voor werkgelegenheid, innovatie en belastinginkomsten, maar ook voor de financiering van duurzame transitie en sociale voorzieningen. Toch roept dit uitgangspunt fundamentele vragen op over de legitimiteit van groei als doel op zich. In welke mate is voortdurende economische expansie noodzakelijk of zelfs wenselijk binnen planetaire grenzen, en op welke wijze definiëren we 'groei': in termen van bruto toegevoegde waarde, arbeidsproductiviteit of maatschappelijke meerwaarde?

De effectiviteit en houdbaarheid van beleid gericht op economische groei hangen sterk af van de onderliggende aannames over arbeidsmarkt, innovatievermogen en concurrentiekracht. Nederland kent hoge arbeidsparticipatie en relatief goede arbeidsvoorwaarden, maar kampt met structurele uitdagingen in sectoren waar productiviteit of verdienvermogen onder druk staan. Tegelijkertijd is een aanzienlijk deel van de economische activiteit gebaseerd op dienstverlening en advies, waarvan de daadwerkelijke toegevoegde waarde niet altijd transparant is. Dit roept vragen op over de robuustheid van het Nederlandse verdienmodel op langere termijn, zeker in vergelijking met economieën waar schaalgrootte, productiviteit of arbeidsethos anders zijn georganiseerd.

De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak manifesteert zich scherp in beleidsinterventies die groeibevorderend zijn, maar mogelijk ook druk zetten op duurzaamheid of rechtvaardigheid. Maakt economische groei het gemakkelijker om sociaal en ecologisch beleid te financieren, of maskeert zij juist de noodzaak tot structurele herverdeling en efficiëntie? En in hoeverre zijn beleidskeuzes gericht op 'waardig werk' autonoom houdbaar als de economische basis wegvalt of verschuift?

De rolverdeling tussen overheid, markt en samenleving is hierbij allesbehalve vanzelfsprekend. De overheid faciliteert, beschermt en reguleert, maar de werkgelegenheid en waardecreatie liggen grotendeels bij het bedrijfsleven. Dit stelt beleidsmakers voor de vraag hoe sturend of volgend beleid mag zijn in een open, internationaal concurrerende economie. Tegelijkertijd is het de vraag of het overlaten van strategische keuzes aan marktdynamiek voldoende garantie biedt voor de publieke belangen rond werkzekerheid, arbeidsomstandigheden en duurzaamheid.

Tot slot raakt economische ontwikkeling onvermijdelijk aan mondiale verhoudingen. Economische vooruitgang in Nederland is deels gebaseerd op import van grondstoffen, arbeid en emissies elders. Worden onze duurzaamheidsnormen zo vormgegeven dat zij leiden tot werkelijke verduurzaming, of verplaatsen zij productie en emissies buiten het zicht?

En draagt onze economische diplomatie bij aan wederkerige ontwikkeling, of blijft zij primair gericht op het veiligstellen van onze positie?

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 8

Groeidefinitie en doelmatigheid

- Wat wordt onder 'groei' verstaan in dit voorstel (kwantiteit, kwaliteit, brede welvaart)?
- Welke aannames liggen ten grondslag aan de relatie tussen groei en andere doelen (zoals duurzaamheid, werkgelegenheid)?

Arbeid en productiviteit

- Draagt het voorstel bij aan structureel waardig werk en duurzame arbeidsrelaties?
- Wat zijn de implicaties voor arbeidsproductiviteit en verdienvermogen?

Duurzaamheid en herverdeling

- Leidt het beleid tot een evenwichtige verdeling van baten en lasten (nu en later)?
- Zijn sociale en ecologische grenzen expliciet meegewogen in de economische afweging?

Internationale positie

- Wat zijn de implicaties van het voorstel voor onze economische positie t.o.v. andere landen?
- Bevordert het beleid mondiale rechtvaardigheid of afhankelijkheid?

Publieke regie en marktwerking

- Wat is de rol van de overheid in het waarborgen van publieke belangen binnen economische ontwikkeling?
- Worden kritische functies overgelaten aan marktpartijen, en zo ja, onder welke voorwaarden?

SDG 9: Industrie, innovatie en infrastructuur

Achtergrond

Duurzame industriële ontwikkeling en robuuste infrastructuur vormen de ruggengraat van economische groei en menselijke welvaart. SDG 9 richt zich op het ontwikkelen van kwalitatief hoogwaardige, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuren die economische ontwikkeling en welzijn ondersteunen, met bijzondere aandacht voor betaalbare en rechtvaardige toegang voor iedereen (United Nations, 2015). Deze doelstelling is cruciaal omdat infrastructuur en industrie bepalend zijn voor het verminderen van ongelijkheid, het stimuleren van innovatie en het verbeteren van de productiviteit, vooral in ontwikkelingslanden. Tegelijkertijd is er een groeiende noodzaak om industrieën te verduurzamen door het verbeteren van efficiëntie en het toepassen van milieuvriendelijke technologieën (United Nations, 2015; UNIDO, 2018).

Doelstellingen

SDG 9 richt zich op de ontwikkeling van duurzame en veerkrachtige infrastructuur en het bevorderen van inclusieve en duurzame industrialisatie. De belangrijkste doelstellingen zijn onder meer (United Nations, 2015):

- Het ontwikkelen van kwaliteitsvolle, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met een focus op betaalbare en eerlijke toegang voor iedereen (doel 9.1).
- Het bevorderen van inclusieve en duurzame industrialisatie en het aanzienlijk vergroten van het aandeel van de industrie in werkgelegenheid en het bruto binnenlands product, vooral in de minst ontwikkelde landen (doelen 9.2 en 9.a).
- Het verbeteren van de toegang van kleine industriële en andere ondernemingen tot financiële diensten, inclusief betaalbare kredietverlening, en hun integratie in waardeketens en markten (doel 9.3).
- Het upgraden van infrastructuur en het verduurzamen van industrieën door middel van efficiënter gebruik van hulpbronnen en de adoptie van schone technologieën (doel 9.4).
- Het versterken van wetenschappelijk onderzoek, technologische capaciteiten en innovatie, met bijzondere aandacht voor ontwikkelingslanden (doel 9.5).
- Het ondersteunen van binnenlandse technologieontwikkeling en innovatie door een gunstig beleidsklimaat te creëren (doel 9.b).
- Het vergroten van de toegang tot informatie- en communicatietechnologie en streven naar universele en betaalbare internettoegang, met name in minst ontwikkelde landen (doel 9.c).

Nationale vertaling: Nederland en SDG 9

De nationale vertaling van SDG 9 in Nederland richt zich op het versterken van de kenniseconomie, het bevorderen van duurzame industriële ontwikkeling en het verbeteren van de technologische infrastructuur. In de Nederlandse context betekent dit met name investeren in innovatie, digitalisering, R&D, en het onderhouden en verduurzamen van fysieke infrastructuur. Het beleid wordt gecoördineerd door meerdere departementen, waaronder het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) voor innovatie en industrieel beleid, en

het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) voor fysieke infrastructuur. Publieke kennisinstellingen en organisaties zoals de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) spelen hierbij een ondersteunende rol. Monitoring van SDG 9 vindt plaats via de jaarlijkse CBS-publicatie *Monitor Brede Welvaart en de SDG's*, waarin indicatoren zoals investeringen in R&D, infrastructuurkwaliteit en ICT-ontwikkeling worden gerapporteerd (CBS, 2024). Hieruit blijkt dat het verdienvermogen van de Nederlandse economie onder druk staat: investeringen in materiële vaste activa en ICT zijn relatief laag, terwijl alleen private R&D-uitgaven toenemen. Tegelijkertijd daalt de arbeidsproductiviteit sinds 2023, ondanks een groei van het aantal gewerkte uren (CBS, 2024).

Internationaal gezien presteert Nederland sterk op SDG 9. Volgens het *Sustainable Development Report* behoort Nederland tot de koplopers wereldwijd met betrekking tot technologische infrastructuur, internetgebruik, wetenschappelijke output en R&D-intensiteit. Het land laat op vrijwel alle relevante indicatoren een positieve en verbeterende trend zien (Sachs et al., 2025). Zo behoort het percentage van de bevolking met internettoegang (97%), het aantal wetenschappelijke publicaties per 1.000 inwoners (3,7), en het aantal patentaanvragen (1.920 per miljoen inwoners) tot de hoogste ter wereld. Uitzondering vormt de digitale ongelijkheid: het verschil in internettoegang tussen inkomensgroepen toont geen verbetering (Sachs et al., 2025).

Verkiezingsprogramma 2023 en SDG 9

De BoerBurgerBeweging (BBB) positioneert zich in haar verkiezingsprogramma van 2023 nadrukkelijk als voorvechter van een sterke en innovatieve Nederlandse economie, waarbij thema's als infrastructuur, digitalisering, technologische ontwikkeling en industriële autonomie prominent aanwezig zijn. Deze thematische oriëntatie sluit nauw aan bij de doelstellingen van Sustainable Development Goal 9 (SDG 9), dat gericht is op het bevorderen van duurzame industrialisatie, innovatie en veerkrachtige infrastructuur.

Binnen SDG 9 zijn doelstellingen als het versterken van duurzame en inclusieve industrialisatie (9.2), het verhogen van investeringen in onderzoek en ontwikkeling (9.5), en het verbeteren van infrastructuur en toegang tot technologie (9.1, 9.c) van belang. BBB onderstreept op meerdere fronten het belang van het versterken van de Nederlandse maakindustrie, het behoud van strategische kennis en productiecapaciteit binnen Europa, en het ondersteunen van het midden- en kleinbedrijf als motor van innovatie en regionale economische dynamiek (BoerBurgerBeweging, 2023). In het bijzonder wordt gepleit voor het verminderen van regeldruk en vergunningseisen, het verbeteren van het investeringsklimaat voor Nederlandse ondernemers, en het creëren van innovatieclustervorming in samenwerking met universiteiten, financiers en overheden.

Op het terrein van digitalisering stelt de partij een expliciete koppeling tussen technologische vooruitgang en publieke waarden centraal. BBB pleit voor de oprichting van een Ministerie van Digitalisering dat verantwoordelijk moet worden voor de ontwikkeling van een nationale digitale strategie, met aandacht voor cybersecurity, privacybescherming en ethische technologieontwikkeling (BoerBurgerBeweging, 2023). De partij erkent dat digitalisering een sleutelrol speelt in de toekomst van economische en sociale ontwikkeling, en ziet in AI, open source en datawetenschap belangrijke hefboomen voor publieke innovatie, mits goed gereguleerd en gericht op publieke meerwaarde. Hiermee sluit BBB inhoudelijk aan op de

onderliggende normatieve principes van SDG 9, waarin inclusieve toegang tot technologie en versterking van de kennisinfrastructuur centraal staan.

Toch is de bijdrage van BBB's beleidsrichting aan SDG 9 niet eenduidig positief. Enerzijds bevordert de partij actief R&D, regionale infrastructuurontwikkeling, en investeringen in kennisintensieve sectoren, wat in lijn is met de doelstellingen van SDG 9. Anderzijds bevat het programma ook een kritische houding ten aanzien van internationale standaarden, zoals het Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), waarbij BBB waarschuwt voor mogelijke nadelen voor binnenlandse producenten. Dit wijst op een spanningsveld tussen industriële autonomie en internationale duurzaamheidsnormen.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG9

De ambitie om een sterke, innovatieve en duurzame industrie te behouden of te versterken is een centraal thema binnen SDG 9. In de Nederlandse context raakt deze doelstelling aan fundamentele vragen over onze internationale economische positie, strategische autonomie en het vermogen om brede welvaart structureel te waarborgen. De legitimiteit van dit streven lijkt evident in het licht van economische weerbaarheid, technologische vooruitgang en energiezekerheid. Maar hoe verhoudt deze legitimiteit zich tot andere maatschappelijke doelen, zoals klimaatbeleid, sociale rechtvaardigheid en ecologische draagkracht?

Effectiviteit en houdbaarheid van beleid binnen SDG 9 hangen sterk af van de onderlinge afstemming tussen investeringen in innovatie, ruimtelijke ordening, milieunormen en concurrentiekracht. Beleidsmakers worden hierbij geconfronteerd met temporele spanningen: hoe verhoudt de noodzaak om nu emissies te beperken zich tot het potentieel van schonere technologieën later? Wordt innovatie gefaciliteerd of geremd door het huidige normenkader, en wie draagt het risico wanneer ingrepen hun effect pas op langere termijn bewijzen?

De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak komt scherp naar voren in keuzes rond industriële vestiging, infrastructuurontwikkeling en strategische clusters. Wat maatschappelijk wenselijk is – zoals duurzame werkgelegenheid of circulaire ketens – kan lokaal op weerstand stuiten of vragen oproepen over prioritering van middelen. Tegelijkertijd is de industriële basis medebepalend voor het draagvlak voor de verzorgingsstaat; zonder robuuste economische grondslag komt ook publieke voorziening onder druk te staan.

De rol van de overheid versus die van bedrijven, kennisinstellingen en regio's is bij uitstek actueel. Nationale regie is essentieel voor het formuleren van kaders, maar de uitvoering vereist coördinatie op netwerkniveau. Waar ligt de grens tussen marktinitiatief en publieke verantwoordelijkheid, zeker wanneer het gaat om risicovolle innovaties of voorzieningen met een lange terugverdientijd?

Tot slot raakt SDG 9 onvermijdelijk aan de verhouding tussen hier en elders, en tussen nu en later. De Nederlandse infrastructuur en industrie zijn nauw verweven met mondiale handelsketens. Beleidskeuzes hier hebben elders implicaties, bijvoorbeeld in grondstoffenvraag, uitstoot of verschuiving van productie. De uitdaging is om onze 'goede uitgangspositie' niet alleen te benutten, maar ook in te zetten voor een toekomstbestendige en rechtvaardige bijdrage aan mondiale ontwikkeling.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 9

Strategische legitimiteit en doeldefinitie

- Draagt het voorstel bij aan structurele versterking van economische weerbaarheid?
- Is helder gedefinieerd wat onder 'duurzame industrie' of 'slimme infrastructuur' wordt verstaan?

Tijdsdimensie en innovatievermogen

- Hoe verhouden korte- en langetermijneffecten zich tot elkaar?
- Worden innovatieprocessen belemmerd of gestimuleerd door het huidige beleidskader?

Draagvlak en maatschappelijke waarde

- Welke sectoren of regio's profiteren van het voorstel, en welke dragen lasten?
- Sluit het beleid aan bij maatschappelijke behoeften en ruimtelijke realiteit?

Overheidsrol en coördinatie

- Welke publieke belangen zijn in het geding en rechtvaardigen overheidsinterventie?
- Is de governance-opzet passend bij de schaal en complexiteit van het vraagstuk?

Internationale impact en rechtvaardigheid

- Hoe beïnvloedt het voorstel mondiale grondstoffen-, handels- en productieketens?

Wordt gestreefd naar eerlijke verdeling van baten en milieulasten, ook buiten Nederland?

SDG 10: Verminder ongelijkheid binnen en tussen landen

Achtergrond

Het terugdringen van ongelijkheid is een essentiële voorwaarde voor duurzame ontwikkeling en sociale stabiliteit. Wereldwijd zijn inkomens en kansen ongelijk verdeeld, wat leidt tot structurele uitsluiting van kwetsbare groepen. Ondanks economische vooruitgang in veel landen, zijn de inkomensverschillen tussen en binnen landen vaak toegenomen. Dit ondermijnt sociale cohesie, belemmert armoedebestrijding en vermindert toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en politieke participatie (United Nations, 2015). SDG 10 bouwt voort op inzichten uit eerdere ontwikkelingsdoelen zoals de Millenniumdoelstellingen, maar legt sterker de nadruk op structurele ongelijkheden, inclusief de machtsongelijkheid in mondiale instituties en het gebrek aan inclusieve besluitvorming (United Nations Development Programme, 2019).

Doelstellingen

SDG 10 heeft als overkoepelend doel: het terugdringen van ongelijkheid binnen en tussen landen tegen 2030 (United Nations, 2015). De subdoelstellingen omvatten onder andere:

- Het bevorderen van inkomensgroei van de onderste 40% van de bevolking boven het nationale gemiddelde (doel 10.1);
- Het versterken van sociale, economische en politieke inclusie van gemarginaliseerde groepen (doel 10.2);
- Het bevorderen van gelijke kansen door het tegengaan van discriminatie in wet- en regelgeving (doel 10.3);
- Het implementeren van herverdelende beleidsmaatregelen, zoals progressieve belastingen en sociale bescherming (doel 10.4);
- Het verbeteren van toezicht op mondiale financiële markten en instellingen (doel 10.5);
- Het vergroten van de inspraak van ontwikkelingslanden in mondiale economische besluitvorming (doel 10.6);
- Het faciliteren van veilige, ordentelijke en inclusieve migratie via goed beheerde beleidskaders (doel 10.7).

Nationale vertaling: Nederland en SDG 10

De implementatie van SDG 10 in Nederland richt zich op het terugdringen van sociale en economische ongelijkheden binnen de samenleving, met specifieke aandacht voor inkomensverdeling, kansengelijkheid en inclusieve beleidsvorming. In tegenstelling tot veel landen waar extreme ongelijkheid samenvalt met armoede of structurele uitsluiting, ligt in Nederland de nadruk op relatieve ongelijkheid, met name tussen inkomensgroepen, leeftijdscohorten en migratieachtergronden (CBS, 2024). De beleidsverantwoordelijkheid ligt primair bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, dat onder meer via fiscale herverdeling, sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid bijdraagt aan het verkleinen van ongelijkheden. Daarnaast speelt het Ministerie van Financiën een rol bij de structurering van belastingssystemen en toeslagen, terwijl gemeenten via lokaal beleid bijdragen aan inclusie en participatie.

Uit de meest recente *Sustainable Development Report* blijkt dat Nederland op SDG 10 overwegend gunstig scoort. De Gini-coëfficiënt van 25,7 (2021) laat een lichte verbetering zien (trend A), terwijl de Palma-ratio van 1,1 (2022) stabiel blijft (trend D), wat duidt op een relatief gelijkmatige inkomensverdeling vergeleken met andere landen (Sachs et al., 2025). Echter, de armoede onder ouderen blijft een punt van zorg (4,5% in 2022), met eveneens een stagnatie in de trend (Sachs et al., 2025). Binnen de OESO-context behoort Nederland qua inkomensgelijkheid tot de beter presterende landen, met een Gini-score van circa 0,30 en een s90/s10-inkomensratio van 7 à 8, beide gunstiger dan het OESO-gemiddelde (OECD, 2024). Opvallend is echter dat de subjectieve perceptie van ongelijkheid relatief beperkt is: slechts iets meer dan 50% van de Nederlandse respondenten vindt inkomens- of vermogensongelijkheid te hoog, waarmee Nederland substantieel lager scoort dan het OESO-gemiddelde (OECD, 2024).

Verkiezingsprogramma 2023 en SDG 10

In het verkiezingsprogramma van de BoerBurgerBeweging (BBB) voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 zijn diverse beleidsvoorstellen opgenomen die direct of indirect raken aan SDG 10, dat zich richt op het verminderen van ongelijkheid binnen en tussen landen. De partij positioneert zich enerzijds als voorvechter van sociale rechtvaardigheid in Nederland, met oog voor regionale spreiding en economische kansen voor verschillende bevolkingsgroepen, en anderzijds als pleitbezorger van een heroriëntatie van internationale ontwikkelingssamenwerking op basis van nationale belangen en bilaterale partnerschappen (BoerBurgerBeweging, 2023).

Op nationaal niveau is BBB's inzet gericht op het versterken van de bestaanszekerheid, onder andere via verhoging van het minimumloon en de bijstandsuitkering, wat aansluit bij SDG 10.1: het bevorderen van de inkomensgroei van de armste 40% van de bevolking. De partij stelt dat inkomensongelijkheid onaanvaardbaar wordt wanneer burgers niet meer in hun basisbehoeften kunnen voorzien. Dit uit zich in beleidsvoornemens zoals het afschaffen van toeslagen, het invoeren van negatieve belasting voor lage inkomens, en het bevriezen van lokale lasten voor minima. Tegelijkertijd blijft BBB vasthouden aan het uitgangspunt dat belastingen in de eerste plaats rechtvaardig en eenvoudig moeten zijn, waarbij gedragsturende belastingen (zoals suikertaksen) worden afgewezen. Deze benadering wijst op een beleidsfilosofie die individualistische autonomie en fiscale rechtvaardigheid vooropstelt, maar niet noodzakelijk streeft naar herverdeling via progressieve belastingsystemen.

BBB's beleidskader bevat bovendien voorstellen om financiële kwetsbaarheid structureel aan te pakken. Voorbeelden zijn het verbod op het doorverkopen van schulden, het beperken van de incassobevoegdheden, en de oprichting van een publieke microkredietinstelling. Daarmee beoogt de partij een institutionele versterking van de sociale bescherming, wat in lijn is met de bredere SDG-doelstelling van inclusieve economische participatie en bescherming van mensen in precare posities (SDG 10.2). De aandacht voor lokale implementatie via versterkte gemeentelijke fondsen en compensatie voor bijzondere bijstand wijst op een decentralistisch beleidsperspectief, waarin lokale overheden een sleutelrol krijgen in het verminderen van ongelijkheid.

Ten aanzien van internationale ongelijkheid (SDG 10.6 en 10.b) neemt BBB een instrumentele en selectieve benadering van ontwikkelingssamenwerking. De partij erkent internationale afspraken binnen de VN en EU, maar stelt dat Nederlandse hulp doelgerichter moet worden ingezet, met nadruk op landen waarmee een “speciale relatie” bestaat. Lokale eigenaarschap en wederzijds belang worden leidende principes: ontwikkelingssamenwerking moet gericht zijn op gedeelde strategische doelen zoals migratiebeheersing, toegang tot grondstoffen en versterking van voedselzekerheid. Daarbij wordt onder meer ingezet op bilaterale samenwerking met Afrikaanse landen rond landbouw- en technologische innovatie, en actieve inzet van Nederlandse bedrijven in die regio's (BoerBurgerBeweging, 2023). Hoewel deze benadering de effectiviteit van hulp zou kunnen verhogen, schuurt zij met het universele, solidariteitsgedreven karakter van de SDG-agenda, en kan zij bijdragen aan fragmentatie van mondiale ontwikkelingsinspanningen.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG10

De doelstelling van SDG 10, het verminderen van ongelijkheid binnen en tussen landen, roept prikkelende vragen op over legitimiteit, schaal en uitvoerbaarheid. Op nationaal niveau ligt de legitimiteit van het streven naar gelijkwaardigheid vaak stevig verankerd in sociaal contract en publieke waarden. Het reduceren van uitsluiting en structurele achterstanden draagt direct bij aan sociale cohesie en democratische stabiliteit. Maar wat betekent ‘gelijkwaardigheid’ precies in een context van economische diversiteit, culturele pluraliteit en internationale verwevenheid? En hoe vertaalt zich dat in beleidsmaatregelen die tegelijk haalbaar, houdbaar en maatschappelijk draagvlak genieten?

Binnenlands raakt de aanpak van ongelijkheid aan lastige vragen over wat wij als minimum beschouwen – in inkomen, kansen of participatie – en hoe robuust dat sociaal fundament op langere termijn is te garanderen. Effectieve ongelijkheidsreductie vraagt vaak gerichte herverdeling, institutionele hervorming of actieve inclusie, maar kent grenzen in wat een samenleving politiek en economisch kan dragen. Wanneer slaat wenselijkheid om in onhoudbare lastendruk of sociale frictie?

Internationaal stelt SDG 10 Nederland voor een dubbele uitdaging. Enerzijds heeft ons land als welvarende economie en open handelsstaat een verantwoordelijkheid om bij te dragen aan mondiale rechtvaardigheid. Anderzijds is de beleidsruimte van een klein land begrensd in een wereld van asymmetrische machtsverhoudingen. Hier wordt het vraagstuk van ‘global public goods’ zichtbaar: hoe groot is onze impact werkelijk, en hoe voorkomen we dat symbolisch leiderschap omslaat in disproportionele lasten voor burgers zonder structurele mondiale effecten?

De rol van de overheid is hierin genuanceerd. Zij dient randvoorwaarden te scheppen voor eerlijke kansen, maatschappelijke mobiliteit en inclusieve instituties, maar de realisatie daarvan ligt mede bij samenleving, bedrijven en internationale partners. Ongelijkheidsbeleid kan geen nationale monoloog zijn in een mondiale context – het vraagt diplomatie, voorbeeldgedrag en slimme koppeling van binnenlands en buitenlands beleid.

Cruciaal blijft het spanningsveld tussen hier en elders, nu en later: het verleggen van productieketens, klimaatbeleid of migratiedynamiek beïnvloedt verhoudingen over grenzen heen. Beleidsmakers moeten zich rekenschap geven van deze interdependenties, en nagaan

of interventies daadwerkelijk bijdragen aan duurzame gelijkwaardigheid – of slechts schijnzekerheid creëren op één plek ten koste van een ander.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 10

Begripsmatige legitimiteit en normenkader

- Wat wordt verstaan onder 'ongelijkheid' in deze context (inkomen, kansen, toegang)?
- Is er maatschappelijk draagvlak voor de beoogde mate van herverdeling of correctie?

Effectiviteit en houdbaarheid

- Biedt de maatregel structurele oplossingen of slechts tijdelijke verlichting?
- Hoe verhouden kosten, baten en uitvoerbaarheid zich op langere termijn?

Hier en nu versus elders en later

- Heeft de maatregel onbedoelde neveneffecten voor andere landen of toekomstige generaties?
- Wordt vermeden dat lasten worden afgewenteld op groepen zonder stem of zeggenschap?

Rolverdeling overheid en samenleving

- Is overheidsoptreden proportioneel en aanvullend op wat burgers, bedrijven of maatschappelijke organisaties kunnen doen?
- Welke partners zijn nodig om doelrealisatie geloofwaardig en efficiënt te maken?

Internationale positionering en strategische proportie

- Draagt het beleid realistisch bij aan mondiale ongelijkheidsreductie?
- Is de inzet in balans met de draagkracht van de Nederlandse samenleving en haar geopolitieke invloed?

SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen

Achtergrond

Steden herbergen momenteel meer dan de helft van de wereldbevolking en genereren circa 80% van het mondiale bruto binnenlands product (BBP) (UN-Habitat, 2020). De snelle en vaak ongecontroleerde verstedelijking brengt echter aanzienlijke uitdagingen met zich mee op het gebied van huisvesting, infrastructuur, milieukwaliteit en inclusiviteit. Tegelijkertijd zijn steden ook sleutelactoren in het realiseren van duurzame ontwikkeling en klimaatdoelen. De Agenda 2030 erkent deze dualiteit en stelt dat duurzame steden essentieel zijn voor het bevorderen van economische groei, sociale inclusie en ecologische duurzaamheid (United Nations, 2015).

Doelstellingen

SDG 11 beoogt om steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam te maken tegen 2030 (United Nations, 2015). De subdoelen richten zich onder andere op:

- Toegang tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting en basisdiensten voor iedereen, en het verbeteren van sloppenwijken (doel 11.1);
- Het realiseren van veilige, betaalbare, toegankelijke en duurzame vervoerssystemen, met aandacht voor kwetsbare groepen (doel 11.2);
- Bevordering van inclusieve en duurzame verstedelijking en participatieve planning en beheer van nederzettingen (doel 11.3);
- Bescherming van cultureel en natuurlijk erfgoed (doel 11.4);
- Vermindering van stedelijke risico's en rampenschade, in het bijzonder voor kwetsbare bevolkingsgroepen (doel 11.5);
- Beperking van de milieu-impact van steden, waaronder luchtkwaliteit en afvalbeheer (doel 11.6);
- Universele toegang tot veilige, inclusieve en toegankelijke openbare ruimten, vooral voor vrouwen, kinderen, ouderen en mensen met een beperking (doel 11.7).

Nationale vertaling: Nederland en SDG 11

De nationale implementatie van SDG 11 in Nederland richt zich op het bevorderen van duurzame, inclusieve en leefbare steden en dorpen, met nadruk op bereikbare huisvesting, een schone leefomgeving, goed openbaar vervoer en participatieve ruimtelijke planning. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) speelt hierin een coördinerende rol, met specifieke aandacht voor volkshuisvesting, stedelijke ontwikkeling en de Omgevingswet, die sinds 2024 de integrale aanpak van leefomgeving en ruimtelijke ordening reguleert. De uitvoering ligt deels bij gemeenten, die via hun woonvisies, mobiliteitsplannen en lokale milieubeleidsagenda's invulling geven aan de doelstellingen van SDG 11.

De voortgang wordt in Nederland gemonitord door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in samenwerking met het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) via de jaarlijkse *Monitor Brede Welvaart en de Sustainable Development Goals*. Deze rapportage laat zien dat Nederland op een aantal kernindicatoren van SDG 11 goed scoort. Zo is het aandeel stedelijke bevolking dat in sloppenwijken leeft 0% (CBS, 2024), is de luchtkwaliteit relatief

goed met een jaargemiddelde PM2.5-concentratie van 8,5 µg/m³ en heeft 100% van de stedelijke bevolking toegang tot schoon leidingwater, wat alle drie wijzen op een behaald doel met een positieve trend (Sachs et al., 2025). Daarnaast heeft 91,9% van de bevolking in stedelijke gebieden toegang tot openbaar vervoer binnen acceptabele afstand, en 94,7% woont binnen 15 minuten loopafstand van essentiële voorzieningen.

Tegelijkertijd kent Nederland ook structurele uitdagingen binnen SDG 11. Zo kampt een aanzienlijk deel van de bevolking (12,8%) met een te hoge woonlastenquote, wat duidt op problematische betaalbaarheid van wonen (CBS, 2024). Dit aspect toont een 'significante uitdaging' met een slechts licht verbeterende trend (Sachs et al., 2025).

In internationaal perspectief presteert Nederland relatief sterk: het land behoort op meerdere indicatoren tot de kopgroep binnen de EU, vooral op het gebied van stedelijke infrastructuur, milieukwaliteit en toegankelijkheid van diensten. Echter, de toenemende druk op de woningmarkt en de achterblijvende betaalbaarheid onderscheiden Nederland negatief van het gemiddelde van EU- en OECD-landen. Nederland neemt de vierde plaats in op de ranglijst van de OECD met woninglasten als deel van het beschikbare inkomen. In 2022 waren Nederlandse huishoudens gemiddeld 14% van hun beschikbaar inkomen aan hypotheeklasten besteden, terwijl huurders bijna 30% aan huurkosten kwijt zijn (OECD, 2023).

Deze situatie confronteert de Nederlandse overheid met een normatieve opdracht: hoe kan een inclusieve stedelijke samenleving worden bevorderd in een context van ruimtelijke schaarste, hoge woningprijzen en ecologische grenzen?

Verkiezingsprogramma 2023 en SDG 11

De BBB presenteert in haar verkiezingsprogramma voor 2023 een uitgesproken regionale focus, waarbij het behoud en de versterking van de leefbaarheid en basisvoorzieningen in plattelands- en regiogemeenschappen centraal staan. Dit sluit aan bij het brede concept van SDG 11, dat streeft naar inclusieve, veilige, veerkrachtige en duurzame steden en gemeenschappen (VN, 2015). BBB benadrukt het belang van een "Noaberstaat" – een samenleving waarin lokale verbondenheid, gemeenschapszin en de menselijke maat centraal staan (BoerBurgerBeweging, 2023).

Allereerst besteedt BBB veel aandacht aan het behoud en verbeteren van basisvoorzieningen, zoals openbaar vervoer, scholen, ziekenhuizen, sportfaciliteiten en winkelveorzieningen in regio's (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit sluit nauw aan bij SDG 11.1 (toegang tot veilige en betaalbare huisvesting en basisvoorzieningen) en SDG 11.2 (toegang tot duurzaam vervoerssysteem). De partij pleit expliciet voor goede regionale verbindingen, waaronder het stimuleren van spoorverbindingen tussen regio's en grensoverschrijdende mobiliteit. BBB stelt dat het 'stoppen van de verschraling' van voorzieningen in regio's noodzakelijk is, waarmee het streven naar inclusieve en veerkrachtige gemeenschappen wordt ondersteund.

Ten aanzien van woningbouw, een kernpunt van SDG 11.1, kiest BBB voor een regio-specifieke aanpak. De partij wil zowel stedelijke als dorpsgerichte woningbouw stimuleren, met aandacht voor betaalbaarheid en lokale binding (BBB, 2023). Dit draagt bij aan het voorkomen van ontvolking van het platteland en versterkt lokale gemeenschappen. Tegelijkertijd pleit BBB voor versoepeling van regelgeving om herbestemming van agrarische panden naar woningen te faciliteren, wat aansluit bij SDG 11.3 (inclusieve en duurzame

stedelijke en regionale planning). De nadruk op flexibiliteit, zoals woningdelen en het afschaffen van de kostendelersnorm, weerspiegelt een innovatieve benadering om woonruimte efficiënter te benutten.

BBB's inzet voor verduurzaming richt zich voornamelijk op de bestaande woningvoorraad, met aandacht voor natuurinclusief bouwen en circulaire materialen, wat in lijn is met SDG 11.6 (verminderen van de milieubelasting van steden) (BBB, 2023). De partij pleit echter voor een afwachtende houding ten aanzien van nieuwe, aanvullende duurzaamheidsvereisten bij nieuwbouw om betaalbaarheid te waarborgen, wat een spanningsveld kan vormen tussen sociale duurzaamheid en milieudoelstellingen.

Een opvallend aspect van het programma is de grote nadruk op behoud van lokale cultuur, tradities, dialecten en gemeenschapsorganisaties (BBB, 2023). Dit sluit direct aan bij SDG 11.4, dat het beschermen en waarderen van cultureel erfgoed als essentieel beschouwt voor duurzame gemeenschappen. BBB ziet cultuur als verbindend element, wat tevens democratische betrokkenheid en sociale cohesie bevordert.

De partij benadrukt participatie van inwoners bij plannen en het belang van lokale zeggenschap, vooral van jongeren, wat aansluit bij SDG 11.b (betrekken van gemeenschappen bij het opmaken en uitvoeren van beleid). Deze bottom-up benadering bevordert inclusiviteit en kan bijdragen aan het vergroten van sociale veerkracht.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG11

De doelstelling van SDG 11 – het bevorderen van inclusieve, veilige, veerkrachtige en duurzame steden – nodigt uit tot een genuanceerde afweging van legitimiteit en haalbaarheid binnen de Nederlandse context. De vraag dringt zich op in hoeverre verdere optimalisatie van stedelijke duurzaamheid daadwerkelijk meerwaarde creëert die opweegt tegen de investeringen en mogelijke beperkingen die daarmee gepaard gaan. Dit betreft niet alleen milieuaspecten, maar ook de sociale en economische dynamiek die stedelijke gebieden drijft en de culturele waarden zoals behoud van erfgoed. Daarnaast roept het spanningsveld tussen stad en platteland vragen op over de mate van subsidiariteit en rechtvaardige verdeling van middelen en aandacht.

De legitimiteit van het doel wordt versterkt door groeiende maatschappelijke urgentie rond leefbaarheid, maar vraagt tegelijk reflectie op welke duurzaamheidsambities proportioneel en breed gedragen zijn, vooral wanneer zij mogelijk ten koste gaan van economische activiteit of sociale inclusie. Hoe balanceren we noodzakelijke ingrepen met draagvlak, en hoe voorkomen we dat bepaalde groepen – bijvoorbeeld kwetsbare bewoners of plattellandsgebieden – worden gemarginaliseerd?

Effectiviteit en houdbaarheid van beleid hangen af van de integrale aanpak, waarbij milieudoelen worden verbonden met sociaal-economische condities en ruimtelijke ordening. Cruciaal is een langetermijnperspectief dat zowel de behoeften van het hier en nu als die van toekomstige generaties omvat, zonder ecologische en sociale lasten elders af te wentelen. De rol van de overheid is hier veelal sturend en faciliterend, maar participatie van lokale gemeenschappen, ondernemers en maatschappelijke organisaties is essentieel voor duurzame verankering.

Tenslotte vraagt SDG 11 om een integrale blik op de relatie tussen stedelijke en landelijke gebieden, waar het risico bestaat dat beleid zich te veel op steden concentreert en plattelandsvraagstukken onderbelicht blijven. Subsidiariteit en lokale maatwerkprincipes verdienen daarom expliciete aandacht in de afweging van beleidsinterventies.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 11

Begripsmatige legitimiteit en maatschappelijke draagkracht

- Welke concrete duurzaamheidsdoelen liggen ten grondslag aan het voorstel?
- Is het doel proportioneel en maatschappelijk breed gedragen, inclusief door stads- én plattelandsbewoners?

Effectiviteit en houdbaarheid

- Draagt het voorstel bij aan een integrale verbetering van milieu, economie en sociale samenhang?
- Is de interventie houdbaar op langere termijn en flexibel genoeg om te anticiperen op toekomstige ontwikkelingen?

Wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak

- In welke mate is de ingreep noodzakelijk en zijn de baten opwegen tegen de kosten en lasten?
- Hoe wordt draagvlak verworven en geborgd, vooral onder kwetsbare groepen?

Rol van overheid en samenleving

- Welke rol vervult de overheid in sturing, regulering en facilitering?
- Hoe worden burgers, lokale gemeenschappen en private partijen betrokken bij uitvoering en eigenaarschap?

Relatie hier/nu – later – elders

- Hoe houdt het beleid rekening met intergenerationele rechtvaardigheid?

Worden ecologische en sociale lasten niet verschoven naar andere regio's of toekomstige generaties?

SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie

Achtergrond

Onduurzame productie- en consumptiepatronen, in combinatie met toenemende hulpbronnenconsumptie als gevolg van bevolkingsgroei en bestaande ongelijkheden, brengen de gezondheid van onze planeet ernstig in gevaar. Deze ontwikkelingen leiden tot een versnelde achteruitgang van het milieu met vooral voor kwetsbare bevolkingsgroepen en arme regio's ernstige gevolgen (United Nations, 2015; UNEP, 2019). SDG 12 is dan ook gericht op het transformeren van deze patronen om een gezonde planeet en duurzame ontwikkeling mogelijk te maken. Het 10-Jarekader voor Duurzame Consumptie en Productie (10YFP) vormt hierbij een belangrijk beleidsinstrument, met nadruk op leiderschap door ontwikkelde landen en ondersteuning van ontwikkelingslanden (United Nations, 2015).

Doelstellingen

SDG 12 richt zich op het waarborgen van duurzame consumptie- en productiepatronen vóór 2030 (United Nations, 2015). Dit omvat onder andere:

- Implementatie van het 10-Jarekader voor Duurzame Consumptie en Productie (12.1).
- Duurzaam beheer en efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen (12.2).
- Halveren van per capita voedselverspilling op detailhandel- en consumentenniveau, en verminderen van voedselverliezen in de keten (12.3).
- Milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en afval gedurende hun hele levenscyclus, met als doel de schadelijke uitstoot te minimaliseren (12.4).
- Verminderen van afvalproductie door preventie, reductie, recycling en hergebruik (12.5).
- Stimuleren van duurzame bedrijfspraktijken en integratie van duurzaamheidsinformatie in rapportages (12.6).
- Bevorderen van duurzame publieke aanbestedingspraktijken (12.7).
- Verhogen van bewustwording en kennis over duurzame ontwikkeling en levensstijlen in harmonie met de natuur (12.8).

Nationale vertaling: Nederland en SDG 12

De implementatie van SDG 12 in Nederland richt zich op het bevorderen van duurzame consumptie- en productiepatronen, waarbij nadruk ligt op het terugdringen van afval, het verminderen van milieuverontreiniging en het stimuleren van circulaire economieprincipes. Nederland heeft de ambitie in 2050 volledig circulair te zijn (Rijksoverheid 2023b). Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) monitort de voortgang van SDG 12 via de jaarlijkse SDG-rapportages en de Monitor Brede Welvaart, waarbij onder meer indicatoren zoals elektronische afvalinzameling, productie gerelateerde luchtvervuiling, stikstofuitstoot en recyclingpercentages centraal staan (CBS, 2024). Uit recente data blijkt dat Nederland op sommige terreinen, zoals niet-gerecycled huishoudelijk afval, een positieve trend laat zien (groen met een verbeterende score), terwijl andere gebieden zoals productiegerelateerde luchtverontreiniging en stikstofemissies (zowel productiegebonden als gerelateerd aan

import) nog aanzienlijke uitdagingen kennen en deels een stagnatie of verslechtering vertonen (Sachs et al., 2025; CBS, 2024).

De recente Sustainable Development Report (Sachs et al., 2025) positioneert Nederland met een oranje en rode score op diverse milieu-indicatoren, wat duidt op aanhoudende en significante uitdagingen. De relatieve sterkte ligt in de infrastructuur voor afvalinzameling en bewustwordingscampagnes, terwijl de importgerelateerde milieubelasting en de uitstoot van stikstof en fijnstof substantiële verbeteringen behoeven. Dit plaatst de Nederlandse overheid in een normatief spanningsveld tussen economische groei, milieubescherming en sociale acceptatie van maatregelen zoals emissiereducties en duurzaamheidsnormen.

Verkiezingsprogramma 2023 en SDG 12

Het verkiezingsprogramma van de BBB voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 toont een uitgesproken visie op thema's die relevant zijn voor SDG 12, gericht op duurzame consumptie en productie. De partij profileert zich sterk als vertegenwoordiger van de agrarische sector en plattelandsgemeenschappen, waarbij economische vitaliteit en behoud van traditionele bedrijfsactiviteiten centraal staan (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit vertaalt zich in een nadruk op het beperken van regelgeving die zij ziet als belemmerend voor ondernemers en boeren, met name op het gebied van milieueisen en productienormen.

In relatie tot SDG 12.4 en 12.5, die respectievelijk gericht zijn op milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en afvalvermindering, uit BBB bedenkingen bij de huidige milieuwetgeving die volgens hen disproportioneel ingrijpt op landbouwbedrijven en leidt tot bureaucratische lasten. Het partijprogramma pleit voor 'praktische en haalbare milieuregels' en wil het beleid herijken zodat het niet leidt tot 'onnodige lastenverzwaring' (BoerBurgerBeweging, 2023). Deze opvatting kan conflicteren met de SDG-agenda die juist vraagt om strengere maatregelen om milieuverontreiniging te verminderen en circulaire processen te bevorderen.

Wat betreft SDG 12.2 en 12.6, die de efficiënte inzet van natuurlijke hulpbronnen en duurzame bedrijfsvoering bevorderen, benadrukt BBB het belang van technologische innovatie en eigen verantwoordelijkheid van ondernemers, maar verzet zich tegen verplichte duurzaamheidsrapportages en 'overregulering' vanuit de overheid (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit sluit aan bij een liberale staatsopvatting waarin de rol van de overheid beperkt blijft tot faciliteren en stimuleren in plaats van reguleren. Daarnaast houdt BBB een kritische houding ten aanzien van belastingmaatregelen die gedragsverandering moeten afdwingen (BoerBurgerBeweging, 2023).

Reflectie op positiebepaling binnen SDG 12

De doelstelling van SDG 12 vraagt om een diepgaande reflectie op de fundamenteën van ons economische systeem, waarin consumptie nog steeds centraal staat als motor van groei. Cruciaal hierbij is het onderscheid tussen consumptie en productie, dat in publieke en politieke perceptie vaak vervaagt, en de differentie tussen 'burger' en 'consument'. Dit verschil roept normatieve vragen op over de legitimiteit van het streven naar voortdurende

groei binnen de huidige consumptiepatronen en de duurzaamheid daarvan op langere termijn.

De effectiviteit van beleid gericht op duurzame consumptie en productie hangt sterk samen met het doorbreken van dominante marktlogica, vooral gezien het falen van marktwerking bij publieke goederen en externe effecten. Hoe realistisch is het om te verwachten dat consumenten vrijwillig hun consumptie aanpassen zonder prikkels, en welke rol mag de overheid hierin legitiem innemen? Ook is het van belang om na te denken over de houdbaarheid van economische modellen waarin 'wensen' vaak groter zijn dan de bereidheid deze via hogere kosten of belastingen te financieren. Waar komen uiteindelijk de lasten te liggen, en hoe functioneel is een systeem waarin kosten en baten niet altijd in balans zijn?

De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak is complex: terwijl brede maatschappelijke steun voor duurzame productie en consumptie wenselijk is, kunnen maatregelen als belastingverhogingen of gedragsbeperkingen op weerstand stuiten. Dit brengt de discussie over de rol van overheid versus samenleving in scherp relief, waarbij het spanningsveld tussen individuele vrijheid en collectieve verantwoordelijkheid centraal staat.

Tenslotte verdient de relatie tussen hier/nu – later – elders expliciete aandacht. Duurzame consumptie en productie impliceren dat we de effecten van ons gedrag niet alleen lokaal en op korte termijn beoordelen, maar ook de impact op toekomstige generaties en op andere regio's in de wereld meenemen.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 12

Begripsmatige legitimiteit

- Welke opvattingen over duurzame consumptie en productie liggen ten grondslag aan het voorstel?
- Hoe wordt het onderscheid tussen burger en consument erkend en verwerkt?

Effectiviteit en houdbaarheid

- In hoeverre doorbreekt het beleid dominante marktlogica en stimuleert het daadwerkelijk duurzame keuzes?
- Is het voorstel sociaal, financieel en politiek houdbaar op lange termijn?

Wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak

- Welke spanningen bestaan tussen de wenselijkheid van het doel en het maatschappelijk draagvlak?
- Hoe wordt omgegaan met weerstand tegen gedrags- en consumptieveranderingen?

Rol van overheid versus samenleving

- Wat is de legitieme en haalbare rol van de overheid bij het beïnvloeden van consumptiepatronen?
- Welke rol wordt toegedicht aan maatschappelijke actoren, bedrijven en burgers?

Relatie hier/nu – later – elders

- Hoe houdt het beleid rekening met intergenerationele rechtvaardigheid?

In hoeverre voorkomt het beleid dat milieukosten worden geëxternaliseerd naar andere landen of toekomstige generaties?

SDG 13: Klimaatactie

Achtergrond

Klimaatverandering vormt één van de grootste bedreigingen voor de mensheid en voor de planeet. De toename van broeikasgasemissies door menselijke activiteiten heeft geleid tot wereldwijde opwarming, met verstrekkende gevolgen voor ecosystemen, water- en voedselzekerheid, volksgezondheid en economische stabiliteit (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC], 2021). De mondiale temperatuur is al met circa 1,1°C gestegen ten opzichte van het pre-industriële niveau, en zonder drastische reductie in emissies is een opwarming van 1,5°C tot 2°C binnen enkele decennia onvermijdelijk (IPCC, 2021). Deze risico's worden onevenredig gevoeld in lage-inkomenslanden en kwetsbare gemeenschappen, ondanks hun relatief geringe bijdrage aan het probleem.

De Agenda 2030 erkent klimaatverandering als een urgente mondiale uitdaging die geïntegreerd moet worden in beleid en ontwikkeling op alle niveaus (United Nations, 2015). SDG 13 sluit nauw aan bij het Klimaatakkoord van Parijs (2015), waarin landen afspraken hebben gemaakt om de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder 2°C, bij voorkeur tot 1,5°C (United Nations Framework Convention on Climate Change [UNFCCC], 2015).

Doelstellingen

SDG 13 richt zich op het nemen van dringende actie tegen klimaatverandering en de gevolgen ervan (United Nations, 2015). De belangrijkste subdoelen zijn:

- Versterken van de weerbaarheid en het aanpassingsvermogen van alle landen tegen klimaatgerelateerde gevaren en natuurrampen (13.1);
- Integreren van klimaatmaatregelen in nationaal beleid, strategieën en planning (13.2);
- Verbeteren van educatie, bewustwording en capaciteit op het gebied van mitigatie, adaptatie, impactreductie en vroegtijdige waarschuwing (13.3)

Nationale vertaling: Nederland en SDG 13

De implementatie van SDG 13 in Nederland richt zich primair op het beperken van broeikasgasemissies, het versterken van klimaatadaptatie, en het integreren van klimaatmaatregelen in beleid op nationaal, regionaal en lokaal niveau. Beleidsmatig ligt de verantwoordelijkheid voor klimaatactie in handen van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, met ondersteunende rollen voor onder meer het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Rijkswaterstaat, en decentrale overheden. Nederland heeft het Klimaatakkoord van Parijs juridisch verankerd in de nationale Klimaatwet, waarin is vastgelegd dat de uitstoot van broeikasgassen in 2030 met ten minste 55% moet zijn gereduceerd ten opzichte van 1990, met het oog op klimaatneutraliteit in 2050. Tegelijkertijd zet Nederland sterk in op de energietransitie via het Klimaatakkoord van 2019, dat breed gedragen wordt door overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

Monitoring van de voortgang op SDG 13 wordt verzorgd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) via de *Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals*. Uit de

meest recente rapportage blijkt dat Nederland aanzienlijke vooruitgang boekt op het gebied van energie-efficiëntie en hernieuwbare energie, en dat de broeikasgasintensiteit van de economie behoort tot de laagste in de EU. Het binnenlands materiaalverbruik neemt af, en er is sprake van een absolute ontkoppeling tussen economische groei en emissies (CBS, 2024). Desondanks blijven de absolute uitstootcijfers hoog en zijn geïmporteerde emissies via consumptiegoederen een groeiende zorg.

In internationaal perspectief kent de Nederlandse prestatie op SDG 13 een gemengd beeld. Volgens het *Sustainable Development Report 2025* blijft de uitstoot van CO₂ door binnenlandse fossiele brandstofverbranding met 6,7 ton per capita significant (Sachs et al., 2025). Deze indicator valt in de categorie "significante uitdagingen", hoewel de trend licht verbeterend is (categorie A). Ernstiger is de toename van broeikasgasemissies die via internationale handel worden geïmporteed (9,5 ton CO₂ per capita), wat duidt op "grote uitdagingen" met een verslechterende trend (categorie G). Positiever is de Nederlandse score op het gebied van koolstofbeprijzing, waar het land met 71,5% een groene status behaalt (Sachs et al., 2025), wat betekent dat dit subdoel is bereikt en de trend positief blijft.

Verkiezingsprogramma 2023 en SDG 13

Het verkiezingsprogramma van de BBB voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 bevat een genuanceerd maar uitgesproken standpunt ten aanzien van klimaatbeleid, dat direct raakt aan Sustainable Development Goal 13 (SDG 13: klimaatactie). De partij erkent het menselijk aandeel in klimaatverandering, maar stelt zich kritisch op tegenover internationale beleidsdoelen, waarbij zij pleit voor een benadering die nadrukkelijk stoelt op het principe van rentmeesterschap in plaats van technocratische normstelling (BoerBurgerBeweging, 2023).

BBB erkent dat de energietransitie essentieel is voor het beperken van de klimaatimpact, maar waarschuwt voor het overschatten van de Nederlandse bijdrage aan mondiale CO₂-reductie. De partij benadrukt dat Nederland slechts 0,4% van de wereldwijde uitstoot voor haar rekening neemt en pleit daarom voor een transitie "met gezond verstand," waarin economische en sociale draagkracht centraal staan (BoerBurgerBeweging, 2023). Daarmee toont BBB een vorm van ecopragmatisme, waarin milieubeleid pas legitiem wordt geacht als het voldoende democratisch draagvlak heeft én uitvoerbaar is zonder ontwrichtende kosten voor burgers of bedrijven.

In termen van SDG 13.1 (verhogen van de weerbaarheid tegen klimaatrisico's) is het programma weinig expliciet over klimaatadaptatie. De partij richt zich primair op mitigatie door middel van technologische innovatie, zoals investeringen in kernenergie, waterstof en CO₂-afvang. Adaptieve maatregelen als waterbeheer, hittestress of natuurinclusief bouwen blijven onderbelicht, wat suggereert dat SDG 13.1 slechts impliciet in het beleid verankerd is.

Ten aanzien van SDG 13.2 (klimaatbeleid integreren in nationaal beleid) neemt BBB een tweesporenstrategie aan. Enerzijds onderschrijft zij de Europese en nationale reductiedoelstellingen (55% CO₂-reductie in 2030), maar bekritiseert zij eenzijdige lastenverzwaring voor Nederlandse bedrijven, zoals de nationale CO₂-heffing die bovenop het ETS komt. Deze maatregel wil de partij schrappen, om "oneerlijke concurrentie" te

voorkomen (BoerBurgerBeweging, 2023). Tegelijkertijd bepleit BBB ‘internationale speelveldtoetsen’ als feedbackmechanisme voor beleidsaanpassing, waarmee zij impliciet een adaptief bestuursmodel voorstaat.

De benadering van energiebeleid als instrument voor klimaat actie is nadrukkelijk aanwezig en sluit aan bij SDG 13.3 (versterken van educatie en bewustwording over klimaatverandering). BBB wil burgers actief betrekken bij de energietransitie via lokale energiecoöperaties, zonnepanelen op daken en investeringen in buurtbatterijen. Dit decentrale model van energiedemocratie getuigt van een bottom-up benadering van duurzaamheid. Toch verzet de partij zich tegen centrale sturing, bijvoorbeeld door te pleiten voor het opschorten van de afbouw van de salderingsregeling tot minstens 2030, met het oog op investeringszekerheid voor huishoudens (BoerBurgerBeweging, 2023).

De partij benadrukt het belang van betaalbaarheid en leveringszekerheid. In lijn met dat streven stelt zij dat fossiele energiebronnen niet worden uitgefaseerd zolang betaalbare alternatieven ontbreken. De sluiting van moderne kolencentrales wijst zij van de hand zonder volwaardige vervanging, wat mogelijk conflicteert met de temporele urgentie die SDG 13 vereist. Eveneens stuitend met SDG-doelen is de afwijzing van nieuwe windturbines op land en het temporiseren van windparken op zee, tenzij zonne-energie, kernenergie en biogas snel kunnen worden opgeschaald. Deze terughoudendheid kan de tijdige realisatie van emissiedoelen ondermijnen.

Daartegenover staat de duidelijke inzet op kernenergie en groene gassen, met nadruk op regionale en agrarische oplossingen zoals biogas uit mestvergisters. Door lokale initiatieven te bevorderen, bijvoorbeeld CO₂-afvang voor gebruik in de glastuinbouw, benadrukt BBB het circulaire potentieel van de landbouw als energieproducent (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit is in lijn met SDG 13, mits zulke oplossingen daadwerkelijk leiden tot structurele reductie van uitstoot en geen schijnoplossingen blijken die andere vormen van vervuiling maskeren.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG13

De urgentie van klimaatbeleid wordt breed erkend, maar het streven naar een duurzaam klimaat stelt fundamentele vragen over de legitimiteit en reikwijdte van onze nationale verantwoordelijkheid binnen een complex mondiaal speelveld. De legitimiteit van het doel hangt samen met een gedeeld begrip van klimaatverandering, waarvan onzekerheden over omvang en impact blijven bestaan. Dit vraagt om een genuanceerde benadering waarin onderscheid wordt gemaakt tussen kortcyclische emissies die onderdeel zijn van natuurlijke kringlopen, en fossiele emissies die bijdragen aan accumulatieve klimaatverandering. Daarnaast is het relevant om de verhouding tussen ‘luxe’ consumptie en primaire levensbehoeften te overwegen, om zo de sociale rechtvaardigheid binnen klimaatmaatregelen scherp te houden.

Effectiviteit en houdbaarheid van beleid staan onder druk door de mondiale aard van het vraagstuk: nationale acties kunnen beperkt zijn zonder internationale samenwerking, en er bestaat het risico van ‘spill-over’ effecten waarbij emissiereducties in Nederland elders leiden tot verhoogde emissies. Tevens is de economische impact van klimaatmaatregelen een cruciale factor: beleidskeuzes moeten een balans zoeken tussen het beschermen van brede

welvaart en het inzetten op innovatie en economische transitie, waarbij klimaat ook als strategisch instrument kan worden beschouwd.

De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak vormt een voortdurende uitdaging. Klimaatactie vereist offerbereidheid en solidariteit, maar ook realisme over wat nationaal haalbaar is zonder disproportionele lasten voor burgers en bedrijven. De rol van overheid versus samenleving is dynamisch; de overheid draagt de regie en verantwoordelijkheid, maar effectieve klimaatadaptatie en mitigatie vragen ook actieve participatie van maatschappelijke actoren en het bedrijfsleven.

Tenslotte is de temporele en ruimtelijke dimensie van groot belang: acties hier en nu moeten duurzaam zijn voor toekomstige generaties en moeten voorkomen dat de klimaatlasten worden doorgeschoven naar andere regio's. Dit impliceert een integrale benadering waarin rechtvaardigheid, haalbaarheid en effectiviteit in samenhang worden gewogen.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 13

Begripsmatige legitimiteit

- Hoe helder en breed gedragen is het begrip klimaatverandering en de urgente noodzaak van interventie?
- Wordt er onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten emissies en hun impact?

Effectiviteit en houdbaarheid

- In hoeverre kan het beleid daadwerkelijk bijdragen aan significante emissiereducties, nationaal en internationaal?
- Is het beleid sociaal en economisch houdbaar op langere termijn?

Wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak

- In welke mate is het klimaatdoel wenselijk en noodzakelijk binnen de nationale context?
- Hoe wordt draagvlak gecreëerd en onderhouden, rekening houdend met lastenverdeling?

Rolverdeling overheid en samenleving

- Welke taken en verantwoordelijkheden worden aan de overheid toegekend?
- Hoe worden maatschappelijke en private actoren betrokken en gestimuleerd?

Relatie hier/nu – later – elders

- Hoe wordt voorkomen dat acties hier leiden tot negatieve spill-over effecten elders?
- In hoeverre worden toekomstige generaties meegenomen in de afwegingen en maatregelen?

SDG 14: Leven in het water

Achtergrond

De oceanen bedekken ruim 70% van het aardoppervlak en zijn essentieel voor het leven op aarde. Ze leveren voedsel, reguleren het klimaat, absorberen koolstofdioxide en bieden werkgelegenheid aan miljoenen mensen wereldwijd (United Nations, 2015). Desondanks worden ze bedreigd door menselijke activiteiten zoals vervuiling, overbevissing, verzuring en vernietiging van mariene ecosystemen. Naar schatting kwam er in het jaar 30320 tussen de 4,8 en 12,7 miljoen ton plastic afval afkomstig van land in de oceaan terecht (Jambeck et al., 2015). Bovendien zorgen de uitstoot van broeikasgassen en toenemende oceananverzuring voor structurele veranderingen in mariene biodiversiteit (IPCC, 2019). Deze trends ondermijnen niet alleen de ecologische integriteit van oceanen, maar ook de voedselzekerheid, het inkomen en de weerbaarheid van kwetsbare kustgemeenschappen.

Doelstellingen

SDG 14 heeft als hoofddoel: “Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, zeeën en mariene hulpbronnen voor duurzame ontwikkeling” (United Nations, 2015).

De subdoelen richten zich op:

- Het terugdringen van mariene vervuiling, in het bijzonder vanuit land, zoals plastic afval en nutriënten (doel 14.1);
- Het duurzaam beheren en beschermen van mariene en kustecosystemen en hun herstel bevorderen (doel 14.2);
- Het aanpakken van oceananverzuring via versterkte wetenschappelijke samenwerking (doel 14.3);
- Het reguleren van visvangst en beëindigen van illegale en destructieve visserijpraktijken op basis van wetenschappelijke inzichten (doel 14.4);
- Het instellen van beschermde gebieden voor ten minste 10% van mariene en kustgebieden (doel 14.5);
- Het beëindigen van schadelijke visserijsubsidies die bijdragen aan overbevissing (doel 14.6);
- Het vergroten van economische baten voor kleine eilandstaten en minst ontwikkelde landen via duurzaam beheer van visserij, aquacultuur en toerisme (doel 14.7).

Nationale vertaling: Nederland en SDG 14

De nationale vertaling van SDG 14 in Nederland richt zich op het duurzaam beheer en behoud van mariene en kustecosystemen, met bijzondere aandacht voor de Noordzee en de Waddenzee. Het beleid is in lijn met Europese richtlijnen zoals de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRMS) en de Vogel- en Habitatrichtlijn, en wordt in Nederland uitgevoerd door een samenwerking van verschillende ministeries, waaronder het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Deze ministeries zijn verantwoordelijk voor de bescherming van mariene biodiversiteit, het tegengaan van vervuiling, en het reguleren van visserijactiviteiten. Binnen dit kader speelt

Rijkswaterstaat een uitvoerende rol, terwijl de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) betrokken is bij het stimuleren van duurzame visserij. Monitoring en beleidscoördinatie vinden plaats via het programma Noordzee 2022-2027, en het Natuurbeleid, waarin ook samenwerking met maatschappelijke en economische stakeholders centraal staat (Rijksoverheid, 2022).

De voortgang op SDG 14 wordt in Nederland gevolgd via de Monitor Brede Welvaart & de SDG's, gepubliceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Hieruit blijkt dat Nederland belangrijke stappen heeft gezet in het beschermen van mariene biodiversiteit: 94% van de biodiversiteitsbelangrijke mariene gebieden is beschermd, waarmee het land tot de koplopers behoort binnen Europa (CBS, 2024). Tegelijkertijd zijn er aanzienlijke uitdagingen zichtbaar. Zo scoort Nederland laag op de Ocean Health Index: Clean Waters (44,3 op een schaal van 0–100) en laat deze indicator een dalende trend zien. Daarnaast is een aanzienlijk deel van de visvangst afkomstig uit overbeviste of ingestorte visbestanden (53,1%) en wordt een substantieel deel gevangen met destructieve technieken zoals trawlen (39,2%) of vervolgens weggegooid (18,7%), waarbij beide indicatoren een negatieve trend laten zien (Sachs et al., 2025).

In internationaal vergelijkend perspectief presteert Nederland gemengd op SDG 14. Waar het land excelleert in de formele bescherming van mariene gebieden, blijft de ecologische effectiviteit daarvan achter, mede door de impact van visserij en vervuiling. Vergeleken met andere Europese kuststaten scoort Nederland relatief goed op gebiedsbescherming, maar loopt het achter op het vlak van waterkwaliteit en duurzame visserijpraktijken (Sachs et al., 2025).

Verkiezingsprogramma 2023 en SDG 14

De BBB profileert zich in haar verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 als een partij die sterk inzet op praktische, gebiedsgerichte oplossingen in het waterbeheer, met behoud van economische activiteiten als landbouw en visserij. In relatie tot Sustainable Development Goal 14 (SDG 14) – dat gericht is op het behoud en duurzaam gebruik van oceanen, zeeën en mariene hulpbronnen – laat het programma een ambivalente houding zien: enerzijds erkent BBB de noodzaak van ecologische bescherming en internationale samenwerking, maar anderzijds stelt de partij economische belangen en nationale beleidsvrijheid vaak voorop, wat spanningen oproept met de normatieve kern van de SDG-agenda.

In het kader van SDG 14.1 en 14.3, die zich richten op het terugdringen van verontreiniging van zeeën en het verbeteren van de gezondheid van mariene ecosystemen, toont BBB zich kritisch op industriële lozingen en landbouwchemicaliën, en pleit zij voor heldere normering en herleidbaarheid van verontreinigers (BoerBurgerBeweging, 2023). Ook ondersteunt zij innovatie in afvalwaterzuivering en het hergebruik van grondstoffen. Deze voorstellen sluiten aan bij de doelstellingen van SDG 14, maar blijven veelal binnen een technologisch-instrumentele benadering van milieubeheer, waarbij gedragsverandering en structurele transformaties in productie- en consumptiepatronen onderbelicht blijven.

Ten aanzien van SDG 14.4 en 14.6 – gericht op het beëindigen van overbevissing, illegale visserij en destructieve vispraktijken – kiest BBB expliciet de zijde van de vissersgemeenschappen. De partij verzet zich tegen beperkende regelgeving zoals de aanlandplicht, en pleit voor het afschaffen van ‘uitsterfconstructies’ in visserijvergunningen (BoerBurgerBeweging, 2023). Hoewel BBB zegt op duurzaamheid te sturen via innovatie en samenwerking in de voedselketen, ontbreken specifieke maatregelen om overbevissing of bijvangst structureel aan te pakken, ondanks dat Nederland op indicatoren als overexploitatie van visbestanden en visafval wereldwijd slecht scoort (Sachs et al., 2025). Dit staat op gespannen voet met de internationale verplichtingen uit SDG 14.

Wat betreft SDG 14.5 – dat bescherming van mariene biodiversiteit via mariene reservaten beoogt – ondersteunt BBB visserij in windparken en in cultuurhistorisch waardevolle gebieden, en pleit zij voor behoud van de garnalenvisserij en uitbreiding van hangcultuurmosselen (BoerBurgerBeweging, 2023). Deze voorstellen wijzen op een utilitaire benadering van mariene ruimtelijke ordening waarin economische functies en natuurbescherming op gespannen voet met elkaar leven. Daarbij toont BBB zich kritisch op Europese regelgeving zoals de Kaderrichtlijn Water (KRW), die volgens de partij te streng en niet realistisch is binnen de Nederlandse context (BoerBurgerBeweging, 2023).

Reflectie op positiebepaling binnen SDG 14

Beleidsvorming rond SDG 14 – het duurzaam gebruik en behoud van oceanen, zeeën en mariene hulpbronnen – stelt unieke normatieve vragen in een context waar ecologische, economische en geopolitieke belangen sterk vervlochten zijn. De legitimiteit van het doel – het beschermen van mariene ecosystemen – lijkt evident vanuit het perspectief van mondiale ecologische stabiliteit en biodiversiteit. Tegelijkertijd roept het vragen op over de verhouding tussen mondiale verantwoordelijkheid en nationale proportionaliteit, zeker in een delta als Nederland waar binnenlandse wateren vooral functioneren als doorvoer en de Noordzee intensief benut wordt voor energie, visserij, natuur, transport en recreatie.

De effectiviteit en houdbaarheid van beleid hangen sterk af van ruimtelijke keuzes: welke functies krijgen prioriteit, welke belangen worden ingeperkt, en welke bescherming geldt als ononderhandelbaar? De vraag of economie en ecologie in harmonie kunnen bestaan of dat structurele keuzes nodig zijn, is cruciaal. Daarbij vereist het beschermen van het mariene leven een integrale blik op de cumulatieve effecten van beleid: van ruimtegebruik tot emissies, van internationale scheepvaart tot visserijdruk. Beleidskeuzes die hierin worden gemaakt zijn zelden neutraal; zij impliceren verschuivingen in baten en lasten, nu en later. De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak is extra complex op zee, waar publieke zichtbaarheid en directe betrokkenheid vaak gering zijn, maar belangen groot. Dit roept vragen op over het maatschappelijk mandaat voor marien natuurbeleid, zeker wanneer economische sectoren zoals de visserij hierdoor onder druk komen te staan. Welke vorm van medeverantwoordelijkheid kan van burgers, bedrijven en sectoren worden verwacht als het gaat om een relatief onzichtbare maar vitale leefomgeving?

De rol van de overheid is hierin gelaagd: als hoeder van het publieke belang, maar ook als onderhandelaar tussen concurrerende claims en transnationale verplichtingen. Tegelijkertijd is samenwerking met bedrijven en internationale partners essentieel, gezien de open en

gedeelte aard van zeeën en oceanen. Ten slotte stelt SDG 14 scherpe vragen over de temporele en ruimtelijke dimensies van rechtvaardigheid: hoe verhouden lokale economische belangen zich tot mondiale biodiversiteitsdoelen, en hoe wegen wij de baten van vandaag tegen de risico's voor het mariene leven van morgen?

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 14

Begripsmatige legitimiteit

- Welk natuurlijk kapitaal (ecosysteemdiensten) wordt beschermd of benut?
- In hoeverre is het doel uitlegbaar en maatschappelijk gelegitimeerd?

Effectiviteit en houdbaarheid

- Hoe robuust is het beleid bij conflicterende ruimteclaims op zee of langs rivieren?
- Worden ecologische en economische functies duurzaam verenigd of juist gescheiden?

Wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak

- Hoe urgent is de maatregel en welke belangen worden erdoor geraakt?
- Is er voldoende politiek-maatschappelijk draagvlak, ook onder indirect betrokkenen?

Rolverdeling overheid en samenleving

- Welke verantwoordelijkheid neemt de overheid als beheerder van de publieke ruimte op zee?
- Wat wordt verwacht van sectoren als visserij, energie en transport?

Relatie hier/nu – later – elders

- Worden negatieve externe effecten op andere landen of ecosystemen voorkomen?
- Hoe wordt geborgd dat keuzes van nu toekomstige generaties niet disproportioneel belasten?

SDG 15: Leven op het land

Achtergrond

De bescherming, het herstel en het duurzaam gebruik van ecosystemen op het land zijn essentieel voor het behoud van biodiversiteit, klimaatregulatie, voedselzekerheid en menselijke bestaansmiddelen. SDG 15 bouwt voort op eerdere internationale afspraken zoals het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (CBD), het Verdrag ter bestrijding van woestijnvorming (UNCCD) en het Verdrag inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten (CITES). De Agenda 2030 onderkent dat gezonde ecosystemen en biodiversiteit cruciaal zijn voor de verwezenlijking van meerdere andere SDG's, waaronder voedselzekerheid (SDG 2), schoon water (SDG 6) en klimaatactie (SDG 13). De mondiale druk op land neemt toe door ontbossing, woestijnvorming, vervuiling, klimaatverandering en verlies aan biodiversiteit, wat onderstreept hoe urgent de doelstellingen van SDG 15 zijn (United Nations, 2015).

Doelstellingen

SDG 15 heeft als centrale doelstelling: **“het beschermen, herstellen en bevorderen van duurzaam gebruik van ecosystemen op het land, duurzaam bosbeheer, bestrijding van woestijnvorming, en het stoppen en teruggedraaien van landdegradatie en het verlies aan biodiversiteit”** (United Nations, 2015).

De subdoelen omvatten onder meer:

- Het behouden en herstellen van terrestrische en binnenlandse zoetwaterecosystemen (doel 15.1);
- Duurzaam beheer van bossen, tegengaan van ontbossing en bevorderen van herbebossing (doel 15.2);
- Bestrijding van woestijnvorming en herstel van gedegrademd land (doel 15.3);
- Bescherming van berggebieden en hun biodiversiteit (doel 15.4);
- Stoppen van verlies aan biodiversiteit en bedreigde soorten beschermen (doel 15.5);
- Bevorderen van eerlijke verdeling van genetische hulpbronnen (doel 15.6);
- Bestrijding van stroperij en handel in beschermde flora en fauna (doel 15.7);
- Aanpakken van invasieve exoten in ecosystemen (doel 15.8);
- Integreren van ecosysteemwaarden in beleidsvorming op alle niveaus (doel 15.9).

Nationale vertaling: Nederland en SDG 15

De implementatie van SDG 15 in Nederland concentreert zich op het behoud en herstel van biodiversiteit en het duurzaam beheer van natuurlijke ecosystemen binnen een dichtbevolkte en intensief gebruikte landschapscontext. Het beleid wordt gecoördineerd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in samenwerking met andere overheidslagen, waaronder provincies en gemeenten, die gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van natuurbeheer, beschermde gebieden en stikstofreductie. Essentieel in dit kader is de Natuurbeschermingswet en het Programma Aanpak Stikstof, gericht op het

terugdringen van stikstofdepositie die een grote bedreiging vormt voor natuurwaarden (CBS, 2024). De voortgang wordt systematisch gemonitord via de jaarlijkse rapportages van het CBS, die de staat van biodiversiteit en ecosystemen in kaart brengen, zoals in de Monitor Brede Welvaart en de SDG-indicatoren (CBS, 2024). Deze rapportages signaleren dat hoewel de oppervlakte beschermde terrestrische natuurgebieden relatief hoog is (rond 80%) en de bescherming van zoetwaterecosystemen zelfs het SDG-doel heeft bereikt en verbeterd, de druk op natuurlijke systemen door stikstofoverschotten blijft leiden tot achteruitgang van typische soorten en ecosystemen (CBS, 2024). Dit sluit aan bij internationale bevindingen over biodiversiteitsverlies, waarbij Nederland ondanks de sterke institutionele kaders te maken heeft met aanzienlijke milieudruk (IPBES, 2019).

In internationaal perspectief scoort Nederland relatief gunstig wat betreft de oppervlakte van beschermde gebieden en het uitblijven van ontbossing binnen de landsgrenzen, conform het Sustainable Development Report (Sachs et al., 2025). Tegelijkertijd blijft Nederland achter op het gebied van geïmporteerde ontbossing via consumptiepatronen en kent het een stagnatie in de verbetering van de overlevingskansen van bedreigde soorten (SDG-score D) (Sachs et al., 2025).

De normatieve taakopvatting van de Nederlandse overheid wordt hierdoor gekenmerkt door een spanningsveld tussen economische ontwikkeling en ecologische duurzaamheid. Terwijl de overheid zich inzet voor het halen van nationale en internationale natuurdoelen, vraagt dit om een geïntegreerde aanpak waarin ruimtelijke ordening, landbouwbeleid en natuurbeheer elkaar versterken.

Verkiezingsprogramma BBB 2023 en SDG15

Het programma van BBB positioneert zich expliciet als een partij die een sterke agrarische sector en leefbaar platteland centraal stelt. Dit impliceert een integrale visie op natuur, landbouw, bodem en biodiversiteit, waarin de menselijke aanwezigheid en landbouwpraktijken als onlosmakelijk verbonden met het landschap worden gezien. Dit uitgangspunt komt overeen met SDG 15.1 en 15.3, die vragen om het behoud en duurzaam beheer van ecosystemen en het tegengaan van landdegradatie (BoerBurgerBeweging, 2023).

BBB benadrukt dat het Nederlandse landschap een antropogeen product is, gevormd door eeuwenlange menselijke ingrepen, wat aansluit bij een landbouw-inclusieve natuuropvatting. Hierbij wordt natuur niet als een autonoom fenomeen gezien, maar als dynamisch en verweven met agrarische activiteiten. Deze benadering sluit aan bij SDG 15.3 (herstel van land en bodem), maar roept ook spanning op met het traditionele natuurbeschermingsmodel dat natuurgebieden strikt wil afschermen van menselijke activiteiten (BoerBurgerBeweging, 2023).

De partij bepleit het beheer van flora en fauna “in de juiste aantallen”, waarbij ook het beheer van wildpopulaties zoals ganzen, wolven en bevers genoemd wordt. Dit pragmatische wildbeheer sluit aan bij SDG 15.5, gericht op het beschermen van biodiversiteit, maar toont een utilitaristische inslag waarbij soorten waarvan aanwezigheid te grote consequenties voor de samenleving hebben een andere mate van bescherming genieten (BoerBurgerBeweging,

2023). Dit kan conflicteren met strengere natuurbeschermingsdoelstellingen die juist zeldzame of bedreigde soorten willen behouden.

Wat betreft natuurbeleid wil BBB het Natura 2000-beleid herzien, met een pleidooi voor grotere aaneengesloten natuurgebieden in plaats van veel kleine, verspreide gebieden. Dit reflecteert een ecologische visie die habitatfragmentatie wil voorkomen en ecosysteemfunctionaliteit wil versterken, conform SDG 15.1. Echter, het schrappen van soorten die niet aantoonbaar aanwezig waren bij aanwijzing van Natura 2000-gebieden (BoerBurgerBeweging, 2023) kan leiden tot het verminderen van beschermde doelen, wat controversieel kan zijn binnen het natuurbeschermingsveld.

BBB legt ook de nadruk op het verbeteren van bodem- en waterkwaliteit als basis voor voedselproductie en natuur, en pleit voor wetenschap en lokale kennis als leidraad voor beleid (BoerBurgerBeweging, 2023). Deze integrale benadering ondersteunt SDG 15.3, dat land- en bodemgebruik duurzaam wil maken.

Een belangrijk aspect van het programma is de kritiek op de huidige stikstofwetgeving, waarbij BBB pleit voor het vervangen van de huidige aanpak door een systeem dat meer gericht is op natuurkwaliteit dan op bijvoorbeeld dieraantallen of stikstofnormen (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit impliceert een meer pragmatische en praktijkgerichte benadering, maar loopt mogelijk vooruit op conflicten met het striktere milieubeleid dat ook onder Europese kaders valt.

Daarnaast is de nadruk op het belang van een stabiel, langjarig vergunningenbeleid en vermindering van bureaucratie duidelijk gericht op het versterken van de agrarische sector, met de verwachting dat dit ook bijdraagt aan behoud van het landschap en de biodiversiteit door boeren als landschapsbeheerders (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit sluit aan bij SDG 15.2 over duurzaam beheer van bossen en landbouwgrond, maar vraagt wel om een zorgvuldige afweging tussen economische belangen en ecologische bescherming.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG 15

SDG 15 stelt het behoud, herstel en duurzaam gebruik van ecosystemen centraal, met bijzondere aandacht voor bossen, biodiversiteit en bodembeheer. In de Nederlandse context concentreert de discussie zich sterk op de bescherming van biologische diversiteit, waarbij de spanning tussen ecologische integriteit en economische ontwikkelruimte steeds nadrukkelijker op de voorgrond treedt. De legitimiteit van het doel – bescherming van natuur en biodiversiteit – wordt zelden betwist. Toch roept het normatieve vragen op wanneer de instrumentele invulling van ecologische doelen niet is meegegroeid met nieuwe wetenschappelijke inzichten, terwijl de maatschappelijke en economische context ingrijpend veranderd is.

De effectiviteit en houdbaarheid van biodiversiteitsbeleid worden mede bepaald door de actualiteit en proportionaliteit van de normen die het beleid stuurt. Als normen uit het verleden blijven gelden zonder herijking op basis van actuele ecologische kennis en maatschappelijke afwegingen, ontstaat het risico van normconservatisme: bescherming om

de bescherming, los van systeemwerking of maatschappelijke baten. Daarmee komt ook de verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak in het geding. Wordt er beschermd wat ecologisch waardevol is, of vooral wat juridisch vastligt? En hoe weegt dit op tegen ruimtelijke, economische en sociale claims?

De rol van de overheid is in dit domein sterk sturend, maar roept vragen op over de mate van gedeelde verantwoordelijkheid. In hoeverre kunnen maatschappelijke actoren – agrarische ondernemers, terreinbeheerders, burgers – betrokken worden bij adaptief en gebiedsgericht natuurbeleid? En welke ruimte laat het beleid voor lokale afwegingen zonder het doel van biodiversiteitsherstel te ondermijnen?

Tenslotte dwingt deze SDG tot reflectie op intergenerationele en internationale rechtvaardigheid. Extreem beschermende maatregelen die lokale ontwikkeling beperken kunnen elders (door verplaatsing van productie) of later (door gebrek aan aanpasvermogen) juist grotere ecologische schade aanrichten. Beleidsvorming binnen SDG 15 vraagt daarom om een evenwicht tussen systeemherstel en systeembreed denken, waarin ecologie, economie en rechtvaardigheid gezamenlijk worden gewogen.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 15

Normatieve legitimiteit en actualiteit

- Op welke wetenschappelijke en maatschappelijke inzichten zijn de ecologische doelen gebaseerd?
- Zijn de onderliggende normen herzien op basis van actuele kennis en context?

Effectiviteit en proportionaliteit

- Leidt de maatregel aantoonbaar tot biodiversiteitsherstel of -behoud?
- Is de ecologische winst in verhouding tot de maatschappelijke kosten?

Draagvlak en maatschappelijke inpassing

- Wordt de maatregel als rechtvaardig en uitlegbaar ervaren door direct betrokkenen?
- Is er ruimte voor gebiedsspecifieke invulling en participatie?

Rolverdeling overheid en samenleving

- Neemt de overheid een coördinerende of dominerende rol?
- Hoe worden burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties betrokken?

Relatie hier/nu – later – elders

- Wordt ecologische druk verplaatst naar andere regio's of landen?

Is het beleid toekomstbestendig of leidt het tot nieuwe knelpunten op termijn?

SDG 16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten

Achtergrond

SDG 16 richt zich op het bevorderen van vrede, justitie en sterke publieke diensten als essentiële fundamenten voor duurzame ontwikkeling. Het erkent dat duurzame ontwikkeling onmogelijk is zonder vrede en veiligheid, de bescherming van mensenrechten, effectieve rechtsstelsels en betrouwbare publieke instituties (United Nations, 2015). Conflicten, geweld, corruptie en zwakke instellingen belemmeren wereldwijd sociaal-economische vooruitgang en vergroten ongelijkheden. Daarom vormt het versterken van rechtvaardigheid en goede governance een cruciale component van de 2030 Agenda (United Nations, 2015)

Doelstellingen

De doelstelling van SDG 16 is het bevorderen van vredevolle en inclusieve samenlevingen, toegang tot justitie voor iedereen, en het opbouwen van effectieve, verantwoordelijke en transparante instellingen op alle niveaus tegen 2030 (United Nations, 2015). De subdoelen omvatten onder meer:

- Het aanzienlijk verminderen van alle vormen van geweld en daaraan gerelateerde sterftecijfers (doel 16.1);
- Het beëindigen van misbruik, uitbuiting, mensenhandel en alle vormen van geweld tegen kinderen (doel 16.2);
- Het bevorderen van de rechtsstaat op nationaal en internationaal niveau en zorgen voor gelijke toegang tot justitie voor iedereen (doel 16.3);
- Het terugdringen van illegale financiële stromen, wapenhandel en georganiseerde misdaad, en het versterken van de teruggave van gestolen activa (doel 16.4);
- Het substantieel verminderen van corruptie en omkoping (doel 16.5);
- Het ontwikkelen van effectieve, verantwoordelijke en transparante instellingen (doel 16.6);
- Het waarborgen van inclusieve en representatieve besluitvorming op alle niveaus (doel 16.7);
- Het versterken van de participatie van ontwikkelingslanden in globale bestuursorganen (doel 16.8);
- Het bieden van een legale identiteit, inclusief geboorte-registratie, voor iedereen (doel 16.9);
- Het waarborgen van publieke toegang tot informatie en bescherming van fundamentele vrijheden conform nationale en internationale wetgeving (doel 16.10).

Nationale vertaling: Nederland en SDG 16

De implementatie van SDG 16 in Nederland richt zich op het bevorderen van vrede, rechtvaardigheid en de versterking van publieke instituties. Dit gebeurt binnen een beleidskader waarin het Ministerie van Justitie en Veiligheid en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) een centrale rol vervullen, samen met lokale overheden en de rechtspraak. Belangrijke aandachtspunten zijn het terugdringen van geweld, het verbeteren van de toegang tot justitie, het bestrijden van corruptie en het versterken van

de transparantie en verantwoordingsplicht van instellingen (CBS, 2024). De voortgang wordt jaarlijks gemonitord via het CBS, onder andere in het SDG-rapport waarin indicatoren zoals misdaadcijfers, percepties van corruptie, en de effectiviteit van justitiële procedures worden gevolgd. De recente data tonen dat Nederland relatief stabiel scoort op het terugdringen van geweld met lage moordcijfers (0,7 per 100.000 inwoners) en een hoge mate van toegang tot justitie (CBS, 2024; Sachs et al., 2025). Tegelijkertijd blijven uitdagingen bestaan, zoals het relatief hoge aandeel ongestraft gedetineerden en de stagnerende verbetering op het gebied van corruptiepercepties en administratieve rechtspraak (Sachs et al., 2025).

Internationaal gezien presteert Nederland op SDG 16 overwegend goed. In vergelijking met andere Europese landen behoort het tot de top wat betreft lage criminaliteitscijfers en de mate van vertrouwen in rechtssystemen, waar bijna 70% van de bevolking vertrouwen uitspreekt in het juridische stelsel (OECD, 2023). De perceptie van corruptie is met een score van 78 relatief gunstig en beter dan het OECD-gemiddelde, hoewel er sinds 2011 een lichte stijging in ervaren corruptie is waar te nemen (OECD, 2023). Op het gebied van veiligheid en inclusie blijven gendergerelateerde veiligheidsproblemen, zoals het hogere percentage vrouwen dat zich onveilig voelt 's avonds, een belangrijk aandachtspunt (OECD, 2023). Deze cijfers plaatsen de Nederlandse overheid in een normatief spanningsveld waarin enerzijds een sterke overheid en effectieve rechtspraak worden nagestreefd, maar anderzijds sociale ongelijkheden en percepties van institutionele tekortkomingen ruimte bieden voor maatschappelijke kritiek. Dit vereist dat de overheid continu balanceert tussen het waarborgen van rechtsorde en het bevorderen van inclusieve participatie en vertrouwen binnen de samenleving (Sachs et al., 2025; OECD, 2023).

Verkiezingsprogramma 2023 en SDG16

SDG 16 heeft als doel het bevorderen van vrede, rechtvaardigheid en sterke, verantwoordelijke instellingen. Kernaspecten zijn onder meer het waarborgen van een toegankelijke en effectieve rechtsorde, het terugdringen van corruptie, het versterken van participatieve en transparante bestuursprocessen, en het garanderen van fundamentele mensenrechten. Het verkiezingsprogramma van BBB laat zich op diverse punten in relatie tot deze doelstellingen analyseren.

Allereerst benadrukt BBB het belang van een veilige rechtsstaat die burgers zekerheid geeft door een goed functionerende rechtspraak en een overheid die bescherming biedt tegen criminaliteit en ondermijning (BoerBurgerBeweging, 2023). Deze visie sluit expliciet aan bij SDG 16.3, dat streeft naar de bevordering van het rechtssysteem en gelijke toegang tot recht voor iedereen. BBB wil de politie en veiligheidsdiensten dichterbij de burger brengen en de regionale inzet van deze diensten versterken, waarmee zij impliciet de doelstelling van effectieve, inclusieve en verantwoordelijke instellingen nastreeft.

Daarnaast geeft BBB aan dat het vertrouwen in de overheid een kwetsbare basis van de rechtsorde vormt, waarbij transparantie en het naleven van eigen regels van de overheid essentieel zijn (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit weerspiegelt het streven van SDG 16.6 naar transparante, verantwoordelijke en inclusieve instellingen op alle niveaus. De partij pleit voor minder regels en bureaucratie om de effectiviteit van rechtshandhaving te verbeteren, een

pragmatische aanpak die tegelijk risico's inhoudt voor rechtsbescherming, omdat het schrappen van regelgeving ook het juridisch vangnet kan verzwakken. Dit spanningsveld tussen efficiëntie en rechtvaardigheid verdient aandacht vanuit het perspectief van de SDG-agenda.

Wat strafrechtelijke beleidslijnen betreft, wil BBB de strafmaat bij zware gewelds- en zedenmisdrijven aanscherpen, met minimumstraffen en een 'driemaal is scheepsrecht'-principe, wat past binnen het SDG 16.3 kader van effectieve rechtspraak (BoerBurgerBeweging, 2023). Tegelijkertijd betekent een strengere strafrechtelijke aanpak dat ook het principe van proportionele straffen en rehabilitatie gewaarborgd moet blijven, een nuance die in het programma minder expliciet is uitgewerkt.

Op het gebied van de rechtspleging zelf erkent BBB het probleem van personeelstekorten bij rechters en het Openbaar Ministerie en pleit voor investeringen om zaken sneller af te handelen (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit draagt direct bij aan SDG 16.3, aangezien tijdige rechtsgang een fundamenteel element is van rechtvaardige processen.

De partij besteedt ook aandacht aan de versterking van de democratische processen en participatie van burgers (BoerBurgerBeweging, 2023). BBB pleit voor een overheid die meer regisseert en burgers meer betreft, met een verbreding van inspraak op lokaal niveau en het verminderen van de afstand tussen burger en politiek. Dit sluit aan bij SDG 16.7 dat inclusieve en participatieve besluitvorming promoot. Ook wil BBB het parlementaire systeem hervormen, met directe verkiezingen voor de Eerste Kamer en het invoeren van kiesdistricten, wat kan bijdragen aan meer representativiteit en democratische legitimiteit. De partij ziet democratie als méér dan stemmen alleen, en wil burgers stimuleren actief mee te denken, wat overeenkomt met de brede interpretatie van SDG 16.7.

Tegelijkertijd pleit BBB voor het beperken van de mogelijkheden voor activistische procedures tegen democratisch genomen besluiten (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit kan worden geïnterpreteerd als een maatregel om de uitvoerbaarheid en stabiliteit van beleid te waarborgen, maar roept een spanningsveld op met het principe van onafhankelijke rechtspraak en toegang tot gerechtigheid zoals geformuleerd in SDG 16.3.

Op het vlak van mensenrechten onderschrijft BBB het belang van bescherming van vluchtelingen die daadwerkelijk bedreigd worden, maar stelt ook grenzen door quota te hanteren (BoerBurgerBeweging, 2023). Deze positie balanceert tussen het waarborgen van internationale verplichtingen en het beheersen van migratiedruk, waarbij de mate van naleving van universele mensenrechtenrichtlijnen kritisch kan worden besproken.

Ten slotte onderstreept BBB de noodzaak van een overheid die herkenbaar is voor haar burgers, met aandacht voor regionale gelijkwaardigheid en financiële autonomie van gemeenten en provincies (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit versterkt de decentrale bestuurskracht en sluit aan bij SDG 16.6 die ook het functioneren van instellingen op subnationaal niveau benadrukt.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG 16

SDG 16 raakt aan de kern van het sociaal contract tussen staat en burger: de belofte van veiligheid, rechtvaardigheid en goed bestuur. In de Nederlandse context neemt deze SDG een bijzondere plaats in, omdat zij vragen stelt over de legitimiteit van staatsmacht, de veerkracht van onze democratische instituties en de maatschappelijke omgang met vrijheid, veiligheid en informatie. In een tijd waarin geopolitieke spanningen toenemen, desinformatie zich snel verspreidt en het vertrouwen in instituties onder druk staat, dringt de noodzaak tot herbezinning zich op.

De centrale vraag is in hoeverre vrijheden tijdelijk of structureel mogen worden beperkt in het belang van veiligheid. Het beginsel van legitimiteit vereist dat dergelijke keuzes expliciet, uitlegbaar en toetsbaar zijn – zowel juridisch als maatschappelijk. Veiligheidsbeleid dat zich onttrekt aan democratische controle, of gebruik maakt van vaag omlijnde bevoegdheden, roept niet alleen vragen op over effectiviteit, maar ook over rechtsstatelijke houdbaarheid. Is beleid in staat om daadwerkelijk bij te dragen aan duurzame vrede en veiligheid, of creëert het nieuwe spanningen, binnen of buiten de landsgrenzen?

De verhouding tussen wenselijkheid, noodzakelijkheid en draagvlak is in SDG 16 fundamenteel politiek. Wat als noodzakelijk wordt gepresenteerd in het belang van veiligheid, wordt zelden neutraal ervaren. Het maatschappelijk debat over thema's als surveillance, digitale controle of desinformatie maakt duidelijk dat draagvlak en legitimiteit mede afhangen van inclusiviteit, transparantie en de perceptie van rechtvaardigheid. Hier ligt ook de spanning tussen representatieve en directe democratie: hoe wordt publieke opinie gewogen in tijden van versneld gedeelde (en soms gemanipuleerde) informatie?

De rol van de overheid als hoeder van publieke waarden staat onder druk in een samenleving die steeds meer zelforganiserend én gepolariseerd is. Welke rol heeft de staat in het reguleren van digitale informatievoorziening, zonder te vervallen in censuur? Hoe blijven de instituties van de trias politica geloofwaardig, representatief en adaptief? SDG 16 stelt ons voor de opgave om de balans te bewaren tussen krachtige instituties en democratische legitimiteit.

Ten slotte vereist deze SDG reflectie op onze internationale verantwoordelijkheden. Wat betekent 'vrede en justitie' in een wereld waarin Nederland deelneemt aan militaire allianties, afhankelijk is van internationale rechtsorde, en tegelijk geconfronteerd wordt met migratie, conflicten en instabiliteit elders? De keuzes die we nu maken – over defensie, diplomatie of cyberveiligheid – zijn niet waarde vrij en hebben gevolgen, zowel hier als elders, nu en later.

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 16

Democratische legitimiteit en rechtsstatelijkheid

- Is het voorstel expliciet gelegitimeerd binnen democratische kaders en grondrechten?
- Zijn de bevoegdheden duidelijk afgebakend, controleerbaar en tijdelijk indien nodig?

Effectiviteit en langetermijnhoudbaarheid

- Draagt het beleid bij aan structurele veiligheid, rechtvaardigheid of institutionele versterking?
- Worden mogelijke neveneffecten (bv. uitsluiting, polarisatie, repressie) onderkend?

Draagvlak, transparantie en inclusiviteit

- Wordt het beleid ondersteund door relevante maatschappelijke groepen?
- Zijn het doel, de middelen en de gevolgen helder en uitlegbaar?

Rolverdeling tussen overheid en samenleving

- Welke verantwoordelijkheden liggen bij de overheid, welke bij burgers en maatschappelijke actoren?
- Hoe wordt omgegaan met de grens tussen vrijheid van meningsuiting en het tegengaan van schadelijke desinformatie?

Relatie tussen hier/nu – later – elders

- Welke internationale implicaties heeft het beleid (bv. op bondgenootschappen, mensenrechten, migratie)?
- Is het voorstel toekomstbestendig in een veranderende geopolitieke en digitale context?

SDG 17: Partnerschap om de doelen te bereiken

Achtergrond

Duurzame ontwikkeling vereist effectieve internationale samenwerking en partnerschappen. SDG 17 erkent dat het bereiken van alle andere duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) niet mogelijk is zonder versterkte mondiale partnerschappen, gebaseerd op gedeelde kennis, technologie, financiering en institutionele capaciteit (United Nations, 2015). Dit doel bouwt voort op ervaringen uit voorgaande ontwikkelingsagenda's, waarbij het belang van mobiliseren van financiële middelen, technologieoverdracht, handelsbevordering en beleidscoherentie centraal staat (UN DESA, 2019). Met de complexe uitdagingen op het gebied van armoedebestrijding, klimaatverandering en ongelijkheid is samenwerking tussen overheden, private sector, maatschappelijke organisaties en internationale instellingen cruciaal (OECD, 2020).

Doelstellingen

SDG 17 streeft naar het versterken van de middelen en de capaciteiten om duurzame ontwikkeling te financieren, technologieën te delen en beleid coherent te maken. De doelstellingen omvatten onder andere:

- Versterken van binnenlandse resource mobilisatie, waaronder belastinginning, met internationale ondersteuning voor ontwikkelingslanden (17.1).
- Volledig implementeren van officiële ontwikkelingshulpverplichtingen door ontwikkelde landen (17.2).
- Mobiliseren van aanvullende financiële middelen uit diverse bronnen voor ontwikkelingslanden (17.3).
- Bevorderen van technologietransfer en kennisdeling via internationale samenwerking en operationeel maken van technologische faciliteiten voor de minst ontwikkelde landen (17.6–17.8).
- Versterken van handelsmogelijkheden voor ontwikkelingslanden via een open en eerlijk multilateraal handelsstelsel (17.10–17.12).
- Versterken van beleidscoherentie en mondiale macro-economische stabiliteit (17.13–17.15).
- Uitbouwen van multi-stakeholder partnerschappen die kennis, expertise, technologie en financiële middelen mobiliseren (17.16–17.17).
- Verbeteren van dataverzameling, monitoring en verantwoording, gericht op het verhogen van de kwaliteit en beschikbaarheid van statistieken in ontwikkelingslanden (17.18–17.19).

Nationale vertaling: Nederland en SDG 17

De nationale implementatie van SDG 17 in Nederland richt zich op het versterken van internationale partnerschappen en het verbeteren van de capaciteit om duurzame ontwikkeling te financieren, te monitoren en te faciliteren. Dit gebeurt binnen een beleidskader waarbij het Ministerie van Buitenlandse Zaken primair verantwoordelijk is voor

het coördineren van de officiële ontwikkelingshulp (ODA) en het bevorderen van multilaterale samenwerking. Daarnaast spelen het Ministerie van Financiën en het Ministerie van Economische Zaken een belangrijke rol bij het waarborgen van transparantie in financiële stromen en het tegengaan van fiscale ontwijing.

In internationaal perspectief presteert Nederland op SDG 17 wisselend op de indicatoren van OECD, met een sterke betrokkenheid bij multilaterale instellingen en een relatief hoge statistische capaciteitsindex, die een verbetering vertoont Sachs et al., 2025). Echter, op het gebied van fiscale transparantie en de aanpak van multinationale belastingontwijking blijft de ontwikkeling van Nederland achter, wat spanningen oproept in de normatieve taakopvatting van de overheid.

Enerzijds wordt van Nederland verwacht een voortrekker te zijn in het bevorderen van transparantie en eerlijke belastingssystemen, passend bij haar status als ontwikkelde en handelsgeoriënteerde economie. Anderzijds beperkt het internationale concurrentie- en belastingklimaat de beleidsruimte, waardoor de overheid een delicate balans moet vinden tussen het handhaven van mondiale partnerschapsnormen en het beschermen van nationale economische belangen spanning onderstreept de politieke complexiteit van SDG 17 in een mondiale context, waarbij Nederland zowel als verantwoordelijke actor binnen internationale coalities opereert, als nationaal beleid moet afstemmen op globale verwachtingen.

Verkiezingsprogramma 2023 en SDG 17

Het verkiezingsprogramma van BBB (2023) benadrukt sterk de geopolitieke realiteit waarin Nederland zich bevindt, waarbij het belang van strategische autonomie en samenwerking met gelijkgestemde democratische landen centraal staat. De partij onderkent de noodzaak van actieve samenwerking binnen NAVO en EU (BoerBurgerBeweging, 2023), waarmee zij aansluit bij SDG 17.16, dat gericht is op het bevorderen van wereldwijde partnerschappen gebaseerd op wederzijds vertrouwen en solidariteit. Echter, BBB benadrukt tevens een nadrukkelijke focus op het nationale belang en behoud van soevereiniteit, waarbij multilaterale samenwerking instrumenteel wordt ingezet zolang deze overeenkomt met de Nederlandse strategische en economische belangen. Deze pragmatische en soms conditionele houding kan botsen met de normatieve ambitie van SDG 17 om inclusieve en universele partnerschappen te versterken (United Nations, 2015).

Op handelsgebied pleit BBB voor het verminderen van afhankelijkheid van autoritaire regimes, met name China en Rusland, en het versterken van banden met andere democratische landen zoals de VS, Japan en het VK (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit sluit aan bij SDG 17.10, dat eerlijke handelsvoorwaarden en de bescherming van nationale industrieën nastreeft. BBB's beleid impliceert echter ook een zekere mate van protectionisme en selective internationalisering, waarbij het belang van economische veiligheid nadrukkelijk wordt gesteld boven open globalisering. Dit kan leiden tot spanningen binnen de internationale handelsstructuren die SDG 17 voorstaat, vooral waar het gaat om inclusiviteit en samenwerking met ontwikkelingslanden.

De ontwikkelingssamenwerking die BBB voorstaat is doelgericht, bilateraal en verbonden aan Nederlandse belangen, met name op het gebied van landbouw, technologie en voedselzekerheid (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit impliceert een voorkeur voor ‘targeted partnerships’ boven brede multilaterale samenwerking. Het programma onderkent het belang van lokaal eigenaarschap en zelfredzaamheid in ontwikkelingslanden, wat positief kan bijdragen aan SDG 17.3 en 17.9, gericht op capaciteitsopbouw en technologische samenwerking. Tegelijkertijd plaatst deze selectie en conditionering van partnerschappen de universele solidariteit die SDG 17 beoogt onder druk, omdat ontwikkelingssamenwerking deels wordt ingezet als instrument voor migratiemanagement en economische belangen (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit weerspiegelt een realistische, maar politiek beladen interpretatie van internationale samenwerking, waarin nationale soevereiniteit en eigenbelang centraal blijven staan.

In internationaal perspectief positioneert BBB Nederland als een ‘voedsel- en voorraadschuur’ van het Westen met een cruciale rol in mondiale voedselzekerheid (BoerBurgerBeweging, 2023). Dit versterkt de mondiale verantwoordelijkheid die Nederland draagt binnen SDG 17.2, die het bevorderen van handels- en investeringsstromen voor duurzame ontwikkeling beoogt. Tegelijkertijd roept BBB op tot regulering van buitenlandse investeringen en het voorkomen van uitverkoop van strategische sectoren aan vijandige mogendheden, wat een nationalistische inslag geeft aan economische partnerschappen. Dit plaatst Nederland in een spanningsveld tussen open, mondiale samenwerking en het beschermen van nationale belangen en veiligheid.

Reflectie op positiebepaling binnen SDG 17

SDG 17 stelt de vraag naar de aard, legitimiteit en effectiviteit van internationale samenwerking in het realiseren van duurzame ontwikkeling. In de Nederlandse context brengt deze SDG een principiële spanning aan het licht tussen nationale belangen en mondiale verantwoordelijkheid. De inzet op ontwikkelingssamenwerking en multilaterale samenwerking raakt direct aan de bereidheid om eigen welvaart – op korte termijn – te delen in het belang van welzijn en stabiliteit elders. Maar hoe wordt deze herverdeling gelegitimeerd, en onder welke voorwaarden achten we deze wenselijk, noodzakelijk of uitlegbaar?

De effectiviteit van internationale partnerschappen hangt niet alleen af van financiële inzet, maar ook van vertrouwen, wederkerigheid en transparantie. Het publieke wantrouwen dat ontwikkelingsmiddelen in ‘verkeerde handen’ terechtkomen, dwingt tot scherpere in verantwoording, zonder in controlezucht te vervallen. De vraag is in hoeverre onze voorwaarden werkelijk bijdragen aan duurzame structuren, of eerder de afhankelijkheid vergroten en lokale autonomie ondermijnen. Wanneer wordt een partnerschap wederkerig, en wanneer blijft het asymmetrisch?

Daarnaast roept SDG 17 vragen op over de houdbaarheid van solidariteit in een geopolitieke realiteit waarin markten, veiligheid en grondstoffen steeds strategischer worden benaderd. Welke ruimte is er nog voor ‘onbaatzuchtige’ hulp in een wereld waarin economische belangen en invloedssferen domineren? Hoe wegen we onze investeringen in

ontwikkelingslanden – publiek én privaat – af tegen de uiteindelijke baten & onze eigen structurele behoeften? En wat betekent dat voor de geloofwaardigheid van Nederland als mondiale partner?

De balans tussen hier en nu versus later en elders is hierin precair. Wat als bijdragen aan ontwikkeling elders betekent dat wij nu economische kansen moeten laten liggen, of zelfs de perceptie bestaat dat we kansen laten liggen? Kunnen we die afweging ethisch en politiek verantwoorden – en aan wie? Tegelijkertijd is de gedachte dat ontwikkeling elders bijdraagt aan stabiliteit, migratiebeheersing en mondiale duurzaamheid, ook een strategische, wederkerige ruil. SDG 17 dwingt beleidsmakers tot het expliciet maken van die belangen en de morele én praktische onderbouwing daarvan.

De rolverdeling tussen overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties is hierin cruciaal. Partnerschappen kunnen pas duurzaam zijn als ze gebaseerd zijn op gedeelde waarden én gedeelde verantwoordelijkheden. De overheid kan faciliteren, maar niet alles sturen. Welke ruimte geven we aan bedrijven om in instabiele markten te opereren? En wat vragen we van hen aan publieke verantwoording?

Checklist voor reflectieve beoordeling van interventies binnen SDG 17

Legitimiteit en morele onderbouwing

- Wat is de expliciete rechtvaardiging voor inzet op samenwerking of hulp in dit voorstel?
- Wordt dit moreel gedragen binnen het publieke en politieke domein?

Effectiviteit en wederkerigheid

- Draagt het partnerschap bij aan duurzame ontwikkeling voor alle betrokken partijen?
- Worden machtsverhoudingen erkend en geadresseerd?

Transparantie en verantwoording

- Zijn de doelen, middelen en verwachte resultaten toetsbaar?
- Hoe wordt misbruik of onbedoelde afhankelijkheid voorkomen?

Belangenafweging hier/nu – later/elders

- Welke offers worden gevraagd van huidige generaties in Nederland, en hoe verhouden die zich tot baten elders?
- Is het voorstel strategisch houdbaar op lange termijn?

Rolverdeling en verantwoordelijkheid

- Welke rol speelt de overheid, en welke rol wordt belegd bij maatschappelijke en private actoren?
- Is er sprake van gedeeld eigenaarschap en gedeelde verantwoordelijkheid?

Referenties

- BoerBurgerBeweging. (2023). *Verkiezingsprogramma Tweede Kamerverkiezingen 2023–2027: Tijd voor doen*. <https://boerbürgerbeweging.nl>
- Breuer, A., Janetschek, H., & Malerba, D. (2019). Translating sustainable development goal (SDG) interdependencies into policy advice. *Sustainability*, 11(7), 2092.
- Brundtland report - World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future*. Oxford University Press.
- CBS - Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023). *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2023*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2023/21/monitor-brede-welvaart-2023>
- CBS. (2025). *Monitor Brede Welvaart & SDG's*. Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl>
- FAO. (2024). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2024: Sustainable agrifood systems for a world without hunger*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the IPCC*. Cambridge University Press. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2019). *Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate*. <https://www.ipcc.ch/srocc/>
- International Energy Agency (IEA), International Renewable Energy Agency (IRENA), United Nations Statistics Division (UNSD), World Bank, & World Health Organization (WHO). (2023). *Tracking SDG 7: The Energy Progress Report 2023*. <https://www.irena.org/publications/2023/Jun/Tracking-SDG-7-2023>
- International Labour Organization. (2009). *Recovering from the crisis: A Global Jobs Pact*. <https://www.ilo.org>
- IPBES (2019): Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. E. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, and H. T. Ngo (editors). IPBES secretariat, Bonn, Germany. 1148 pages. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3831673>
- Jambeck, J. R., Geyer, R., Wilcox, C., Siegler, T. R., Perryman, M., Andrady, A., ... & Law, K. L. (2015). Plastic waste inputs from land into the ocean. *science*, 347(6223), 768-771.
- Nilsson, M., Griggs, D., & Visbeck, M. (2016). Policy: map the interactions between Sustainable Development Goals. *Nature*, 534(7607), 320-322.
- Maas, T. & Lucas, P. (2023, 10 mei). *Brede Welvaart en de SDG's: Overeenkomsten, verschillen, en rollen voor beleid* (PBL-rapport nr. 4846). Planbureau voor de Leefomgeving.
- OECD (2020), Development Co-operation Report 2020: Learning from Crises, Building Resilience, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/f6d42aa5-en>.
- OECD. (2023). *HC1.2. Housing costs over income*. In *OECD Affordable Housing Database*. OECD Directorate of Employment, Labour and Social Affairs - Social Policy Division. <http://oe.cd/ahd>
- OECD. (2023). *Society at a Glance 2023: OECD Social Indicators*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/soc_glance-2023-en
- Rijksoverheid. (2019). *Klimaatakkoord: Nationaal Klimaat- en Energieakkoord*. Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.
- Rijksoverheid. (2023). *Nationaal Actieplan armoede en schulden*. <https://www.rijksoverheid.nl>
- Rijksoverheid. (2023b). *Nationale programma circulaire Economie 2023-2030*. <https://www.rijksoverheid.nl>
- Rijksoverheid. (2017). *Programma Noordzee 2022*. <https://www.rijksoverheid.nl>

Sachs, J. D., Lafortune, G., Fuller, G., Agrawal, S., & others. (2025). *Sustainable Development Report 2025: Financing sustainable development to 2030 and mid-century (includes the SDG Index and Dashboard)*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.25546/111909>

Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J.-P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. <https://www.insee.fr/en/information/2662494>

UNESCO. (2020). *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all*.

UNESCO. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707>

UN-Habitat. (2020). *World Cities Report 2020: The Value of Sustainable Urbanization*. United Nations Human Settlements Programme. <https://unhabitat.org/world-cities-report>

United Nations. (n.d.). *The 17 goals*. United Nations Sustainable Development Goals. <https://sdgs.un.org/goals>

United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. A/RES/70/1.

United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). (2019). *Sustainable Development Goals Report 2019*. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2019>

United Nations Development Programme (UNDP). (2019). *Human Development Report 2019: Beyond income, beyond averages, beyond today – Inequalities in human development in the 21st century*. <http://hdr.undp.org/en/2019-report>

United Nations Economic Commission for Europe. (2013). *Conference of European Statisticians recommendations on measuring sustainable development*. United Nations. https://unece.org/DAM/stats/publications/2013/CES_SD_web.pdf

United Nations Environment Programme (UNEP). (2016). *Global Environment Outlook – GEO-6: Healthy Planet, Healthy People*. Cambridge University Press.

United Nations Environment Programme (UNEP). (2020). *The State of the World's Forests 2020*. <https://www.fao.org/state-of-forests/en/>

United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2015). *The Paris Agreement*. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

UN General Assembly (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. A/RES/70/1. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

UNIDO. (2018). *Industrial Development Report 2018: Demand for Manufacturing: Driving Inclusive and Sustainable Industrial Development*. United Nations Industrial Development Organization.

UN Water. (2020). *Summary Progress Update 2021 – SDG 6 – water and sanitation for all*. <https://www.unwater.org/publications>

UN Women. (2023). *Gender equality: Women's rights in review 25 years after Beijing*. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/03/womens-rights-in-review>

UN Women & United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). (2023). *Progress on the Sustainable Development Goals: The gender snapshot 2023*. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/09/progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2023>

WHO/UNICEF. (2015). *Progress on sanitation and drinking water – 2015 update and MDG assessment*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241509145>

World Health Organization. (2018). *Global health estimates 2016: Disease burden by cause, age, sex, by country and by region, 2000-2016*. WHO.

World Health Organization. (2020). *Primary health care on the road to universal health coverage: 2019 monitoring report*. WHO.